

Zelfanalyse

Landschap Erfgoed

Utrecht maandag

1 juli 2019

Landschap+
Erfgoed Utrecht

Zelfanalyse

Landschap Erfgoed
Utrecht

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	
Conclusies, aanbevelingen en vooruitblik	6
Hoofdstuk 2	
Wat leveren de activiteiten van LEU op?	10
Hoofdstuk 3 Erfgoednetwerk Historische Verenigingen	
De kracht van lokale kennis	14
Hoofdstuk 4 UtrechtAltijd	
De impact van verhalen	23
Hoofdstuk 5 Erfgoededucatie	
Jong geleerd, oud gedaan	31
Hoofdstuk 6 PUAC	
Boerderij en erf in het landschap	41
Hoofdstuk 7 Vrijwilligersgroepen landschapsbeheer	
Groen goud	49
Hoofdstuk 8 Klompenpaden	
Wandelen door groen en historie	59
Hoofdstuk 9 Natuurwerkdag	
Eén dagje heeft impact	69
Hoofdstuk 10	
Relatie met prestatie indicatoren/resultaatafspraken	78
Hoofdstuk 11	
Financiën	82
Hoofdstuk 12	
Governance en compliance	85
Bijlage 1	
Utrechtse erfgoednetwerken in beeld	89
Colofon	95

Conclusies, aanbevelingen en vooruitblik

Vooraf

In deze zelfevaluatie kijken we terug op het effect van onze inspanningen in de afgelopen beleidsperiode, in de hoop en verwachting daar waardevolle lessen uit te trekken zodat we in de toekomst nog beter in staat zijn het landschap en het erfgoed te dienen. De opzet van dit stuk wijkt iets af van de indeling zoals die door de provincie op 15 mei 2018 aan de partnerorganisaties is geadviseerd. We beginnen de zelfanalyse namelijk niet met de gebruikelijke opsomming van activiteiten en behaalde resultaten, maar met een integrale beschrijving van de zeven impactstudies die we in het najaar van 2018 en het voorjaar van 2019 hebben uitgevoerd.

Deze zeven impactstudies zijn niet toevallig gekozen: bij elkaar bestrijken ze een groot deel van de beleidsterreinen waarop Landschap Erfgoed Utrecht actief is. Ze staan voor meer. De impactstudies beginnen steeds met de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek, waarna een volledige beschrijving volgt van de gerealiseerde activiteiten, de respondenten, de onderzoeksresultaten en de gebruikte onderzoeksmethoden.

Met de impactstudies hebben we een methode gevonden die niet alleen antwoord geeft op het wat, maar ook op het hoe en waarom van de activiteiten die we uitvoeren. Onder begeleiding van advies- en onderzoeksbureau MAD impact hebben we per studieobject/project een zogenaamde Theory of Change (ToC) of verandertheorie ontwikkeld, waarmee de *veronderstelde* relaties tussen activiteiten en te bereiken impact helder worden.

Deze methode is bijzonder waardevol gebleken. Het is een manier van organisatievraagstukken benaderen die we vanaf nu integreren in onze dagelijkse werkzaamheden. Deze zelfevaluatie is bedoeld om 'lering' uit te trekken, maar ook – zo werd ons meermaalen vanuit de provincie op het hart gedrukt – om aan te geven welke concrete resultaatafspraken zijn behaald en welke activiteiten allemaal ontplooid zijn. Voor zover ze niet aan bod komen bij de impactstudies zullen die uitkomsten en resultaten terugkomen in een apart hoofdstuk over prestatie indicatoren.

Conclusies

Actieve betrokkenheid

Of het nou gaat om verhalen, wandelingen, lespakketten of vrijwilligerswerk: een van de

belangrijkste conclusies uit de impactstudies is dat onze activiteiten hoog beoordeeld worden én dat ze inderdaad bijdragen aan de verbondenheid en betrokkenheid van bewoners bij het landschap en het erfgoed in hun omgeving. Bekend maakt bemind, zou je kunnen zeggen.

Meer kennis over de omgeving leidt tot meer waardering en uiteindelijk tot meer actieve betrokkenheid. Hoe sterk dit effect is, zien we bijvoorbeeld aan deelnemers van de Natuurwerkdag. Een ruime meerderheid van de ondervraagden geeft aan dat hun betrokkenheid is toegenomen dankzij hun eenmalige deelname aan het evenement. De helft meldt zich naderhand zelfs aan als vaste vrijwilliger en zet zo een stapje omhoog op de participatieladder.

Voor Landschap Erfgoed Utrecht en de plaatselijke vrijwilligersgroepen blijven grootschalige evenementen als de Natuurwerkdag in de toekomst essentieel voor het werven van nieuwe vrijwilligers. Een soortgelijk patroon zien we aan de erfgoed-kant. Bij het verhalenplatform UtrechtAltijd geven lezers aan dat hun kennis en waardering voor erfgoed is toegenomen dankzij UtrechtAltijd. Het zet een kwart van de ondervraagden aan om zelf actief te worden, bijvoorbeeld als vrijwilliger.

Als je bewoners wilt betrekken bij het erfgoed (of landschap) in hun omgeving kun je beter jong beginnen. Met ons erfgoededucatie-programma's slagen we er (al jaren) in zo'n 70 procent van de basisscholen in de provincie te bereiken via onze partner Kunst Centraal. Ook dit krijgt een hoge waardering van de scholen en leerkrachten waar wij mee samenwerken.

Kruisbestuiving

Interessant is de kruisbestuiving tussen landschap en erfgoed. Leiden groene activiteiten als wandelen, bomen knotten en het meedoen aan natuurwerk-evenementen tot meer inzicht en waardering voor het erfgoed op die locaties? Deze vraag bleek in de impactstudies lastiger te beantwoorden dan gedacht, ook en vooral omdat veel mensen zich niet realiseren wat erfgoed precies is. Ook het cultuurlandschap wordt vaak niet als zodanig ervaren.

Zo zien we in de impactstudie van de Klompenpaden een wisselend beeld opdoemen. Het buiten genieten van het landschap en de natuur staat voorop. Het erfgoed komt vaak op de tweede plaats, al versterkt het een het ander. *“Cultuur is niet de hoofdzaak voor het kiezen van Klompenpaden, maar het maakt het wel mede leuk”*, zegt een wandelaar. Dat er wel degelijk sprake is van kruisbestuiving, blijkt uit de mate waarin wandelaars achtergrondinformatie tot zich nemen. De helft zegt de informatie op de panelen langs de route te lezen en zo'n veertig procent zoekt naderhand online aanvullende achtergrondinformatie.

Voor de groene vrijwilliger geldt dit ook. Goed doen, lekker bezig zijn in de buitenlucht en gezelligheid staan voorop, daarna volgt de geschiedenis. Een deelnemer aan de Natuurwerkdag verwoordt het zo: *“Sinds de Natuurwerkdag ben ik me verder gaan verdiepen en veel gaan lezen. Ik weet nu van alles over de historie van De Ronde Venen: Napoleon, de Vikingen, noem maar op!”*

Hoge waardering voor LEU onder de onderzochte groepen en organisaties

Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt een brede waaier aan organisaties, netwerken, platforms, verenigingen en vrijwilligersgroepen. Voor de zeven impactstudies is een selecte groep nader onderzocht. Deze respondenten hebben een hoge waardering voor het werk en de ondersteuning van Landschap Erfgoed Utrecht, met een beoordeling tussen de 7,2 en 9. Zie de hoofdstukken met de afzonderlijke impactstudies voor een gedetailleerde toelichting.

Aanbevelingen

Meer scholing en maatgerichte ondersteuning van vrijwilligers

Uit vrijwel alle impactstudies blijkt dat vrijwilligers behoefte hebben aan meer hulp en ondersteuning van Landschap Erfgoed Utrecht, vooral op het gebied van scholing. Een voorbeeld hiervan zijn de vrijwilligerscoördinatoren. Deze bijzondere groep vrijwilligers vervult een spilfunctie tussen de vele vrijwilligers in het veld en Landschap Erfgoed Utrecht. Het werk is in de loop der jaren dermate gegroeid in omvang (aantal groepen) en complexiteit (eisen en regelgeving), dat de huidige ondersteuning een betere aansluiting vraagt bij de eisen van deze tijd.

Zoeken naar mogelijkheden om jongere generaties aan te spreken

Vrijwilligers zijn over het algemeen wat ouder. Dit is een fundamenteel probleem dat we bij meer verenigingen en organisaties zien die deels of geheel op vrijwilligers draaien. Hoe zorgen we ervoor dat ze in hun organisatiewijze en communicatie met hun tijd meegaan en ook jongere generaties aanspreken? Een mooi voorbeeld is wat dat betreft Groen aan de Buurt waarbij we op een lossere, meer hedendaagse manier bewoners helpen bij het vergroenen van hun buurt. Iets wat ook voor erfgoed mogelijk is (Rood aan de Buurt). Oplossingen hoeven overigens niet altijd heel ingewikkeld te zijn. Bij de Natuurwerkdag spelen we met de gedachte een extra dag op vrijdag te organiseren wat bedrijven en scholen in staat stelt ook aan te haken.

Digitalisering

Bij het erfgoednetwerk zetten we in op het digitaal verbinden van instellingen en het ontsluiten van collecties via het provinciale steunpunt digitalisering dat binnenkort wordt opgericht. Digitalisering helpt kleine organisaties bij het archiveren, ontsluiten en openbaar maken van collecties, het aanspreken van een breed publiek via de marketing- en communicatiekanalen van het verhalenplatform UtrechtAltijd en het meeliften en participeren in grote publiekscampagnes.

Nieuwe financieringsbronnen zoeken

Ook het gebrek aan adequate ondersteuning, personeel en financiën komt in een aantal impactstudies aan de orde. We hebben de afgelopen jaren een enorme afslanking en efficiëncyslag doorgemaakt waardoor we op een aantal terreinen aan de grenzen van onze mogelijkheden zijn aanbeland. Als we niet nieuwe financieringsbronnen vinden, zullen we de komende jaren nog scherpere keuzes moeten maken en wellicht taken moeten afstoten. Het aanboren van nieuwe gelden en fondsen is daarom een belangrijk speerpunt voor de komende jaren.

Hoofdstuk 2

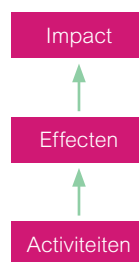
Wat leveren de activiteiten van LEU op?

Landschap Erfgoed Utrecht

Terugblik op tactisch niveau

Met de provincie is afgesproken dat we de impact en effecten van een beperkt aantal grote en beeldbepalende projecten analyseren en evalueren. Dat doen we volgens de Theory of Change-benadering. In het najaar van 2018 zijn we samen met het IVN Utrecht, ook een partnerorganisatie van de provincie, gestart met een serie workshops over deze methodiek.

In ons onderzoek naar de impact van Landschap Erfgoed Utrecht maken wij gebruik van de Theory of Change (ToC). De Theory of Change is een methodiek (hulpmiddel) die ons helpt de tussenstappen in kaart te brengen tussen de *impact*, de korte- en lange termijn *effecten* die we nastreven, en de *activiteiten* die we ontplooiën.

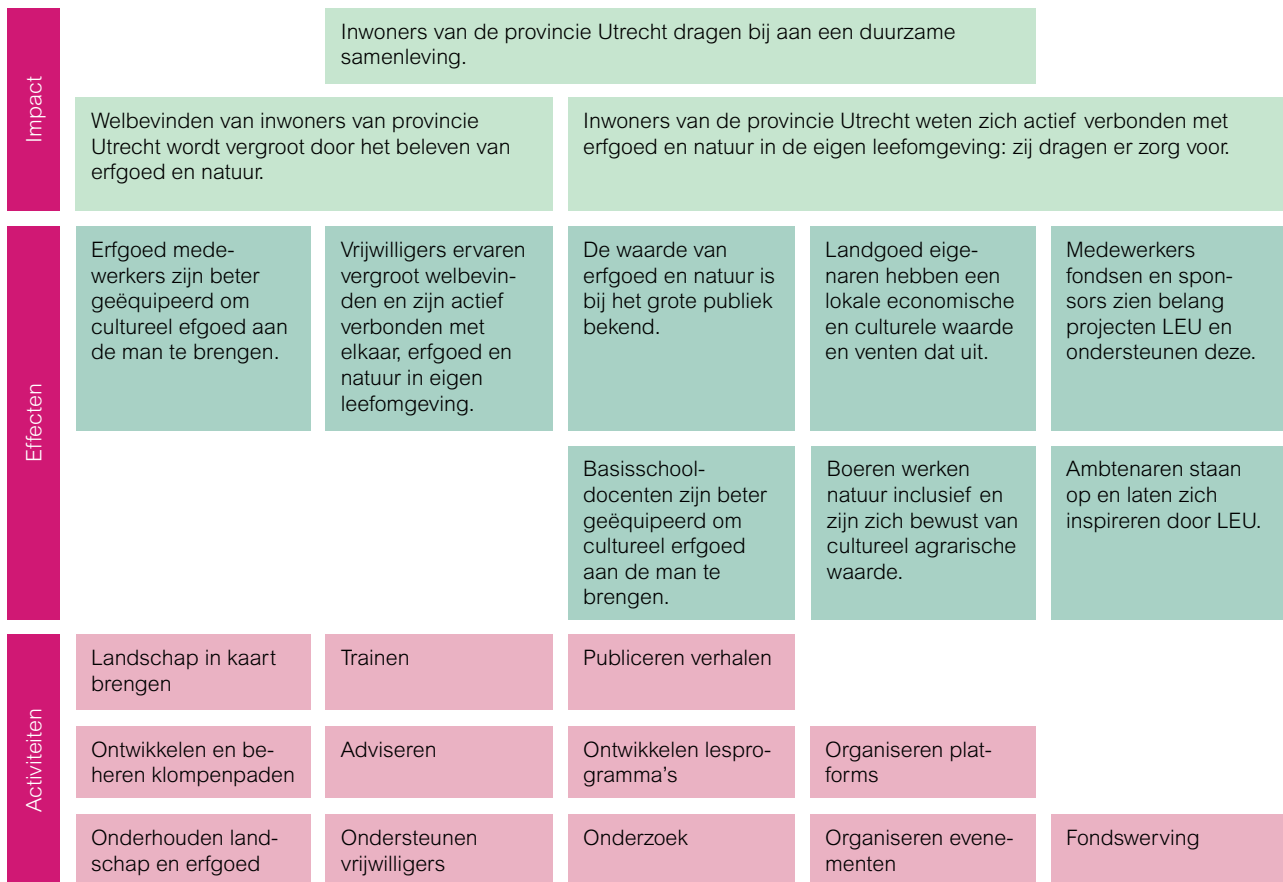

Het gaat voor dit zelfonderzoek om zeven grote projectactiviteiten uit onze acht kernthema's:

1. Erfgoednetwerk Historische Verenigingen
2. Verhalenplatform UtrechtAltijd
3. Erfgoededucatie
4. Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC)
5. Vrijwilligersgroepen landschapsbeheer
6. Klompenpaden
7. Natuurwerkdag

Wij focussen ons op zeven projecten die bij elkaar een representatief beeld geven van LEU. Waar mogelijk en voor zover relevant zullen we conclusies en onderzoeksresultaten doortrekken naar andere projecten en activiteiten van LEU.

Fig. 1: Theory of Change Landschap Erfgoed Utrecht

De impact van LEU

LEU ontplooit een brede waaier aan activiteiten die gericht zijn op het welbevinden van de mensen in de provincie Utrecht. Dit welbevinden staat in directe relatie tot het beleven van de natuur, het landschap en het erfgoed. Dit kan gaan om een passieve beleving, maar juist ook om het bevorderen van een actieve verbondenheid. In figuur 1 zijn de activiteiten, effecten en impact van LEU uiteengezet in een algemene Theory of Change van de organisatie.

Voor het doel van deze zelfanalyse hebben we vooral gekeken naar de impact van onze activiteiten op de verbondenheid van mensen met het erfgoed en landschap in hun omgeving. Je zou hier nog een hoger liggend doel aan toe kunnen voegen: de kwaliteit van het erfgoed en het landschap zelf. We hebben in deze zelfanalyse gekozen voor de eerste benadering omdat veel van de opgaven uit de cultuurnota en het natuurbeleid liggen op het vlak van beleefbaarheid, toegankelijkheid, betrekken van publiek en het creëren van draagvlak. Dat onze activiteiten ook gericht zijn op de kwaliteit van het landschap en erfgoed zelf staat buiten kijf. Wat voor zin heeft het anders om mensen erbij te betrekken?

Twee doelgroepen

LEU bedient grosso modo twee soorten doelgroepen: de eindgebruiker en de intermediaire organisaties (erfgoed- en landschapsorganisaties). De eindgebruiker (inwoners)

bereiken we direct (B2C) en getrapd via de intermediairs (B2B2C). Ook werken we direct voor de intermediairs (B2B).¹

Doelgroep 1: de eindgebruiker

- consument
- museumbezoeker
- wandelaar
- verhalenlezer
- scholier

Doelgroep 2: natuur-, landschaps- en erfgoedorganisaties

- musea
- streekarchieven
- historische verenigingen
- archeologieverenigingen
- basisscholen
- kunst -en cultuurorganisaties
- innovatieplatforms, kenniscentra en -databanken (NDE, universiteiten, hogescholen, CHAT, STAMU)
- agrarische collectieven
- natuur- en landschapsorganisaties
- landbouworganisaties
- rijks-, provincie en gemeentelijke overheden
- koepelorganisaties
- belangenclubs en -verenigingen
- nutsbedrijven
- charitatieve instellingen en goede doelen
- particuliere grondeigenaren en stichtingen
- horeca en recreatiesector
- nieuws- en mediaorganisaties
- platforms en netwerkverbanden
- verhalenschrijver
- vrijwilligersgroepen en andere vormen van bewonersparticipatie
- vrijwilligers en vrijwilligerscoördinatoren

Aanpak van de impactstudies

In feite draaien alle zeven impactstudies van LEU om de volgende twee kernvragen:

- In hoeverre dragen de activiteiten van LEU bij aan de gestelde doelen/opgaven?
- Wat is de (ideale of gewenste) rol van LEU daarin?

Met het oog op de beschikbare middelen en mensen kiezen we voor het doel van deze zelfevaluatie zoveel mogelijk voor het verzamelen en analyseren van bestaande informatie, aangevuld met nieuw onderzoek. De volgende twee onderzoeksmethodes komen steeds terug:

- analyse van bestaande data en informatie (website-statistieken, social media-gebruik, evaluaties, verslagen, waarnemingen experts etc.). We meten en weten al verschrikkelijk veel: wat kunnen we uit deze informatie voor nuttige inzichten destilleren voor deze en andere projecten?
- aanvullend onderzoek (kwalitatief en kwantitatief). Het betreft vooral diepte-interviews en (online) enquêtes onder intermediairs en/of eindgebruikers, waarmee we bestaande data en informatie kunnen duiden en verdiepen.

¹ B2C = business to consumers; B2B2C = business to business to consumers; B2B = business to business.

Hoofdvragen per impactstudie

Historische Verenigingen:

In hoeverre draagt de ondersteuning van LEU aan het erfgoednetwerk Historische Verenigingen bij aan de verbondenheid van de bewoners van de provincie Utrecht met de geschiedenis en het culturele erfgoed in hun omgeving?

Verhalenplatform UtrechtAltijd:

In hoeverre draagt UtrechtAltijd bij aan de verbondenheid van de bewoners van de provincie Utrecht met de geschiedenis en het culturele erfgoed in hun omgeving?

Erfgoededucatie:

In hoeverre raken basisschoolkinderen door erfgoededucatie betrokken bij cultureel erfgoed in hun omgeving?

Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap:

Hoe kan LEU eigenaren/gebruikers bewegen om (monumentale) boerderijen, erven en landschap te beschermen en toegankelijker te maken voor een breed publiek?

Vrijwilligersgroepen landschapsbeheer:

In hoeverre sluit de ondersteuning van LEU aan bij wat vrijwilligers nodig hebben om zich blijvend en kwalitatief hoogwaardig in te zetten voor behoud en ontwikkeling van het landschap?

Klompenpaden:

In hoeverre dragen Klompenpaden bij aan de beleving van en betrokkenheid bij landschap en erfgoed van de inwoners van de provincie Utrecht?

Natuurwerkdag:

Hoe kan Landschap Erfgoed Utrecht bijdragen aan kwalitatief hoogwaardige (succesvolle) locaties op de Natuurwerkdag en daarmee aan de beleving van deelnemers?

De kracht van lokale kennis

Impactstudie Erfgoednetwerk Historische Verenigingen

Door: *Mieke Heurneman (adviseur geschiedenis en onderwijs) en Anton Cruysheer (programmamanager erfgoed)*

Conclusies en aanbevelingen

In de provincie Utrecht zijn 45 historische verenigingen actief. Zij hadden in 2018 samen 21.000 leden. Historische verenigingen zijn vrijwilligersorganisaties die zich bezighouden met het vergroten van kennis over en belangstelling voor de lokale historie. Dit doen zij via hun eigen tijdschriften, boeken, oudheidkamer, tentoonstellingen, nieuwsbrief, rondleidingen etc. LEU ondersteunt de historische verenigingen bijvoorbeeld door het organiseren van netwerkbijeenkomsten, advies te geven op specifieke thema's als ledenwerving en communicatie, en door samenwerking met gemeenten te bevorderen.

Naast het erfgoednetwerk Historische Verenigingen kunnen nog negen andere erfgoednetwerken in de provincie Utrecht rekenen op ondersteuning van LEU. In het kader van de zelfevaluatie hebben we een globale inventarisatie verricht van vrijwel alle erfgoednetwerken door middel van een korte enquête onder de projectleiders en het opstellen van een Theory of Change per erfgoednetwerk (zie bijlage). Daarnaast hebben we gekozen voor een verdiepend onderzoek onder twee erfgoednetwerken: het Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC), dat in hoofdstuk 6 aan bod komt, en de Historische Verenigingen waar in dit hoofdstuk verslag van wordt gedaan. Met de onderliggende impactstudie wil LEU achterhalen of de activiteiten die we uitvoeren om de historische verenigingen te ondersteunen, bijdragen aan het verbinden van bewoners en bezoekers met, en het betrekken bij, de lokale geschiedenis en het cultureel erfgoed in de provincie Utrecht.

Uit het onderzoek blijkt dat historische verenigingen autonoom opereren: het zijn zelfstandige organisaties die ook zonder LEU bestaan. Ze ervaren op lokaal niveau veel waardering voor hun tijdschriften en hun activiteiten, en voelen zich gehoord als gesprekspartner van de gemeente inzake monumentenbeleid. Sommige verenigingen hebben niet zo'n behoefte aan ondersteuning van LEU of zien daarvan niet altijd het belang in. Anderen weten ons te vinden voor advies en komen geregeld op door LEU georganiseerde netwerk- en themabijeenkomsten. Effecten hiervan zijn de contacten en uitwisseling tussen verenigingen, de kennisoverdracht inzake specifieke thema's, en een groter publieksbereik via het publiceren van verhalen op UtrechtAltijd. Dit wijst erop dat onze steun aan historische verenigingen bijdraagt aan een toegenomen betrokkenheid en verbinding met het cultureel erfgoed van de provincie Utrecht.

Aanbevelingen/kansen voor LEU wat betreft historische verenigingen:

- Oprichting van steunpunt digitalisering. Historische verenigingen lopen aan tegen technische problemen, gebrek aan kennis en een 'landingsplaats' voor opslag en distributie van gegevens. Ze hebben behoefte aan ondersteuning op dit gebied en reageren enthousiast op ons plan voor een steunpunt digitalisering. LEU wil zich hierin richten op de voorhoede, 'achterblijvers' kunnen dan later volgen.
- Steunen van een beperkt aantal verenigingen. Het is belangrijk voor LEU om te kiezen op welke verenigingen we ons richten: niet alle historische verenigingen in het netwerk, maar wel een aantal sterke en meer vooruitstrevendere verenigingen intensiever steunen. Waar zit de energie? Met welke verenigingen kunnen we een stap verder komen als het gaat om publieksbereik en het delen van kennis en collecties?
- Investeren in persoonlijk contact. Persoonlijk contact tussen LEU en historische verenigingen levert veel op. Het blijkt een goede manier om informatie uit te wisselen en goed van elkaar op de hoogte te zijn. Door te investeren in persoonlijk contact kunnen ook meer verhalen worden verkregen voor UtrechtAltijd. De meeste historische verenigingen zijn nog niet geneigd om uit zichzelf verhalen aan te leveren, maar als wij erom vragen of thema's van UtrechtAltijd eerder bekend maken, zijn ze vaak bereid een verhaal of informatie te sturen.
- Doorgaan met netwerkbijeenkomsten. De meeste historische verenigingen hechten veel waarde aan onderling contact en het uitwisselen van ervaringen en *best practices* tijdens de netwerkbijeenkomsten. Goed om mee door te gaan dus.

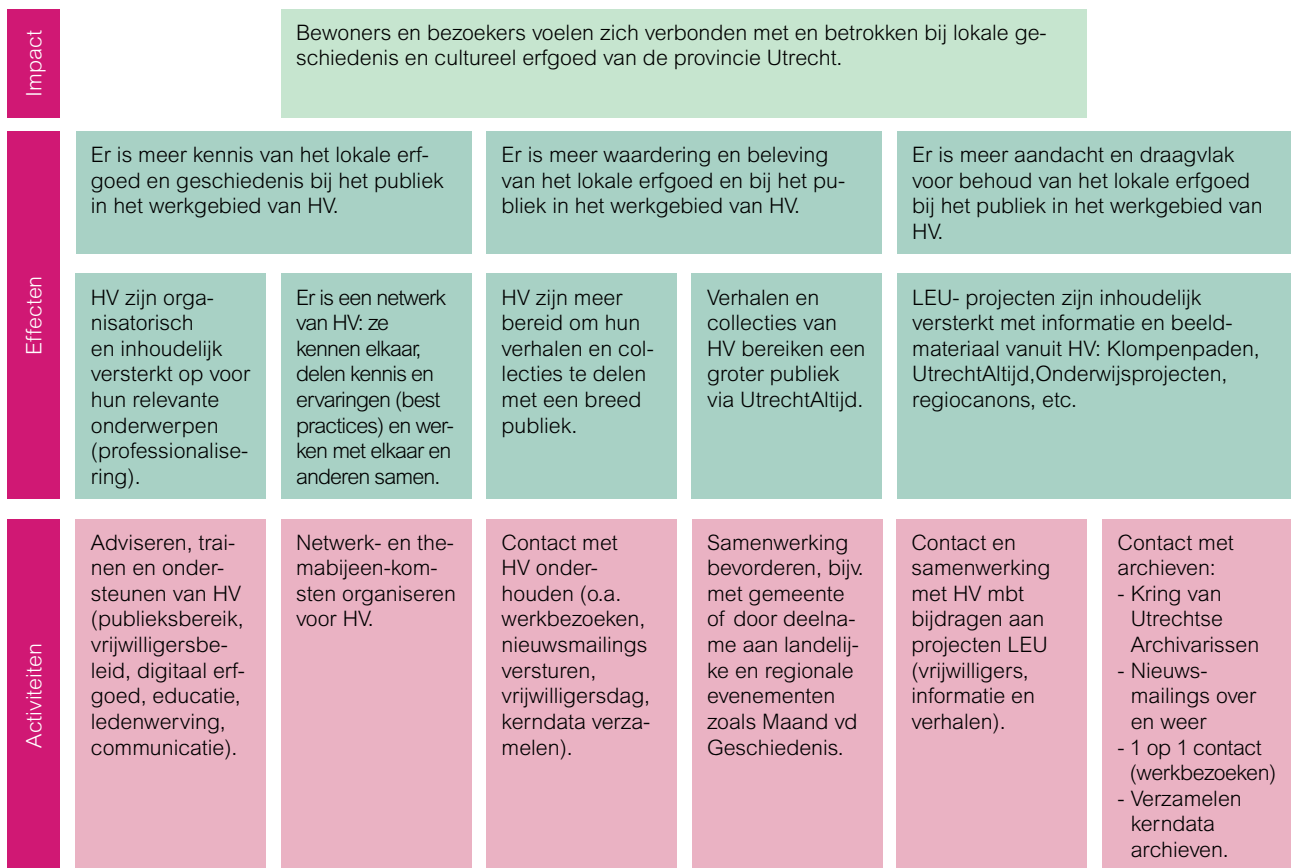
Over Historische Verenigingen

In 2018 hadden alle historische verenigingen in de provincie Utrecht samen 21.000 leden. Leden zijn voor historische verenigingen van groot belang vanwege de contributie die zij binnenbrengen. Dit is het geld waarop de vereniging draait en publicaties worden uitgegeven. Verder betekent een grote achterban ook draagvlak voor behoud van cultureel erfgoed. Hoe meer leden, hoe meer gewicht een historische vereniging in de schaal kan leggen in gesprekken met de gemeente.

De kracht van historische verenigingen zit in hun grote kennis van de lokale geschiedenis. Zij fungeren vaak als vraagbaak voor onderzoekers en anderen die geïnteresseerd zijn in de lokale- of familiegeschiedenis. Vaak is er een klein aantal actieve leden (gemiddeld 30 vrijwilligers) bij de vereniging betrokken in bestuur, redactie, werkgroepen, voor rondbrengen post, etc. Daarnaast zijn er bij enkele honderden² passieve leden, die het tijdschrift ontvangen en soms bijeenkomsten of andere activiteiten bezoeken. Bij alle 45 historische verenigingen samen zijn zo'n 1.400 vrijwilligers actief. In 2018 besteedden zij ruim 157.000 uur aan dit vrijwilligerswerk.

² De grootste historische vereniging is de Vereniging Oud-Utrecht met ruim 1.900 leden. Gemiddeld heeft een historische vereniging ca. 450 leden.

Fig. 2: Theory of Change Erfgoednetwerk Historische Verenigingen (HV)

Theory of Change

De activiteiten van LEU voor het netwerk historische verenigingen, de effecten daarvan en de impact, zijn verwerkt in een Theory of Change (fig. 2). De effecten zijn in tweeën gesplitst: het effect van LEU-activiteiten op het werk en het publieksbereik van historische verenigingen, en het effect van de bijdragen van historische verenigingen aan projecten van LEU.

Activiteiten

Netwerkbijeenkomsten

Historische verenigingen komen een dagdeel bij elkaar om elkaar te ontmoeten, ervaringen uit te wisselen en relevante thema's te bespreken. LEU organiseert deze bijeenkomsten, stelt in overleg met enkele historische verenigingen de agenda op, nodigt eventueel sprekers uit, zorgt voor een geschikte locatie, etc. Dit wordt door de deelnemers zeer gewaardeerd. LEU is in 2018 gestart met deze bijeenkomsten.

Themabijeenkomsten

LEU organiseerde tot voor kort bijeenkomsten voor het brede erfgoedveld (musea, historische verenigingen, archiefdiensten, etc.) over actuele thema's. Deze bijeenkomsten vonden 5 à 6 keer per jaar plaats. De opkomst viel vaak tegen. Daarom heeft LEU in 2018 besloten deze bijeenkomsten te vervangen door meer sectorgerichte netwerkbijeenkomsten (zie hierboven). Door sommige historische verenigingen worden deze themabijeenkomsten

gemist, zowel om de inhoud als vanwege de contactmogelijkheden tijdens de bijeenkomsten met andere erfgoedorganisaties en met LEU.

Gerichte nieuwsmailings

Via email worden geregeld berichten naar historische verenigingen gestuurd die speciaal voor hen relevant zijn. Deze mailings zijn in 2018 in de plaats gekomen van de erfgoednieuwsbrief voor het brede erfgoedveld. De nieuwsmailings worden op persoonlijke titel verstuurd, dus op naam van de contactpersoon voor de historische verenigingen. Dit in de verwachting dat deze mails beter gelezen worden dan nieuwsbrieven die vanuit een algemeen adres gestuurd worden.

Werkbezoeken

In 2018 is LEU begonnen om per jaar een aantal besturen van historische verenigingen te bezoeken. Hierdoor leren we elkaar beter kennen, weet LEU beter wat er speelt bij de verenigingen en weten de verenigingen beter wat ze van LEU kunnen verwachten. Dit persoonlijke contact verlaagt ook de drempel om contact met elkaar op te nemen. De werkbezoeken geven tevens input voor te bespreken thema's tijdens de netwerkbijeenkomsten.

Loketfunctie

Historische verenigingen kunnen per telefoon en email bij LEU terecht met korte vragen. De vragen die binnenkomen, gaan vaak over collectiebeheer, digitalisering en fondsenwerving, en soms over ondersteuning als een monument met sloop bedreigd wordt.

Adviesgesprekken

Bij uitgebreidere vragen voeren we op verzoek adviesgesprekken met historische verenigingen. Als er specifiek vragen over de collectie zijn, worden die gesprekken gevoerd door de museumconsulent, in andere gevallen door de contactpersoon voor de historische verenigingen.

Cursussen

LEU heeft een algemeen cursusaanbod, waar ook trainingen bij zitten die interessant kunnen zijn voor historische verenigingen, zoals een cursus over rondleiden of het begeleiden van schoolklassen.

Bijdrage aan UtrechtAltijd en andere LEU projecten

Naast het bieden van ondersteuning, werkt LEU ook samen met historische verenigingen. Dat gebeurt in projecten als UtrechtAltijd, klompenpaden en onderwijsprojecten. Deze activiteiten worden niet zozeer ondernomen vanuit het netwerk historische verenigingen, maar maken daar wel gebruik van. Het gaat om de historische kennis die de verenigingen op verschillende manieren delen, zoals door het geven van gastlessen voor schoolklassen. Ook stimuleert LEU de historische verenigingen om hun verhalen en collecties te publiceren op verhalenplatform UtrechtAltijd. Alle historische verenigingen staan als organisatie vermeld op deze website en een aantal van hen heeft één of meer verhalen gedeeld.

Onderzoeksresultaten

Verenigingen kennen elkaar en leren van elkaar

Tijdens netwerkbijeenkomsten ontmoeten historische verenigingen elkaar, bespreken ze relevante thema's en wisselen ze ervaringen uit. Deze door LEU georganiseerde bijeenkomsten worden zeer gewaardeerd. Historische verenigingen vinden onderlinge uitwisseling belangrijk. Het gaat daarbij om netwerken, tips krijgen van elkaar, kennis van hoe anderen het doen, zichtbaarheid, waardering door collega's, en inzicht in waar de eigen vereniging staat in vergelijking tot anderen. Op de agenda zien ze graag thema's die direct verband houden met de dagelijkse praktijk van historische verenigingen.

Verder kan het 'elkaar kennen' leiden tot samenwerking. Zo vertelt een bestuurslid: *"Innovatie kan alleen ontstaan op basis van vertrouwen. Je moet elkaar eerst kennen, dan leer je elkaar vertrouwen. De volgende stap is samenwerken, om samen iets te bereiken."* Het bestuurslid van een andere vereniging benadrukt: *"Samenwerken is geen doel, maar een middel."* Er zijn echter ook verenigingen die vooral intern gericht zijn en het nut van netwerkbijeenkomsten en gezamenlijke activiteiten minder inzien. *"Wat hebben de inwoners van mijn dorp eraan dat ik contacten heb met verenigingen in andere plaatsen?"* vraagt een bestuurslid zich af. Zijn vereniging benadert (buur)verenigingen alleen als ze een concrete vraag hebben, bijvoorbeeld om vitrines te lenen voor een expositie.

Informatie-ondersteuning door LEU

Via de loketfunctie per telefoon of email, adviesgesprekken en werkbezoeken kunnen historische verenigingen bij LEU terecht voor informatie en tips. Te oordelen naar onze ervaringen tijdens dit persoonlijke contact zijn de gesproken personen er tevreden over, zo blijkt ook uit de volgende reactie: *"Dank voor de verwijzing naar de landschapscoördinator van onze gemeente. Stimulerende reactie ook, fijn!"* Ook de nieuwsmails worden gewaardeerd, al worden die niet altijd gedeeld binnen de besturen, zodat niet iedereen daar even goed van op de hoogte is.

Uit de interviews blijkt dat bestuursleden lang niet altijd goed weten met welke vragen of ondersteuningsbehoefte ze precies bij LEU terecht kunnen. Na het noemen van de mogelijkheden daarvoor, blijkt daar bij de verenigingen wel waardering voor te zijn. LEU zou haar ondersteuningsaanbod duidelijker moeten communiceren, zowel via de website als op andere manieren. Zo staat een bestuurslid, dat in eerste instantie aangeeft *"het allemaal wel zelf te kunnen"*, na uitleg van de ondersteuningsopties meer open voor nader contact met LEU. Hij vraagt na afloop van het interview of zijn adres ook apart op de verzendlijst van de nieuwsmails kan staan, voor het geval deze niet binnen het bestuur worden doorgestuurd. De deur lijkt bij deze vereniging dus iets verder open te staan nu ze beter weten wat LEU te bieden heeft en het aanbod lijkt aan te sluiten bij vragen die binnen de vereniging spelen.

Groot publieksbereik via UtrechtAltijd

LEU stimuleert historische verenigingen om zich als organisatie te presenteren op UtrechtAltijd en hier hun verhalen te delen. Op deze manier bereiken zij een groter en ge-

varieerder publiek dan mogelijk is via hun eigen kanalen. Dit publiek wordt bereikt via de website UtrechtAltijd en de daaraan gekoppelde sociale mediakanalen Facebook, Twitter en Instagram. Zo blijkt één verhaal van een historische vereniging in de zes weken dat het op UtrechtAltijd staat, 391 unieke bezoekers te hebben bereikt, die gemiddeld 2:14 minuten op de pagina zijn gebleven. Via Facebook bereikt ditzelfde verhaal 2.030 mensen, hebben 321 het bericht erover aangeklikt om méér te lezen, en is er 26 keer gereageerd, geliked of gedeeld.

Bij het horen van deze cijfers was de reactie van de auteur van het genoemde verhaal: *“Wauw, dat is leuk om te horen! Deze cijfers ga ik delen in mijn bestuur. Dat stimuleert om meer verhalen aan te leveren.”* Andere geïnterviewde bestuursleden reageren eerder wat lauw. Niet omdat de cijfers tegenvallen, maar omdat ze het belang er minder van inzien. Toch komt het geregeld voor dat lezers van verhalen op UtrechtAltijd klikken op de organisatiepagina met meer informatie over de historische vereniging. Zo krijgt de historische vereniging zelf dus ook meer bekendheid³. Uit de cijfers blijkt verder dat websitebezoekers van het ene verhaal van een historische vereniging doorklikken naar een ander verhaal van dezelfde auteur of plaats.

Historische verenigingen zijn nog niet snel geneigd om uit eigen beweging verhalen aan te leveren voor UtrechtAltijd. Ook is er nog geen historische vereniging die een collectie via UtrechtAltijd heeft gedeeld. Dit komt vaak door tijdgebrek. Soms zien ze het belang er (nog) niet van in, of wordt UtrechtAltijd zelfs als concurrent gezien voor de eigen website. Men lijkt vooral gericht te zijn op de eigen leden en bezoekers op de eigen website. Vaak zijn verenigingen wel bereid met verhalen te komen als LEU expliciet vraagt om een stuk over een bepaald onderwerp. Het is dus zaak om dit te blijven vragen, in de hoop dat dit op termijn uit eigen beweging gaat gebeuren.

Input van verenigingen verrijkt LEU-projecten

Bij verschillende LEU-projecten wordt gebruik gemaakt van input van historische verenigingen, zoals de Klompenpaden, onderwijsprojecten en eerder genoemde UtrechtAltijd. Dat kan zijn in de vorm van informatie, rondleidingen, een gastles voor schoolkinderen, etc. De inbreng van historische verenigingen is cruciaal voor deze projecten en wordt door LEU-collega's die betrokken zijn bij deze projecten zeer gewaardeerd. Over het belang van historische verenigingen voor UtrechtAltijd benadrukt een van LEU's projectleiders: *“Inhoudelijk zorgen de historische verenigingen voor verhalen die weinig anderen kennen. Juist hun kennis van de lokale geschiedenis, deze ‘kleinere’ verhalen, zijn volgens mij wat UtrechtAltijd uniek maakt.”* Ook de hulpvaardigheid van historische verenigingen bij onderwijsprojecten wordt geprezen, al kan het vanwege vergaderstructuren bij de historische verenigingen soms even duren voordat de informatie komt. Kortom, de bijdragen van de verenigingen aan LEU projecten zijn van grote waarde en de historische verenigingen zelf bereiken op deze manier een groter publiek.

³ Hoeveel bezoekers doorklikken naar de website van de historische vereniging zelf, is niet uit de statistieken van UtrechtAltijd te halen. Dat zouden verenigingen in hun eigen web-statistieken terug moeten kunnen zien.

Wens: ondersteuning bij digitalisering

Historische verenigingen hebben de wens om publicaties, foto's en objecten te digitaliseren. Veel verenigingen zijn daarmee bezig. Ze lopen aan tegen een gebrek aan (technische) kennis, vaardigheden en inzicht in de mogelijkheden en kansen. De vragen liggen vaak nog bij basale zaken als het inrichten van een database en het registreren van objecten. Tegelijkertijd hebben veel verenigingen vaak nog niet goed nagedacht over wat ze vervolgens met het gedigitaliseerde materiaal willen en voor wie dat toegankelijk zou moeten zijn.

Alle geïnterviewden reageren enthousiast op het voornemen van LEU om een steunpunt digitalisering op te richten, waarmee bijvoorbeeld op dit soort vragen kan worden ingegaan. Ook tijdens de netwerkbijeenkomst in 2018, werkbezoeken en vragen die binnenkwamen bleek dat er behoefte is aan ondersteuning van LEU op dit gebied. Daarbij is het zaak dat LEU een duidelijke keuze maakt waar die ondersteuning precies op is gericht: achterblijvers ondersteunen en de digitalisering op poten zetten of met de voorlopers een stap vooruit zetten in het breed beschikbaar maken van reeds gedigitaliseerd materiaal. LEU heeft de voorkeur voor het laatste. Dit zal ook achterblijvers of twijfelaars over de streep kunnen trekken om te moderniseren en met de tijd mee te gaan.

Vraag blijft wel in hoeverre historische verenigingen bereid zijn hun collecties echt breed te delen via internet. In eerste instantie is er de wens om hun materiaal te delen met een breed publiek, maar bij nader inzien blijkt vaak dat ze hier aarzelingen bij hebben. Want *“waarom zou iemand nog lid worden van een historische vereniging als al het materiaal zomaar voor iedereen beschikbaar is?”*, vraagt een bestuurslid zich hardop af. LEU kan een rol spelen in de bewustwording hierover en kan wellicht twijfels en drempels wegnemen.

Verantwoording van het onderzoek

Het onderzoek naar de historische verenigingen is uitgevoerd in de periode februari-april 2019. Onderzoeksresultaten zijn verkregen op basis van:

- Kerndata historische verenigingen 2018
- Evaluatieverslag van netwerkbijeenkomst historische verenigingen 2018
- Verslagen werkbezoeken LEU aan historische verenigingen 2018
- Schriftelijke enquête onder LEU-collega's over bijdragen historische verenigingen aan LEU-projecten
- Diepte-interviews met bestuursleden van 4 historische verenigingen, waarbij de volgende criteria zijn gebruikt om een selectie te maken:
 - Geen historische vereniging gekozen waar we onlangs op werkbezoek waren
 - De vereniging heeft één of meer verhalen aangeleverd voor UtrechtAltijd.nl, zodat deze ook als respondent voor UtrechtAltijd meegenomen kon worden
 - Er zijn verenigingen gekozen met verschillende mate van betrokkenheid bij LEU en het erfgoednetwerk (van zeer betrokken tot weinig betrokken)
 - Belang van de vereniging in het netwerk (bijvoorbeeld HV Oud-Utrecht)

Hoofdvraag

In hoeverre draagt de ondersteuning van LEU aan het erfgoednetwerk Historische Verenigingen bij aan de verbondenheid van de bewoners van de provincie Utrecht met de geschiedenis en het culturele erfgoed in hun omgeving?

Deelvragen

1. Op welke manier ondersteunt LEU historische verenigingen in Utrecht?
2. Welke meerwaarde ervaren de verenigingen van hun deelname aan het erfgoednetwerk Historische Verenigingen?
3. Zijn historische verenigingen door de activiteiten van LEU (organisatorisch en inhoudelijk) versterkt op voor hun relevante onderwerpen?
4. In hoeverre is het publieksbereik van historische verenigingen vergroot door verhalen (en collecties) te delen via UtrechtAltijd.nl?
5. In hoeverre draagt het erfgoednetwerk Historische Verenigingen bij aan UtrechtAltijd, Erfgoededucatie en Klompenpaden?

Erfgoednetwerk Historische Verenigingen

Tijdens een werkbezoek sprak een voorzitter van een historische vereniging de wens uit om een gemeenschappelijke Adlib voor de hele provincie Utrecht in te richten. Adlib is gespecialiseerde software voor archieven, musea en bibliotheken. De vereniging werkt nu met de gratis software-versie, maar heeft grotere ambities voor het publiek en haar collectie: *“Als historische vereniging hebben we te weinig geld en kennis om dit zelf goed op te zetten. Ik zou de mogelijkheid willen hebben om collecties gezamenlijk openbaar te maken en open te stellen. Dan kun je ook makkelijker objecten uit elkaars collecties lenen voor exposities. Hier zou een cursus aan gekoppeld kunnen worden voor de vrijwilligers, over registratie enzo. We zouden als historische vereniging zelf wel een deel van de kosten kunnen bijdragen, maar niet te veel.”* Het bestuurslid van een andere historische vereniging vertelt tijdens het interview dat hun collectie voor 80 procent gedigitaliseerd is. De bestanden en back-ups bevinden zich bij een aantal bestuursleden thuis. Ook deze vereniging reageert zeer positief op het voornemen van LEU om een steunpunt digitalisering op te richten: *“Ons doel van digitalisering? Openbaar maken!”*

De impact van verhalen

Impactstudie Verhalenplatform UtrechtAltijd

Door: *Gert Hindriks (manager marketing en communicatie), Mieke Heurneman (adviseur geschiedenis en onderwijs) en Sanne Witkamp (eindredacteur UtrechtAltijd)*

Conclusies en aanbevelingen

UtrechtAltijd is een onafhankelijk verhalenplatform dat de schatten uit het Utrechtse verleden op een toegankelijke en journalistieke wijze zichtbaar maakt voor een breed en gevarieerd publiek: op de website en via diverse sociale media-kanalen. Voor erfgoedinstellingen is het crossmediale verhalenplatform UtrechtAltijd met meer dan 100.000 unieke bezoekers per jaar (2018) een waardevol en onmisbaar podium voor hun collectiestukken en verhalen (publieksbereik). De actuele nieuwbouw van de website is het moment om de rol van Landschap Erfgoed Utrecht en het verhalenplatform UtrechtAltijd in het Utrechtse erfgoednetwerk van musea, streekarchieven, buitenplaatsen en historische verenigingen te evalueren en een nieuwe impuls te geven.

Dit onderzoek gaat in eerste instantie over de vraag of de verhalen op UtrechtAltijd daadwerkelijk bijdragen aan meer kennis over de geschiedenis en een verhoging van de betrokkenheid van bewoners bij hun omgeving. Het onderzoek toont aan dat UtrechtAltijd een breed en sterk groeiend publiek bereikt, dat bovendien jonger is dan je van een geschiedenisite zou verwachten. Gerichte campagnes als het ontwikkelen van een spelletjesboek en memoryspel dragen daar aan bij. Inspiratie opdoen is veruit het belangrijkste motief voor een bezoek. Gebruikers zijn zeer positief over UtrechtAltijd en beoordelen het platform gemiddeld met het rapportcijfer 8. Ook geven bewoners aan dat hun kennis en waardering voor erfgoed is toegenomen dankzij UtrechtAltijd. Het zet daarbij aan om zelf als vrijwilliger actief te worden.

En ander deel van het onderzoek is gericht op de vraag hoe de erfgoedinstellingen waar wij mee samenwerken onze rol ervaren. Uit de gesprekken met de erfgoedpartners ontstaat het beeld dat er in de hectiek van alle dag weinig tijd en ruimte overblijft voor het structureel uitwisselen van kennis, informatie en verhalen met UtrechtAltijd (of andere collega-instellingen). Deelnemende organisaties zien de meerwaarde van UtrechtAltijd, maar hebben het soms te druk om dat potentieel ten volle te benutten. Het verhogen van het publieksbereik door het inzetten van het verhalenplatform UtrechtAltijd staat niet bij alle ondervraagde instellingen even hoog op de agenda. Persoonlijk contact is wat dat betreft cruciaal. Zie ook het hoofdstuk hiervoor over de historische verenigingen.

Uit het onderzoek komen de volgende aanbevelingen naar boven:

- Nieuwe kansen liggen op het terrein van digitalisering van het (provinciaal) erfgoed, het aan elkaar verbinden van collecties via Linked Open Data en/of het provinciebreed opzetten

van gemeenschappelijke publiekscampagnes rond erfgoed-thema's.

- Van de huidige bezoekers zegt maar een klein deel op zoek te zijn naar ideeën voor culturele uitstapjes of wandelingen, terwijl zoekmachines als Google (Ads) een sterke vraag laten zien naar dit soort informatie. Hier liggen mogelijkheden om met geschiedenisverhalen in te spelen op die vraag.
- Een gerichte (persoonlijke) bewustwordingscampagne onder erfgoedinstellingen, met cijfers over het publieksbereik en de werkwijze van UtrechtAltijd, is gewenst. Net als het eerder betrekken van erfgoedinstellingen bij het ontwikkelen van nieuwe publiekscampagnes.

Over het verhalenplatform UtrechtAltijd

UtrechtAltijd bestaat sinds 2014. Het doel van UtrechtAltijd is tweeledig: het brede publiek laten kennismaken met erfgoedverhalen uit hun omgeving en de vele erfgoedinstellingen in de provincie ondersteunen bij het vergroten van hun eigen publieksbereik. Een groeiend aantal erfgoedinstellingen en vrijwilligers levert zelf actief redactionele content aan. Deze content wordt geredigeerd en begeleid door het redactieteam van UtrechtAltijd.

Het verhalenplatform staat aan de vooravond van een grondige vernieuwingsoperatie die in het najaar van 2019 zal uitmonden in een sterk verbeterde website op het gebied van mobiele beleving (responsiveness), gebruiksgemak, het afspelen van video, en de inbedding van externe datacollecties en netwerken.

Theory of Change

UtrechtAltijd bedient twee doelgroepen: het brede publiek (eindgebruiker) en de Utrechtse erfgoedinstellingen. Voor beide is de beoogde impact nagenoeg gelijk, namelijk bewoners verbinden met de geschiedenis in hun omgeving. Vandaar dat deze twee in één overkoepelende Theory of Change-schema (fig. 3) zijn opgenomen.

Fig. 3: Theory of change verhalenplatform UtrechtAltijd

Activiteiten

Onder de paraplu van UtrechtAltijd vinden een groot aantal activiteiten plaats. Voor deze rapportage beperken we ons in hoofdzaak tot het jaar 2018, met af en toe een uitstapje naar de eerste drie maanden van 2019.

Verhalen publiceren

Een van de kerntaken van UtrechtAltijd is het publiceren van verhalen. We bedoelen hiermee verhalen (stories) in de breedste zin van het woord: ook een filmpje, quiz, memoryspel, animatie of podcast beschouwen we als een verhaal. We publiceren deze verhalen op een groot aantal verschillende kanalen en platforms. De eigen website en Facebook zijn qua publieksbereik het belangrijkste. Onze andere digitale kanalen zijn Twitter en Instagram. In 2018 trokken we zo'n 108.000 unieke bezoekers op de website, een stijging van bijna 24 procent ten opzichte van het jaar ervoor. Op Facebook bereiken we maandelijks tussen de 10.000 en 25.000 mensen. Naast de eigen kanalen, publiceren we ook op historische websites en magazines van derden, zoals Historiek, Oud Utrecht, Maand van de Geschiedenis etc.

Historische collecties tonen

Collecties vormen een andere belangrijke kerntaak van UtrechtAltijd. Meer dan 160.000 objecten uit 11 collecties zijn via UtrechtAltijd te vinden. De redactie van UtrechtAltijd streeft ernaar het aantal nieuwe deelcollecties uit te breiden. Op deze objecten wordt flink gezocht in zoekmachines als Google en dat zien we terug in de bezoekcijfers van de website. Uitzonderlijk was een kledinghanger uit de collectie van Museum Flehite. In februari 2019 linkte een Amerikaanse website naar dit object waardoor in korte tijd zo'n 12.000 mensen op de site terechtkwam en de boel crashte.

Deelname landelijke en regionale evenementen en campagnes

Sinds jaar en dag neemt UtrechtAltijd deel aan verschillende landelijke en regionale evenementen als de Maand van de geschiedenis, de Romeinenweek, het Europese Culturele Erfgoed Jaar (2018) en de Nacht van de Utrechtse Geschiedenis (Oud Utrecht). Ook sluiten we in onze onderwerpkeuze zo nauw mogelijk aan bij regionale tentoonstellingen, archeologische vondsten, historisch onderzoek en herdenkingen van belangrijke historische gebeurtenissen. UtrechtAltijd werkt met twee grote half jaar campagnes. Traditioneel sluit de najaarscampagne aan bij het thema van de Maand van de geschiedenis. In 2018 was dat het thema 'de Opstand', wat de redactie inspireerde tot 'Tot hier en niet verder' met verhalen over opstanden in de Utrechtse geschiedenis.

Begeleiden van vrijwilligers

Dat UtrechtAltijd van en voor iedereen is, blijkt uit de grote betrokkenheid van vrijwilligers. We kennen ze werkelijk in alle soorten en maten. Zo hebben we een eigen pool met schrijvers opgezet, die onder onze eindredactie en supervisie regelmatig artikelen publiceren op de website. Ook is er een harde kern van vrijwilligers bij historische verenigingen, musea en streekarchieven die op verzoek of spontaan onderwerpen en artikelen

aanleveren. In 2017/2018 hebben we een filmploeg opgeleid en opgericht (die helaas weer is opgeheven). Er zijn vrijwilligers achter de schermen actief die taal- en spellingsfouten uit de website halen, foute codes herstellen, content invoeren etc. Ook zijn er vrijwilligers actief als ambassadeur richting de erfgoedsector.

Verhalen en collecties onder de aandacht brengen

Via een uitgekiende marketing- en communicatiestrategie brengen we onze verhalen en collecties onder de aandacht van een steeds groter publiek. Voor de grote themacampagnes werken we altijd samen met jonge talentvolle vormgevers uit de provincie Utrecht. Met aansprekende campagnebeelden, opvallende advertenties en verrassende gadgets proberen we zoveel mogelijk attentie te genereren onder de doelgroepen die we willen bereiken. Een mooi voorbeeld is de campagne rond het thema 'Als je niet reist, kom je nergens!'. Op een select aantal locaties in de provincie verspreidden we briefkaarten en posters. De posters vielen zo in de smaak bij het publiek dat de ontwerper besloot ze te koop aan te bieden in zijn webshop. Rond de zomervakantie ontwikkelden we speciaal voor de jonge lezers een spelletjesboek voor op de achterbank met een heus memo-ryspel over de Utrechtse geschiedenis.

Aansluiten bij de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed

Voor de toekomst is het van essentieel belang dat instellingen hun erfgoedcollecties digitaal ontsluiten volgens de principes van de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed (Linked Open Data). Alleen zo ontstaat er een digitale infrastructuur die meer is dan de som der delen. In oktober 2018 heeft Landschap Erfgoed Utrecht samen met andere provinciale erfgoedhuizen een manifest ondertekend waarmee ze zich committeert aan de (open) standaarden van het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE).

Vernieuwende verhaalvormen ontwikkelen

Nieuwe technieken maken nieuwe verhaalvormen mogelijk, waar bijvoorbeeld ook burgers een grote rol kunnen spelen. Denk aan crowdsourcing en citizens science-initiatieven. UtrechtAltijd wil voorop lopen in het bedenken, ontwikkelen en aanjagen van nieuwe verhaalvormen op het gebied van erfgoed. Samen met andere organisaties en individuen zoeken we het experiment in vorm, schaal en inhoud, met als doel nieuwe oplossingen voor nieuwe tijden te ontdekken. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van een pilot.

Deelnemers en doelgroepen

In 2018 trok de website van UtrechtAltijd 107.959 unieke gebruikers, een stijging van bijna 24 procent ten opzichte van het jaar ervoor. Deze opgaande lijn zet zich in het eerste kwartaal van dit jaar onverminderd door met een stijging van maar liefst 64 procent ten opzichte van het eerste kwartaal van vorig jaar naar 47.361 unieke gebruikers⁴. Facebook is het belangrijkste social media-platform van UtrechtAltijd. De Facebookberichten halen

⁴ Die stijging wordt veroorzaakt door een combinatie van spraakmakende vondsten als de gouden liefdesring (februari 2019) en intensievere marketinginspanningen (Google Ads).

een bereik van tussen de 10.000 en 25.000 per maand, met incidenteel een uitschieter naar 75.000⁵.

Vrouwelijke bezoekers zijn met 54,5 procent licht in de meerderheid, dat geldt zowel voor de website als voor Facebook⁶. De gemiddelde bezoeker van UtrechtAltijd is 50 jaar oud. Een kwart is jonger is dan 35. Zestig procent is ouder dan 45. Actieve gebruikers op Facebook zijn bovengemiddeld oud: van de mensen die berichten liken, commentaar geven of delen ligt het merendeel boven de 60+.

Met 161 erfgoedorganisaties en 160.000 objecten uit verschillende collecties is het verhalenplatform inmiddels een belangrijk onderdeel van de culturele infrastructuur in de provincie. Bij erfgoedorganisaties gaat het om historische verenigingen, regionaal historische centra, gemeentearchieven en musea die werken met tal van vrijwilligers.

Resultaten impactonderzoek

Publiek

Lezers zijn zeer positief in hun oordeel over UtrechtAltijd

Lezers beoordelen UtrechtAltijd met een gemiddeld rapportcijfer van een 8. Bijna driekwart zegt de verhalen en berichten op UtrechtAltijd wekelijks te lezen. 70% van de website bezoekers geeft aan dat de verhalen op de website aansluiten bij hun belangstelling, bij de Facebookgebruikers ligt dat zelfs nog ietsje hoger, op 73%.

Inspiratie opdoen is het belangrijkste motief

Als belangrijkste motivatie voor een bezoek aan de website, wordt genoemd dat men zich wil laten inspireren door interessante verhalen over de geschiedenis in de omgeving (67%). Een gebruiker legt uit: *“Als het verhaal in mijn feed komt, dan ga ik het lezen en dan klik ik door naar de website om meer verhalen te lezen, omdat het interessant is.”* Een andere belangrijke reden is dat men specifieke informatie zoekt over een onderwerp, voorwerp, museum etc. (30%).

Toegenomen kennis, waardering en inzet voor erfgoed

Maar liefst 80 procent van de ondervraagde gebruikers is het eens met de stelling dat hun kennis over de geschiedenis is toegenomen door het lezen van de verhalen en berichten op UtrechtAltijd. Een ruime meerderheid van de gebruikers (59%) geeft verder aan dat ze door UtrechtAltijd meer waarde zijn gaan hechten aan het erfgoed in hun omgeving. Ruim een kwart (26%) geeft aan dat ze zich zelfs meer zijn gaan inzetten voor het erfgoed. Onder het ondervraagde publiek bleek een derde vrijwilliger te zijn of te zijn geweest.

⁵ Facebook geeft bereikcijfers per 28 dagen en niet per jaar.

⁶ Cijfers zijn niet een-op-een vergelijkbaar vanwege andere metingsmethode (fan, volger, bereikte personen en betrokken personen).

Bezoekers vooral op zoek naar lokale informatie

Op de website wordt opvallend vaak gezocht op plaatsnamen, wat erop wijst dat men vooral geïnteresseerd is in geschiedenisverhalen gekoppeld aan een specifieke locatie. Uit de voorhanden data valt niet af te leiden of het gaat om de eigen omgeving, dat is het onderzoeken waard.

Kansen voor aansluiting bij behoefte aan uittips

Een beperkt deel van de gebruikers zegt UtrechtAltijd te bezoeken om ideeën op te doen voor culturele uitstapjes (17%) of wandelingen (17%). In Google Ads - het advertentieprogramma waar Landschap Erfgoed Utrecht en andere non-profit organisaties gratis gebruik van kunnen maken - zien we aan de andere kant een grote populariteit van zoekopdrachten die te maken hebben met uitjes, tips en vrije tijdsbesteding. Hier liggen kansen om het bestaande verhalenaanbod beter onder de aandacht te brengen bij mensen die ideeën willen opdoen voor een (cultureel) uitje: denk aan lokale geschiedenisverhalen, aandacht voor tentoonstellingen, achtergronden bij Klompenpaden, seizoensgebonden nieuwtjes, achtergrondverhalen over buitenplaatsen, het agrarisch cultuurlandschap etc.

Erfgoedinstellingen

Erfgoedinstellingen positief over UtrechtAltijd

De ondervraagde erfgoedinstellingen geven gemiddeld het rapportcijfer 8- voor UtrechtAltijd. Geroemd wordt onder andere de laagdrempeligheid van artikelen en berichten. Door deze redactionele koers onderscheidt UtrechtAltijd zich duidelijk van de eigen of andere verhalenplatforms in de provincie. Een geïnterviewde van het Utrechts Archief (HUA) legt uit: *“Onze missies sluiten zeker bij elkaar aan. Bij HUA is de hele tentoonstellingsruimte erop gericht om de gewone mens binnen te halen en te laten genieten. En dat zit ook in UtrechtAltijd. Er zit overlap qua missie, ik vind het leuk dat UtrechtAltijd breder is. De websiteverhalen van HUA zijn langer. UtrechtAltijd is kort, bondig, het heeft potentie van groter bereik. Het is meer bezig met de gewone mens. Op de website HUA komen de mensen omdat ze specifiek bij ons iets zoeken. UtrechtAltijd is gericht op een groter publiek.”*

Informatiecampagne gericht op erfgoedinstellingen gewenst

Het verhogen van het publieksbereik door verhalen te delen op het verhalenplatform UtrechtAltijd heeft niet voor alle instellingen prioriteit. Een gerichte bewustwordingscampagne onder erfgoedinstellingen met cijfers over het publieksbereik en de werkwijze van UtrechtAltijd zou hier verandering in kunnen brengen, net als het eerder betrekken van erfgoedinstellingen bij het ontwikkelen van nieuwe publiekscampagnes. Tot slot wordt het actief meedenken over digitale oplossingen door sommige partners wenselijk geacht.

Persoonlijk contact cruciaal voor erfgoedpartners

Uit de gesprekken met de erfgoedpartners ontstaat het beeld dat er in de hectiek van alledag weinig tijd en ruimte overblijft voor het structureel uitwisselen van kennis, informatie en verhalen met UtrechtAltijd (of andere collega-instellingen). Persoonlijk contact is

wat dat betreft cruciaal. Een aantal ondervraagden suggereert de vorig jaar afgeschafte netwerkbijeenkomsten van Landschap Erfgoed Utrecht weer in ere te herstellen. Een van de geïnterviewden van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen zegt daarover: *“Onze eigen website en socialmedia-kanalen bijhouden krijgt al niet genoeg aandacht, laat staan dat we daarbuiten nog wat doen. Maar het blijft een leuke manier om onderdeel uit te maken van de grote erfgoedinstelling die UtrechtAltijd is om provinciebreed de inwoners van historische verhalen te voorzien. Speldenprikjes vanuit jullie zullen helpen om UtrechtAltijd weer op het netvlies te krijgen. Ik denk dat dat nodig blijft.”*

Verantwoording van het onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode februari - april 2019 en bestaat uit:

- Data-analyse van gebruiksgegevens website en Facebook (2018 en 1e kwartaal 2019)
- Enquête onder 54 bezoekers van de website en social media via een oproep op deze kanalen
- Diepte-interviews met beleidsmakers en andere medewerkers van zeven geselecteerde erfgoedinstellingen (streekarchief, historische vereniging)
- Analyse van publieksonderzoek en verslagen van erfgoednetwerkbijeenkomsten

Hoofdvraag

In hoeverre draagt UtrechtAltijd bij aan de verbondenheid van de bewoners van de provincie Utrecht met de geschiedenis en het culturele erfgoed in hun omgeving?

Deelvragen

1. In hoeverre bereikt UtrechtAltijd een breed, divers en groeiend publiek?
2. In hoeverre is de kennis over erfgoed en geschiedenis van de provincie toegenomen bij de inwoners?
3. In hoeverre draagt UtrechtAltijd bij aan het genot dat bewoners ervaren van het erfgoed in hun omgeving?
4. In hoeverre veranderen bezoekers van UtrechtAltijd hun gedrag met betrekking tot de geschiedenis en het erfgoed van Utrecht?
5. In hoeverre heeft UtrechtAltijd meerwaarde voor de (deelnemende) erfgoedinstellingen in de provincie?
6. In hoeverre trekken aangesloten erfgoedinstellingen meer publiek dankzij de aanwezigheid op UtrechtAltijd?

Verhalenplatform UtrechtAltijd

Een vakspecialist van erfgoedinstelling Het Utrechts Archief schreef in 2018 vijf verhalen voor UtrechtAltijd. Ze is enthousiast over ons verhalenplatform: *“Onderwerpen die op UtrechtAltijd aan bod komen, spreken een breder publiek aan. Dus ik vind het zinvol om daaraan bij te dragen. Want ik ben ervan overtuigd dat wanneer mensen zich verbonden voelen met hun omgeving, de gemeenschap en de mensen om zich heen, dat dit bijdraagt aan hun geluksgevoel. En dat dit bijdraagt aan hun welbevinden.”* Het Historisch Centrum Vecht en Venen heeft voor het thema ‘opstand’ twee verhalen aangeleverd. De Senior archivist die wij over ons verhalenplatform spraken, juicht de regionale, provinciale insteek van UtrechtAltijd toe: *“Bij ons komen mensen vaak voor verdieping, op zoek naar specifieke informatie. UtrechtAltijd is veel breder. Het is gewoon heel leuk om zo dingen over je eigen regio te zien en te leren. (...) Het mooie van UtrechtAltijd vind ik dat iedereen de kans krijgt om er een verhaal op te zetten. Dat je soms van het ene naar het andere verhaal gaat, omdat een kop, een plaatje of anderszins je aandacht trekt. Het wekt de nieuwsgierigheid.”*

Hoofdstuk 5

Jong geleerd, oud gedaan

Impactstudie Erfgoededucatie

Door: *Caroline Matla (adviseur onderwijs), Mieke Heurneman (adviseur geschiedenis en onderwijs), Dorien Wijstma (programmamanager Kennen en Kunnen)*

Conclusies en aanbevelingen

Met erfgoededucatie wil LEU leerlingen kennis laten maken met, en nieuwsgierig maken naar, hun culturele omgeving en hen betekenisvolle plekken in de eigen omgeving laten onderzoeken. Zo kunnen leerlingen daar de waarde van inzien, erbij betrokken raken en zich er verantwoordelijk voor voelen. Met erfgoededucatie worden ook belangrijke 21e-eeuwse vaardigheden bij leerlingen gestimuleerd, zoals kritisch denkvermogen en creatieve kracht. LEU is dé partner in Utrecht voor erfgoededucatie en draagt daarmee bij aan de ambities van de provincie. Zo'n tweederde van onze werkzaamheden rond erfgoededucatie wordt in samenwerking met de organisatie Kunst Centraal uitgevoerd in het Cultuurprogramma en het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK). De overige tijd besteden we aan eigen onderwijsprojecten en advies aan scholen en culturele instellingen die buiten de samenwerkingsprojecten vallen.

Voor dit onderzoek hebben we gekeken naar bestaande evaluaties en ander bronmateriaal om de erfgoededucatie-activiteiten van LEU te beoordelen en een antwoord te geven op de vraag of leerlingen op deze manier meer betrokken raken bij erfgoed. Uit ons onderzoek blijkt dat de activiteiten van LEU op het gebied van erfgoededucatie hoog gewaardeerd worden. Leerkrachten zien onze erfgoedprojecten als een verrijking van de bestaande (geschiedenis)lessen. Het Cultuurprogramma vormt een mooie structurele basis voor cultuureducatie op basisscholen. Leerkrachten zijn beter toegerust om erfgoed in hun lessen te verwerken dankzij bijvoorbeeld de erfgoedworkshops, co-teaching en hulpmiddelen als de magneetkaart Verover je omgeving!. Ook culturele instellingen die deelnemen aan cursussen en inspiratiemiddagen waarderen de educatieve ondersteuning die LEU biedt.

De duurzame verankering van erfgoededucatie op scholen blijft een belangrijk punt van aandacht. Tegelijkertijd laat ons onderzoek zien dat het bestaande erfgoedprogramma een belangrijke en waardevolle aanvulling is op het reguliere onderwijs. Onder begeleiding van leerkrachten en culturele instellingen gaan leerlingen op onderzoek uit en leren het erfgoed in hun omgeving van dichtbij kennen en waarderen. Niet alleen doen leerlingen zo creatieve en analytische vaardigheden op, zij raken ook meer betrokken bij het erfgoed en de geschiedenis in hun omgeving.

Op basis van ons onderzoek doen wij de volgende aanbevelingen:

- Doorgaan met succesvolle samenwerking met Kunst Centraal. LEU en Kunst Centraal vullen elkaar uitstekend aan, wat zich vertaalt in de hoge beoordelingen van de gezamenlijke activiteiten. Het betrekken van de eigen omgeving en het erfgoed is een uitstekende stimulans voor vakverbinding en betekenisvol onderwijs. De koppeling van erfgoed aan andere cultuurvakken is vaak heel verrijkend en laat leerlingen erfgoed voelen, beleven en erop reflecteren.
- Aansluiten bij 21^e-eeuwse vaardigheden. Hiervoor bieden erfgoedwijsheid en digitaal erfgoed veel mogelijkheden. Een leerlijn Erfgoedwijsheid kan leerlingen helpen om kritische burgers te worden, die kunnen omgaan met verschillende standpunten en emoties rond actuele vraagstukken. Ook is er steeds meer erfgoed digitaal beschikbaar. Daarom is het belangrijk om na te blijven denken over hoe digitaal erfgoed en de toepassing van digitale tools het onderwijs kunnen verrijken.
- Duurzame verankering van erfgoededucatie blijft aandacht vereisen. Er is al veel bereikt bij individuele leerkrachten, maar echte implementatie van erfgoededucatie op scholen blijft een uitdaging. We moeten blijven zoeken naar ingangen en mogelijkheden om hieraan bij te dragen, bijvoorbeeld in de vorm van innovatieve nieuwe projecten, aanpassingen in bestaande projecten en aansluiting bij 21^e-eeuwse vaardigheden.
- Doorgaan met inspiratiemiddagen voor culturele instellingen. Ze zijn inspirerend en bieden instellingen de kans om kennis op te doen en ervaringen uit te wisselen. Bovendien kunnen deze middagen culturele instellingen over de drempel helpen om meer te doen aan de scholing van hun vrijwilligers.

Over Erfgoededucatie

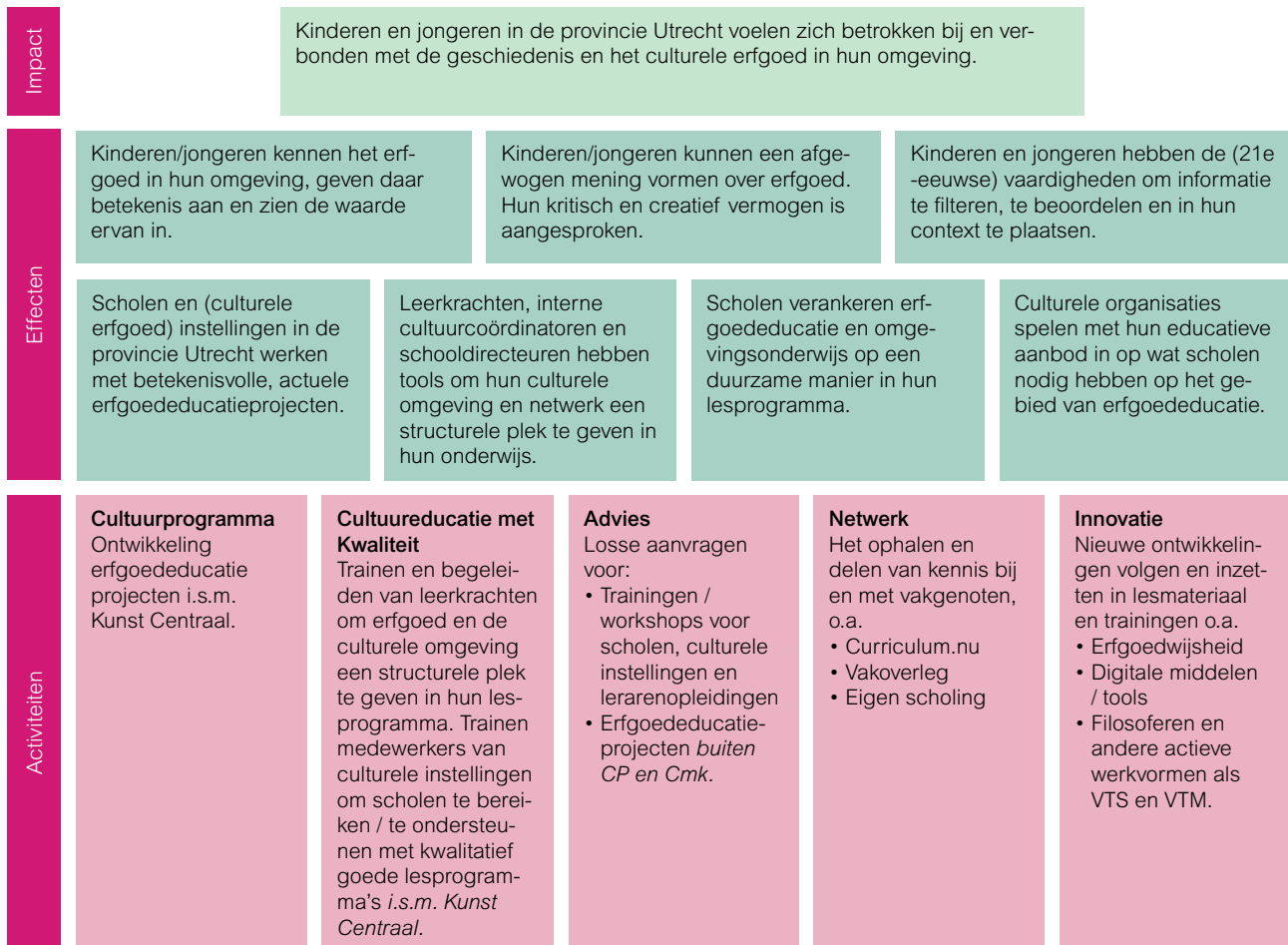
Je kunt niet vroeg genoeg beginnen met jongeren te leren de waarde van cultuur en erfgoed in te laten zien. Door met kinderen erfgoedplekken te bezoeken en te onderzoeken, wordt de geschiedenis van het papier getild. Leerlingen ontdekken niet alleen wat er gebeurd is in het verleden, maar geven ook zelf betekenis aan hun leefomgeving. Zo krijgen leerlingen ook vaardigheden mee die hen in staat stellen actief te participeren in de samenleving van de 21e eeuw.

Erfgoed heeft soms een stoffig imago. Ook bij leerkrachten. Door projecten te maken die goed aansluiten bij de belevingswereld van het kind –waarin naast kennis ruimte is voor verwondering en creativiteit– ervaren leerkrachten én leerlingen dat erfgoededucatie waardevol is en plezier geeft. Door middel van trainingen, workshops en advies worden scholen, leerkrachten en culturele instellingen zich bewust van de meerwaarde en verschillende manieren om erfgoed in de eigen omgeving te betrekken bij het onderwijs.

Theory of Change

De activiteiten van LEU voor erfgoededucatie, de effecten daarvan en de impact zijn verwerkt in een Theory of Change (fig. 4).

Fig. 4: Theory of change Erfgoededucatie

Activiteiten

Cultuurprogramma

Het Cultuurprogramma, dat LEU samen met Kunst Centraal aanbiedt, zorgt ervoor dat alle basisscholen in deelnemende gemeenten meedoen aan vier cultuureducatieprojecten (voor groep 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8). Dit betekent dat alle leerlingen elk schooljaar in aanraking komen met kunst en/of erfgoed. Door het Cultuurprogramma ontdekken en ervaren circa 43.000 leerlingen jaarlijks hun culturele omgeving.

In het schooljaar 2018-2019 deden 217 van de in totaal 394 scholen in 15 gemeenten in de provincie Utrecht mee aan het Cultuurprogramma. 45 procent van de projecten van het Cultuurprogramma is een erfgoedproject of bevat een erfgoedcomponent. Komend schooljaar ontwikkelen we ook weer een aantal nieuwe projecten, onder andere over de Nieuwe Hollandse Waterlinie en een project over water. In culturele commissies wordt het aanbod afgestemd op de behoefte van de scholen. Naar aanleiding van de waarderingformulieren die de leerkrachten invullen, en de projectbezoeken die wij doen, evalueren we onze projecten jaarlijks en passen ze waar nodig aan.

Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK)

Door dit project, dat mede gefinancierd is door het rijk via het Fonds voor Cultuurparticipatie, geven 60 scholen het cultuuronderwijs een stevigere plek in hun onderwijs. Negen Gemeenten volgen het Collectief programma, waarbij 183 scholen door lokale partners begeleid worden in het versterken van cultuuronderwijs en de culturele omgeving in de klas.

Landschap Erfgoed Utrecht is onder andere projectleider van de dwarspijler Culturele omgeving, waarbij scholen gestimuleerd worden om meer te doen met hun culturele omgeving en dat te verbinden aan bestaande vakken. In de afgelopen jaren hebben circa 30 leerkrachten een serie van 9 workshops gevolgd om erfgoedexpert binnen hun school te worden.

Advies

Voor het onderwijsveld geven we gemiddeld per jaar 10 trainingen en erfgoedworkshops: 2 tot 3 keer per jaar aan ICC-ers (interne cultuurcoördinatoren op basisscholen), 1 keer aan post-hbo studenten, 2 keer aan studenten van lerarenopleidingen (universiteiten en pabo's), en 3 teamtrainingen aan scholen, bijvoorbeeld met Meer doen met je culturele omgeving.

Voor deze trainingen ontwikkelen we ook ondersteunende producten zoals de website Meer doen met je culturele omgeving⁷, waar leerkrachten informatie en praktische voorbeelden en lesideeën kunnen vinden die ze meteen kunnen toepassen in de klas. Een hulpmiddel dat we daarbij ontwikkelden is de magneetkaart Verover je omgeving!, met vlaggetjes en kaarten met uitleg over verschillende soorten erfgoed. Scholen kunnen deze grote kaarten en toebehoren in de klas gebruiken met leerlingen of met het hele schoolteam, om samen erfgoed in de eigen omgeving in kaart te brengen en daar de erfgoedlessen op af te stemmen. Daarnaast ontwikkelden we in 2018 een memoryspel om spelenderwijs met erfgoed uit de provincie Utrecht aan de slag te gaan. Alle basisscholen in de provincie hebben dit memoryspel ontvangen.

Ook delen we onze onderwijskennis en ervaringen met culturele instellingen door hen bijvoorbeeld te adviseren over hun eigen onderwijsaanbod, hen te trainen in het ontwikkelen van lesmateriaal of bij het begeleiden van schoolklassen. Dat doen we door middel van adviesgesprekken, inspiratiemiddagen en trainingen die soms in company plaatsvinden. Behalve advies naar 'buiten', wordt de expertise van het team onderwijs ook binnen LEU ingezet in andere projecten, zoals Klompenpaden Kids en Familiespeurtochten op erfgoedlocaties.

Netwerk en samenwerkingsverbanden

Om goed op de hoogte te blijven van de actuele ontwikkelingen onderhoudt LEU net-

⁷ <https://leerkrachten.kunstcentraal.nl/lesmateriaal/de-culturele-omgeving/>

werkcontacten. Zo neemt LEU actief deel in het landelijk Vakoverleg Erfgoededucatie, waarin de provinciale erfgoedhuizen (waar LEU er één van is) vertegenwoordigd zijn. Ook contacten met het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie Amateurkunst (LKCA) zijn van grote waarde. Op deze manier zijn de lijnen kort en kunnen we gebruik maken van elkaars kennis en ervaring, zonder zelf steeds het wiel te hoeven uitvinden.

Het Vakoverleg maakt het ook mogelijk om de krachten te bundelen in subsidieaanvragen en gezamenlijk bij te dragen aan de ontwikkeling van een nieuw curriculum (<https://curriculum.nu>). Op provinciaal niveau zijn wat onderwijs betreft naast Kunst Centraal ook Scholen in de Kunst (Amersfoort), de Muzen (Veenendaal), KUVO (Woerden), Idea (Soest), Kunstenhuis De Bilt, Marnix Pabo, de Hogeschool Utrecht en de Universiteit Utrecht belangrijke partners.

Verder zijn de netwerkcontacten die LEU heeft met het erfgoedveld van onschatbare waarde. Musea, historische verenigingen en archiefdiensten zijn belangrijke bronnen van informatie voor onze onderwijsprojecten. Vaak verzorgen zij ook gastlessen die deel uitmaken van projecten in bijvoorbeeld het Cultuurprogramma. Door hen te betrekken bij het Cultuurprogramma zorgen wij ervoor dat zij leerlingen uit hun eigen gemeente over de vloer krijgen.

Innovatie

Wij volgen de nieuwste ontwikkelingen op didactisch en technologisch gebied. De kinderen die nu naar school gaan, komen straks in een maatschappij terecht waarvan we nu nog niet kunnen voorspellen hoe die eruit gaat zien. De (digitale) ontwikkelingen gaan snel. Het is daarom van belang de kinderen (21^e-eeuwse) vaardigheden –zoals probleemoplossend en kritisch denken– mee te geven, waarmee ze kunnen omgaan met deze snelle ontwikkelingen. Erfgoededucatie leent zich goed om deze vaardigheden in te zetten. Bijvoorbeeld aan de hand van Erfgoedwijsheid, waarbij kinderen kritisch leren kijken naar erfgoed en zelf een mening vormen en leren beargumenteren of het van belang is dit specifieke erfgoed voor de toekomst te bewaren.

Onderzoeksresultaten

Inspiratie en deskundigheid leerkrachten

“Vanuit mijn klaslokaal kijk ik uit op fabrieksschoorstenen en de school staat in een wijk met straatnamen van schilders. Er is zoveel erfgoed in de buurt waar ik iets mee kan. Dat besef ik nu pas goed.” (leerkracht basisschool)

Uit de monitoring- en evaluatie instrumenten binnen CmK⁸ zien we dat op verschillende gebieden al duidelijke resultaten zijn behaald. Zo geven leerkrachten aan meer competentie en handvatten te hebben voor het benutten van lokaal erfgoed in de lessen. Een leerkracht legt uit: *“Ik zie nu meer kansen om een ‘saai’ onderwerp op een voor kinderen*

⁸ Resultaatgesprekken, landelijke monitor, kwalitatieve interviews, adviesgroep, evaluatieformulieren.

leuke en interessante manier te brengen.” Daarbij zijn scholen gemiddeld beter in staat om cultuureducatie te verbinden aan het curriculum.

Ook geven scholen aan een meerwaarde te zien in het bewust inzetten van de culturele omgeving. Het streven is dat scholen zelf een visie ontwikkelen over wat zij verder nog willen doen met culturele organisaties in hun omgeving. De magneetkaart ‘Verover je omgeving!’ blijkt hier een positieve invloed op te hebben, maar er is nog wel een weg te gaan. In de praktijk merken we dat scholen zich vooral richten op de eigen deskundigheid en het op orde hebben van het curriculum. Een leerkracht/ interne cultuurcoördinator legt uit: *“Of we behoefte hebben aan meer samenwerking met de culturele omgeving? Pfoe, goeie vraag. Misschien wel, maar dan zouden we eerst nog eens heel goed in kaart moeten brengen wat we nu precies doen per groep. Kunst Centraal (en LEU) moedigen dat wel heel erg aan, trouwens. Zij hebben hele lijsten met allerlei organisaties uit de buurt, maar ik moet eerlijk zeggen: daar doe ik eigenlijk te weinig mee.”*

De workshop Erfgoed (9 workshops verdeeld over 3 jaar) die LEU binnen CmK geeft aan 12 leerkrachten van de scholenkoepel Trinamiek, gaat in op het inzetten van de culturele omgeving. Verschillende deelnemers geven aan dat zij dankzij de workshops meer mogelijkheden voor vakverbinding zien. Door middel van zogeheten co-teaching zijn we aanwezig bij een erfgoedles in de klas (of op locatie) en geven aan de hand daarvan tips voor verbetering en verdieping. Ook helpen we geregeld bij het voorbereiden van een erfgoedles. Deze co-teaching die de deelnemers jaarlijks krijgen wordt goed gewaardeerd en inspirerend gevonden. Een leraar legt uit: *“Wat ik meeneem uit de co-teaching is dat ik op de goede weg ben. Dat voel ik zelf trouwens ook. Ik ben zekerder over het geven van erfgoedlessen.”*

Deskundigheid culturele instellingen

Ook culturele instellingen ervaren meer deskundigheid door de trainingen die LEU over erfgoededucatie geeft en de modules worden hoog gewaardeerd. In het kader van CmK hebben we samen met Kunst Centraal losse scholingsmodules aangeboden waar culturele instellingen op konden intekenen. Uit de evaluaties in 2017 bleken deze te zijn gewaardeerd met per module een gemiddeld cijfer tussen de 7,2 en 9. Een deelnemer: *“Ik heb veel praktische tips gekregen. Deze module is zeer praktijkgericht waardoor het heel goed toepasbaar is. Het gaat vooral om bewust worden én benoemen! Daar kan heel veel mee gedaan worden.”*

Hoewel de waarderingen positief waren, bleek het soms lastig om deelnemers te vinden voor algemene scholingsmodules. Daarom is in 2018 besloten om de scholing meer op maat te geven. Zo heeft LEU in 2018 de vrijwilligers van het Vechtstreekmuseum een dag lang getraind in het begeleiden van schoolklassen en het geven van rondleidingen. Gemiddeld gaven de 22 deelnemers hiervoor het cijfer 8. De vrijwilligerscoördinator na afloop: *“We zijn ons veel bewuster geworden van wie er voor je staan en wat zij willen zien en horen. Veel gidsen zijn zelfverzekerder geworden. We zijn nog niet helemaal professi-*

onals, maar zullen door regelmatig met elkaar te evalueren een hogere graad van professionaliteit bereiken. Mede door het vele naslagmateriaal dat we via LEU tot onze beschikking hebben gaat dat ons zeker lukken.”

Ook nu nog blijft een belangrijke vraag hoe culturele instellingen en hun medewerkers (vaak vrijwilligers) warm te krijgen voor zo'n training op maat. Grotere inspiratiebijeenkomsten blijken een goed middel om het vuurtje aan te wakkeren. Zo organiseerden we op 11 juni 2019 Het Proeflokaal: kijk, denk en verwonder!, over werkvormen waarmee je leerlingen goed kunt laten kijken en die een rondleiding leuker en effectiever kunnen maken. Er waren 26 deelnemers vanuit musea, historische verenigingen, bibliotheken en ZZP-ers. Na afloop bleek een museummedewerker zo enthousiast dat ze graag samen met LEU en Kunst Centraal zo'n middag voor de eigen vrijwilligers wil organiseren. De bijeenkomst zelf werd ook goed gewaardeerd. Voor de 'algemene indruk van deze bijeenkomst' gaven de deelnemers gemiddeld een 8,9.

Betekenisvol onderwijs voor leerlingen door erfgoededucatieprojecten

De projecten in het Cultuurprogramma van LEU en Kunst Centraal zijn betekenisvol en vormen een goede basis voor de cultuureducatie op basisscholen. Een leerkracht/interne cultuurcoördinator: *“Als school doen we mee aan het Cultuurprogramma en Kunstmenu, waardoor we als vanzelf in aanraking komen met onze culturele omgeving. Een breed aanbod, vind ik. (...) Ik kan niet zeggen dat ik behoefte heb aan meer; vooral met dank aan het Cultuurprogramma en Kunstmenu zijn we prima voorzien.”*

In het schooljaar 2018-2019 hebben 91 leerkrachten een waarderingsformulier ingevuld voor een Cultuurprogramma-project waar erfgoed een rol in speelt. De waardering is: 23% uitmuntend, 54% goed, 19% voldoende, 4% onvoldoende en 0% slecht. Leerkrachten zien erfgoedprojecten in het Cultuurprogramma als een verrijking van de bestaande geschiedenislessen. Zo schrijft een leerkracht: *“Extra kennis over een mooi stukje geschiedenis dicht in de buurt! Dit is leuker dan geschiedenis op school! Ook de betrokkenheid van leerlingen achteraf was mooi, want ook na het bezoek kwamen er nog veel vragen en opmerkingen.”* Soms zijn leerkrachten verrast over wat deze projecten te weeg brengen bij sommige leerlingen. Een leerkracht noteert: *“Er werden goede vragen gesteld door leerlingen die op school soms weinig betrokkenheid tonen.”*

De projecten helpen leerkrachten ook met (lokale) informatie die ze zelf niet altijd paraat hebben. Zo beschrijft een docent: *“Het project Langs de Limes bevatte veel informatie die ik zelf nog niet wist. De groep was enthousiast over de tijd van de Romeinen en het beroep van archeoloog. Een kind bracht zes boeken mee over dit onderwerp. Zijn vader heeft zelf opgravingen gedaan in Woerden. Ik heb gezien dat de kinderen heel enthousiast werden. En dat maakte mij ook enthousiast.”* Een museum dat meewerkt aan het Cultuurprogramma en dat leerlingen ontvangt voor een museumles heeft gemerkt dat leerlingen van scholen die via het Cultuurprogramma binnenkomen over het algemeen beter zijn voorbereid dan andere scholen.

Soms stijgt de impact van een project uit boven de kennismaking met het erfgoed in de eigen omgeving en raakt het aan grotere thema's. Zo merkte een leerkracht naar aanleiding van het Grebbelinieproject op: *“Dit project is boeiend. Dit raakt leerlingen meer dan onze methodes op school, omdat ze echt wat kunnen doen. Ze kunnen interactief gaan ontdekken en het gaat over hun eigen dorp. Bovendien hebben we kinderen uit Syrië in de klas die ook geëvacueerd zijn. Ook hun verhaal wordt duidelijker door wat de leerlingen hier leren.”*

Innovatie

Voor innovatie van onze erfgoededucatie zijn vier ontwikkelingen van belang, die kunnen helpen om ons erfgoededucatie-aanbod nog aantrekkelijker en actueler te maken.

1. Erfgoedwijsheid

We zijn samen met andere erfgoedhuizen in het Vakoverleg Erfgoededucatie bezig met een subsidieaanvraag bij het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) om een leerlijn erfgoedwijsheid te ontwikkelen, met daaraan gekoppeld trainingen voor leerkrachten en culturele instellingen. Door kinderen kritisch naar erfgoed te laten kijken, en ze er bewust van te maken dat ze daar zelf ook een stem in hebben, worden ze 'wijzere' burgers en leren ze omgaan met verschillende meningen, gevoelens en emoties die kunnen spelen rond erfgoed. Dit sluit mooi aan bij de 21e-eeuwse vaardigheden.

2. Digitalisering

Zowel in het onderwijs als in het erfgoedveld zijn digitale middelen niet meer weg te denken. In de 21^e eeuw zijn ze onmisbaar. In het verleden heeft LEU zich binnen het Europese DICHE-project bezig gehouden met een onderzoek naar wat digitale middelen kunnen toevoegen aan het bestaande onderwijs. Een vervolg hierop zou wenselijk zijn, want de digitalisering gaat door. Er komt ook steeds meer erfgoed digitaal beschikbaar, dat op een zinnige manier kan worden ingezet in het onderwijs. LEU heeft het voornemen een steunpunt digitalisering voor culturele instellingen op te zetten, waarbij de resultaten in het onderwijs kunnen worden gebruikt.

3. Subsidies

We zijn ons bewust van de kansen die nieuwe subsidieregelingen bieden voor innovatie van erfgoededucatie, zoals Erfgoed Telt, FCP-subsidie voor erfgoededucatie en de Motie Versterk Cultuureducatie in het VMBO en VO breed. We onderzoeken de mogelijkheden om innovatieve projecten op te zetten, eventueel in samenwerking met Kunst Centraal.

4. Inclusiviteit

We leven in een pluriforme en multiculturele samenleving. Het is belangrijk om ons bezig te houden met hoe we in onze erfgoededucatie zo goed mogelijk recht kunnen doen aan deze verschillen, en bijvoorbeeld ook leerlingen met een andere culturele achtergrond beter kunnen aanspreken. Dat doen we onder andere tijdens studiedagen die we samen met Kunst Centraal houden. Het doel is om onze projecten en de communicatie inclusiever te maken.

Duurzaamheid en verankering van erfgoededucatie

Het mooiste zou zijn als erfgoededucatie nog meer verankerd raakt in bestaande lesprogramma's op scholen. En daar werken we aan. Onder andere door leerkrachten inspiratie en tools in handen te geven om erfgoed meer te integreren in de lessen. Een deelnemer antwoordt op de vraag wat hij nog graag wil leren: *“Hoe krijg je het ‘cultureel erfgoed-vuurtje’ in de school?”* Hulpmiddelen als de website Meer doen met je culturele omgeving en de magneetkaart geven handvatten om hier als school mee verder te gaan. Op verschillende scholen hebben we de magneetkaart teruggezien in de docentenkamer of in de klas tijdens een erfgoedles.

In de workshops is ook de digitale culturele kaart geïntroduceerd, die de mogelijkheid geeft om er gezamenlijk aan te werken. Ook in de co-teaching bij de erfgoedworkshop besteden we hier aandacht aan. Met positieve resultaten, aldus een leraar: *“Mijn leervraag was hoe erfgoed een plek te geven in de crea-dagen bij ons op school. De co-teaching sloot daar geheel bij aan.”* Toch zijn er ook zo veel andere zaken van belang op een school, dat erfgoed niet altijd bovenaan de prioriteitenlijst staat. En niet elke leerkracht heeft hier interesse voor. Daarom blijft het vooralsnog nodig om het “cultureel erfgoed-vuurtje” aan te wakkeren via externe programma's en dergelijke.

Verantwoording van het onderzoek

Dit hoofdstuk is op een andere manier tot stand gekomen dan de andere hoofdstukken van deze zelfevaluatie. Belangrijkste reden daarvoor is dat veel activiteiten op het gebied van erfgoededucatie plaats vinden in nauwe samenwerking met Kunst Centraal door middel van het Cultuurprogramma en Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK). Voor deelnemers is de specifieke bijdrage van LEU moeilijker te beoordelen. Bovendien is LEU voor het onderwijs minder direct zichtbaar en minder bekend, doordat de communicatie over de onderwijsprojecten altijd via Kunst Centraal loopt. Het Cultuurprogramma en CmK worden voortdurend geëvalueerd. Dit hoofdstuk is deels gebaseerd op deze gezamenlijke evaluaties, alsook op andere bronnen. Waar mogelijk hebben we daaruit het specifieke aandeel van LEU gedestilleerd. Er is dus geen nieuw onderzoek verricht, zoals bij andere hoofdstukken wel het geval is geweest.

Voor dit hoofdstuk heeft het team onderwijs van LEU teruggeblikt op de gerealiseerde activiteiten voor erfgoededucatie tussen 2017 en 2019, waarbij de volgende bronnen zijn geraadpleegd:

- Cultuureducatie met Kwaliteit: activiteitenverslag 2018. Rapportage door Het Filiaal Theatermakers, Kunst Centraal en Landschap Erfgoed LEU
- Rapportage tussentijdse evaluatie – CMK Utrecht 2017-2020. Door Hilde van Tol en Irja Hartenberg
- Kwalitatieve aanvulling monitoring en evaluatie Cultuureducatie met kwaliteit. Vier interviews met interne cultuurcoördinatoren ter aanvulling op de landelijke monitor Cultuureducatie 2017-2018. Door Ruud Verstraten, in opdracht van LEU
- Verslag van vergadering Adviesgroep CMK Provincie Utrecht, 10 april 2019

- Waarderingsformulieren leraren over erfgoedprojecten die kinderen op school uitvoeren binnen het Cultuurprogramma
- Evaluatieformulieren van leerkrachten PO m.b.t. erfgoedworkshop
- Onderzoek onder culturele partners en evaluatieformulieren erfgoedlijn Woudenberg
- Evaluatieformulieren Proeflokaal kijk, denk en verwonder! (inspiratiemiddag voor culturele instellingen over Visual Thinking)

Hoofdvraag

In hoeverre raken basisschoolkinderen door erfgoededucatie betrokken bij cultureel erfgoed in hun omgeving?

Deelvragen

1. Hoe beoordelen scholen het erfgoededucatieprogramma van LEU (materiaal, trainingen, relatie erfgoedinstellingen, etc.)?
2. Hoe beoordelen culturele instellingen de ondersteuning van LEU op het gebied van erfgoededucatie (advies, materiaal, trainingen, etc.)?
3. Hoe ervaren scholen en culturele instellingen de effecten van erfgoededucatie op de bij het programma betrokken basisschoolleerlingen?
4. In hoeverre leidt de ondersteuning van LEU aan scholen en erfgoedinstellingen tot duurzame verankering van erfgoededucatie?
5. Wat zijn de mogelijkheden voor innovatie binnen erfgoededucatie?

Boerderij en erf in het landschap

Impactstudie Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC)

Door: *Hein Pasmaan (manager natuur en landschap), Marianne de Rijke (senior adviseur musea en erfgoed) en Karen van der Graaf (manager erfgoed)*

Conclusies en aanbevelingen

Het agrarisch cultuurlandschap (boerderij, erf, lint en landschap) is een van de vier zogeheten prioritaire thema's van de provincie Utrecht (zie cultuurnota). LEU is in dat kader door de provincie gevraagd om met de basissubsidie een 'platform' van stakeholders in de provincie Utrecht te faciliteren. Begin 2017 is dat het Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC) geworden, een platform ten behoeve van advies, kennisdeling en samenwerking tussen boeren, burgers en overheid rond de boerderij en het erf in het agrarisch cultuurlandschap. Voor het PUAC zijn de gebruikers/bewoners van het agrarisch cultuurlandschap de belangrijkste doelgroep. Dat kunnen boeren zijn, maar ook beheerders en eigenaren van (historische) boerderijen en erven. Deze mensen kunnen in hoge mate bijdragen aan de instandhouding van de (erfgoed)waarden van het agrarisch cultuurlandschap. Zij zijn het ook die als geen ander met veranderingen en ontwikkelopgaven worden geconfronteerd.

Terugkijkend hadden we bij de opdracht vanuit de provincie onszelf de vraag moeten stellen of een platform wel het beste past bij de vragen en behoeften van de doelgroep. Het PUAC als platformconstructie blijkt meer te hebben aangezet tot overleg dan tot concrete uitvoering van projecten of diepgaande kennisdeling met de doelgroep. Bovendien blijken de platformdeelnemers niet bereid zijn zelf onderdelen van de uiteindelijk opgestelde uitvoeringsagenda uit te willen voeren of daarin te investeren. We concluderen daarom dat het PUAC in zijn huidige vorm geen echte meerwaarde biedt, noch voldoende impact genereert. Dit neemt niet weg dat de doelstelling van het platform nog steeds relevant is. De vraag is alleen hoe deze te bereiken. Daartoe hebben we binnen deze zelfevaluatie een inventariserend onderzoek gedaan naar de hulpvragen van boeren, eigenaren en beheerders (in de tekst samengevat onder de term 'boeren'). Strikt genomen betreft het hier dan ook geen impactstudie maar een behoefte-inventarisatie.

Uit ons onderzoek blijkt dat boeren zelf al veel ondernemen voor het beheer en de zichtbaarheid van hun (erfgoed)gebouwen en natuurlijke omgeving. Het PUAC (en ook LEU) is echter bij een deel van deze doelgroep onbekend gebleven. Uit ons onderzoek blijkt ook dat boeren geen behoefte hebben aan een nieuw kenniscentrum of informatiepunt. Wél hebben ze veel vragen over zowel praktische zaken waar zij als ondernemer tegenaan lopen, als over het behoud van de boerderij, het erf en het omliggende landschap. Door de versnippering aan informatie en organisaties weten ze vaak niet bij wie ze terecht kunnen.

LEU kan hierin een belangrijke ondersteunende rol vervullen, in nauwe samenwerking met partijen uit ons netwerk. Dat kan ook zonder platformconstructie.

Uit het onderzoek komen de volgende aanbevelingen naar voren:

- Geen eigen informatiepunt opzetten, maar bijvoorbeeld aansluiten bij het bestaande informatiepunt LaMi dat vanaf 2020 een kennisplatform over duurzame landbouw met natuur zal worden en waar LEU een bijdrage aan zal leveren. Op deze wijze kunnen erfgoedwaarden als aandachtspunt worden meegenomen, bijvoorbeeld bij informatie over het verwijderen van asbestdaken en het aanbrengen van zonnepanelen. Tegelijkertijd zal op de website van LEU verwezen worden naar dit informatiepunt en het belang van behoud en beheer van (monumentale) boerderijen en erven.
- Continueren van de drie projecten die al zijn ontwikkeld (boerderijlint, erfbeplanting en verhalen & beleven), onder uitvoering van LEU. Volgens ons onderzoek blijken deze drie projecten te voldoen aan de behoeften van boeren in de provincie Utrecht. Bij de keuze van nieuwe projecten zullen de behoeften van boeren leidend zijn. Betrokkenheid van partnerorganisaties wordt gestimuleerd, zowel bij de uitvoering van de drie huidige projecten als bij de ontwikkeling van nieuwe projecten.
- Aan LEU en haar werkzaamheden voor het agrarisch cultuurlandschap wordt meer bekendheid gegeven door actief PR te voeren en te verwijzen naar het digitale loket. Het bestaande netwerk kan geactiveerd worden door boeren, maar ook andere eigenaren, elkaar te laten ontmoeten en vooral over praktische vraagstukken te praten. Gemeenten kunnen via de reguliere adviestaken van STAMU en MooiSticht (ervenconsulentschap) worden geïnformeerd.
- Het verhalenplatform UtrechtAltijd kan en zal beter benut moeten worden door verhalen over boerderijen in themavorm aan te bieden en de informatie die er nu al op staat direct te linken aan beleving, bijvoorbeeld aan de Klompenpaden. De 25 boerderijen van het jaar die tot nu toe verkozen zijn, kunnen een nieuwe aanleiding zijn om daar informatie over op te nemen of die te verbinden aan een (wandel)route.

Over het PUAC

Het Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap is de opvolger van het in 2013 opgerichte Boerderijenplatform van LEU. Dit vervolg komt voort uit het beleidsspeerpunt agrarisch cultuurlandschap van de provincie Utrecht en de wens van de provincie (conform de cultuurnota) dat LEU platforms opricht voor belangrijke erfgoedcategorieën, mede naar voorbeeld van het Platform Utrechtse Buitenplaatsen (PUB).

Het PUAC is gestart op 2 maart 2017. De huidige deelnemers in het PUAC zijn:

- Gemeenten (wethouders gemeente Woudenberg en Lopik)
- Provincie Utrecht (beleidsambtenaar agrarisch erfgoed)
- Waterschap
- MooiSticht
- Boerderijen Stichting Utrecht (BSU)
- LEU

Aanscherping van de eerdere visie, missie en doelen van het PUAC, heeft in 2018 geleid tot een nieuwe doelstelling: *“Het gaat om de gebouwen, erven en de verbinding met het landschap; hoe is de boerderij ingepast in het landschap. De ruimtelijke verbinding tussen boerderij en landschap maakt elk landschapstype uniek en herkenbaar. Het PUAC als kenniscentrum is nodig om daarover te adviseren en dit tot uitvoering te brengen. Vanuit het PUAC gaat het dus alleen om projecten met een ruimtelijke en cultuurhistorische invalshoek. En daarbij ook om kennisdeling en samenwerking hierover met en tussen boeren, burgers en overheid.”* (mei 2018)

Eind 2018 is onder de netwerkpartners in het PUAC discussie ontstaan over de eigen bijdrage en werkzaamheden rond de uitvoering van de projecten en de inrichting van het informatiepunt (kenniscentrum). De deelnemers hebben uiteindelijk aangegeven hier geen bijdrage aan te kunnen of willen leveren. Uiteindelijk heeft LEU daarom in afstemming met de provincie Utrecht besloten voor alle werkzaamheden, projecten en het informatiepunt zelf de trekker te zijn. De PUAC deelnemers zullen in de toekomst geconsulteerd worden over de invulling en voortgang hiervan.

Theory of Change

In onderstaande Theory of Change (fig. 5) is uitgewerkt hoe de verschillende activiteiten binnen het PUAC uiteindelijk zouden moeten leiden tot betere bescherming, beheer en beleefbaarheid van de waardevolle historische boerderijen, erven en agrarische cultuurlandschappen in de provincie Utrecht (impact). Omdat de drie projectvoorstellen (laagste effect) wel in ontwikkeling zijn, maar nog niet ten uitvoer zijn gebracht, kunnen we vrijwel met zekerheid aannemen dat de ‘hogere’ effecten nog niet zijn bereikt.

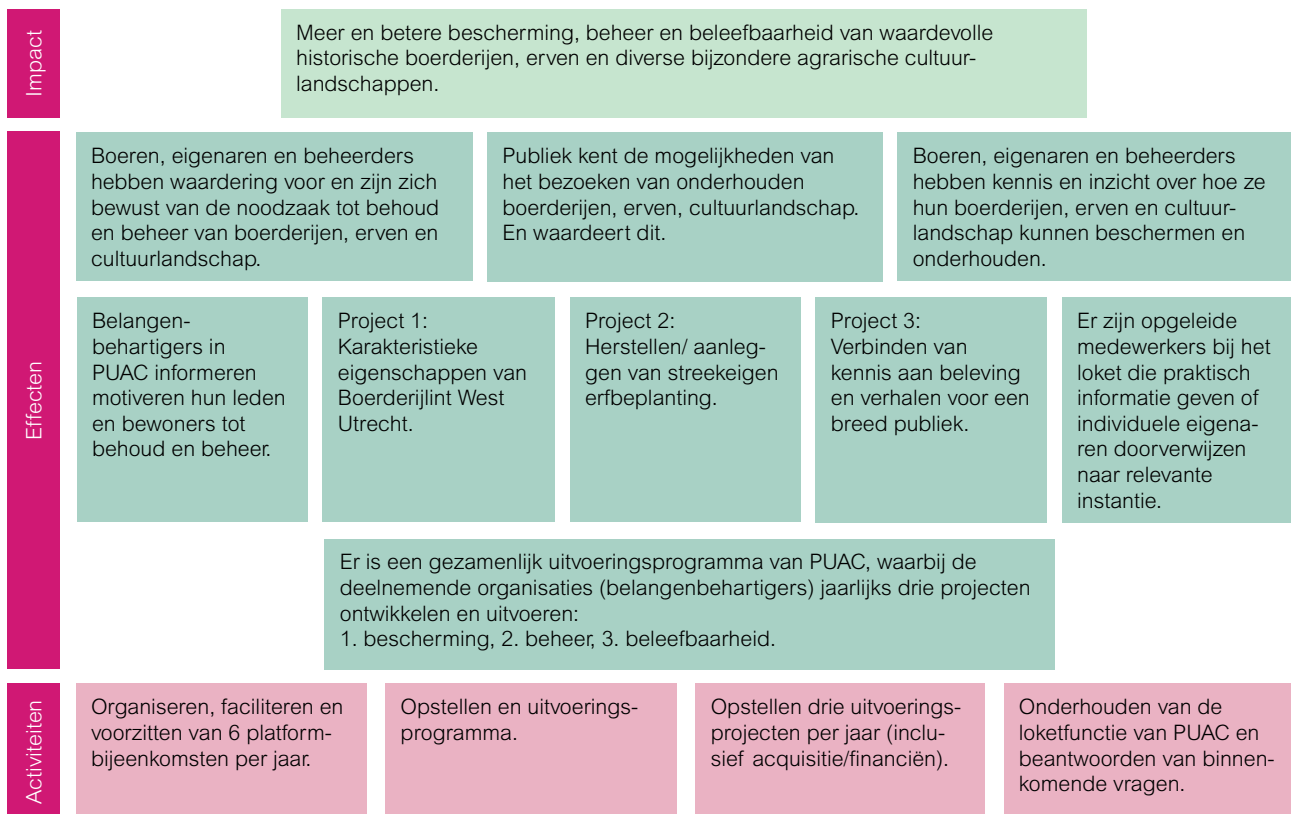
Activiteiten (en voortgang)

Samenwerking en ontwikkeling projecten

Tijdens de platformbijeenkomsten met de verschillende partners in het PUAC is een gezamenlijke keuze gemaakt voor drie thematische projecten. Deze projecten zijn verder op papier ontwikkeld door LEU (uitvoeringsagenda), maar tot op heden nog niet ten uitvoer gebracht. Inmiddels is besloten dat de daadwerkelijke uitvoering van deze projecten volledig door LEU zal worden gerealiseerd, waarbij de betrokkenheid van het netwerk van organisaties op het gebied van agrarisch cultuurlandschap (inclusief de PUAC-partners) gewenst is. Het betreft de volgende 3 projecten:

- 1.** Boerderijlint West-Utrecht. Dit project is erop gericht om onder andere de historie van het boerderijlint bekend te maken onder de lokale bewoners. Door kennis ontstaat meer waardering, eigenaarschap en inzicht in de noodzaak tot behoud en beheer van boerderijlinten voor de toekomst.
- 2.** Erfbeplanting. Dit project richt zich op bewoners in het buitengebied die hun erf willen (her)inrichten met streekeigen beplanting. Op deze manier krijgt de omgeving rondom de boerderij landschappelijk, cultuurhistorisch en ecologisch meerwaarde.
- 3.** Verhalen en beleven. Dit project gaat over het verbinden van kennis aan beleving

Fig. 5: Theory of Change Platform Utrechts Agrarische Cultuurlandschap (PUAC)

en verhalen voor een breed publiek. Dit is het oorspronkelijke projectidee 'Fietsen-Wandelen-Varen'. Voor het brede publiek komen er nieuwe verhalen op het onafhankelijke verhalenplatform UtrechtAltijd, waarbij we vooral de link leggen met de Klompenpaden en we de erfgoedaspecten van de eerder verkozen 25 Boerderijen van het Jaar opnieuw voor het voetlicht brengen.

Informatiepunt

Vanuit het PUAC is door LEU de oprichting van een informatiepunt voorbereid. Doel van het PUAC als 'kenniscentrum' is om boerderijeigenaren, burgers, organisaties en overheden bewust te maken van behoud van boerderij en erf in het agrarisch cultuurlandschap. Via het informatiepunt zouden boeren kennis kunnen nemen van bijvoorbeeld de inrichting van het erf en het (duurzaam) herinrichten/beheren van hun boerderij. PUAC zou op deze manier als wegwijzer kunnen optreden in de wirwar van regelgeving en projecten, en kunnen helpen de verbinding te maken tussen boeren, partnerorganisaties, het brede publiek en overheden. Dit ook in het licht van veel nieuwe ontwikkelingen die het agrarisch cultuurlandschap, boerderij en erf raken, zoals het VAB-beleid (vrijkomende agrarische bebouwing), de herinrichting van erven, bodemdaling, natuur-inclusieve landbouw, energietransitie, biodiversiteit, en het landschap als omgeving voor recreatie en vrijetijdsbeleving. Het oorspronkelijke idee was om het informatiepunt op de nieuwe website van LEU in te richten, maar de realisatie daarvan is stilgelegd.

Onderzoekresultaten

Bewustzijn van erfgoedwaarden

Vrijwel alle geïnterviewde boeren zijn zich bewust van de cultuurhistorische waarde van het agrarisch cultuurlandschap en de gebouwen waarin ze wonen. Sommigen hebben deze geërfd van hun ouders, die al bezig waren met herinrichten, opknappen in de oude stijl en zelfs aanplanten van erfbeplanting. Anderen gebruiken juist de geschiedenis en het verhaal van de boerderij ter promotie van hun bedrijf. Zo straalt de website van een tot B&B en workshopcentrum omgebouwde boerderij een zekere trots uit: *“Het is een langhuisboerderij opgetrokken in baksteen onder een rieten zadeldak, met de nok haaks op de weg. De boerderij is in ca. 1850 gebouwd. De vijf traveeën brede tuitgevel is rijk gedetailleerd. Centraal hierin ligt de dubbele voordeur met gietijzeren deurpanelen. (...) Doelstelling van de Boomgaard is om de gasten/bezoekers een rustig verblijf te verschaffen in een omgeving met een cultuurhistorische waarde.”*

Ook uit de nevenfuncties van verschillende geïnterviewden blijkt een bijzondere betrokkenheid bij en bewustzijn van landschap en erfgoedbehoud. Zo is een (voormalige) boer momenteel voorzitter van een lokale agrarische natuurvereniging en een ander is bestuurslid bij een agrarisch collectief. De door ons gesproken personen geven vrijwel allemaal aan geïnteresseerd te zijn in specifieke –en liefst ook toepasbare– kennis over het agrarisch cultuurlandschap waar zij deel van uitmaken. Tegelijkertijd zeggen ze het vaak al heel druk te hebben met de lopende activiteiten op het bedrijf.

Actieve rol in beheer en behoud

Of ze de boerderij pachten, er beheerder van zijn, of deze al generaties in de familie hebben, alle geïnterviewden hebben (in meer of mindere mate) een actieve rol in het beheer en onderhoud van hun gebouwen. Zo is bij verschillende bedrijven het asbest verwijderd en hebben anderen daar plannen toe. Veel stallen, hooibergen en bijgebouwen zijn in de oude stijl opgeknapt en bijvoorbeeld als vergaderruimte in gebruik. Sommige boeren zijn in het beheer actief bezig met het thema behoud van erfgoed en natuur. Er wordt bijvoorbeeld verteld over het aanplanten van bijenvriendelijke planten en de reeds gerealiseerde herinrichting van het erf met hulp van een verkregen subsidie. De eigenaresse van een veehouderijbedrijf legt uit dat ze ook bij nieuwbouw rekening houdt met het aanzicht van de boerderij en haar cultuurhistorische waarde: *“De stallen zijn modern. Maar die liggen achter de boomgaard zodat ze aan het zicht worden onttrokken.”*

Andere geïnterviewden hebben vooral plannen waarin duurzaamheid en behoud centrale thema's zijn. Een boerin is in gesprek met LEU over een actieplan duurzame landbouw met natuur. En de voorzitter van een agrarische natuurcollectief is bezig met een plan voor herinrichting van het erf door oude schuren te slopen en nieuwe te bouwen. Tegelijkertijd heeft niet elke boer tijd om zich druk te maken over behoud van zijn boerderij en erf of over agrarisch natuurbeheer; er moet ten slotte ook gewoon een bedrijf gerund worden. Een geïnterviewde zegt het gevoel te krijgen dat het bij veel boeren noodgedwongen steeds meer om productie gaat en minder om behoud van natuurwaarden.

Zichtbaar en toegankelijk

Alle gesproken boeren geven aan dat hun boerderij en erf grotendeels zichtbaar zijn voor het grote publiek. Bij de een loopt een Klompenpad langs de boerderij, bij anderen zijn het fiets-, mountainbike- of ruiterspaden. Op een van de landgoederen lopen twee knooppunten van het fietsnetwerk over het terrein. De pachter van een boerderij op een landgoed vertelt in het kader van zichtbaar maken van het cultureel erfgoed dat zijn hooitas nu vergaderruimte is en *“leuker aangekleed zou kunnen worden, met een betere uitstraling, omdat het ook aan de weg ligt.”*

In sommige gevallen zijn gebouwen ook opengesteld en toegankelijk gemaakt voor bezoek, in ieder geval voor een deel. Dat is vaak ook juist de bedoeling en wordt erg gewaardeerd. Of het nou gaat om de cliënt op de zorgboerderij, de deelnemende leerling op een educatieve middag, de klant in de winkel met lokale agrarische producten, de bezoeker op open monumentendag, de logerende gast of de deelnemer aan een workshop; zonder publiek geen inkomsten.

Problemen rond beheer van gebouwen, erf en landschap

Welgeteld één geïnterviewde zegt geen problemen te hebben bij het beheer en onderhoud. Dit betreft de beheerder van een landgoed dat in handen is van een stichting die zonder moeite financiële middelen ter beschikking stelt voor onder andere onderhoud van de verschillende boerderijen die deel uitmaken van het landgoed. De andere geïnterviewde boeren zeggen daarentegen verschillende problemen te ervaren. Zo vertelt iemand dat het lastig boeren is op veengrond die inklinkt, terwijl een ander zich zorgen maakt over de afspoeling van erven. De eigenaresse van een prachtige, in oude staat herstelde boerderij heeft last van grote voertuigen die over de smalle weg tussen het boerderijlint rijden: *“Dat doet de grond trillen, waardoor er scheuren in de boerderij komen.”*

Al worden sommige bijgebouwen vanuit esthetisch oogpunt opgeknapt –bijvoorbeeld als bezoekers specifiek komen voor de oude boerderij met cultuurhistorische waarde– bij veel bedrijven gaat het toch ook om functionaliteit. De pachter van een boerderij vertelt daarover: *“Naast de boerderij is eigenlijk alleen de hooitas nog interessant. De rest van de gebouwen zijn niet functioneel, dus wordt de sloop van bijgebouwen overwogen.”* Onderhoud van de gebouwen en het erf is een investering, en juist daar worden door een aantal boeren problemen verwacht. Een van de gesproken boerinnen ziet om zich heen dat gebrek aan financiën en een steeds hogere leeftijd ervoor zorgen dat het onderhoud van de gebouwen achteruit gaat.

Behoeft aan ondersteuning

Veel boeren blijken het PUAC niet te kennen en ook de rol van LEU als kenniscentrum niet in het vizier te hebben. Ze zeggen vaak eerder contact op te nemen met een adviesbureau dan met LEU, of worden al ondersteund door een agrarisch collectief op het thema agrarisch natuurbeheer. De beheerder van een groot landgoed vraagt zich af *“of de boeren LEU eigenlijk wel kennen.”* Toch wordt er zeker ook positief gereageerd als wij wijzen

op de ondersteuningsmogelijkheden van LEU. Zo geven verschillende geïnterviewden hun behoefte aan voor meer kennis over (erf)beplanting. Ook voor het ombouwen van een schuur met lokaal hout is meer kennis en informatie gewenst.

Wij hebben de boeren ook gevraagd of zij behoefte hebben om vraagstukken te bespreken met anderen of om in een netwerk deel te nemen. Daar is eigenlijk niet veel animo voor. Sommige geïnterviewden zeggen al in een netwerk te zitten of via een andere weg al veel contacten te hebben. Anderen hebben het er gewoonweg te druk voor. *“Het is druk. Maar nodig me uit en dan kijk ik wel of het kan”* (boerin). Een enkeling zegt dat een netwerkbijeenkomst met andere boeren misschien wel waardevol zou kunnen zijn als het over direct toepasbare praktische zaken gaat, en *“met name als het echt inhoudelijk aansluit, bijvoorbeeld een gezamenlijke netwerk-oriëntatie op zonnepanelen”*. Iemand anders komt met het voorstel om een informatieve, inhoudelijke bijeenkomst te organiseren op locatie, *“bij een boer waar je iets van kunt leren”*. Volgens een derde is er *“behoefte aan informatie over de energietransitie.”* Ten slotte wordt de verbindende rol van LEU genoemd als wenselijk en nuttig in de veelheid van alle organisaties.

Verantwoording van het onderzoek

Het verkennende onderzoek is uitgevoerd in de periode februari – april 2019. De volgende methoden zijn daarbij gebruikt:

- Telefonische diepte-interviews met zeven boeren, verspreid over de provincie en rekening houdend met diverse landschapstypen (zoals lintbebouwing, open polderlandschap en kleinschalig agrarisch cultuurlandschap). De selectie is tevens gebaseerd op een gelijke spreiding in de verschillende functies van boerderijen in de provincie Utrecht. Zo is onder andere gesproken met boeren van (kleine) agrarische bedrijven, de eigenaar van een tot B&B en workshopcentrum uitgebouwde boerderij, en met de beheerder van een groot landgoed.
- Verzameling en analyse van de volgende documenten:
 - Visie-document PUAC (2018)
 - Activiteitenplan PUAC
 - Ontwikkelde projectvoorstellen PUAC
 - Notulen van de PUAC bijeenkomsten
 - Andere bij LEU bekende gegevens over (monumentale) boerderijen, erven en de verbinding met het landschap in de provincie Utrecht

Hoofdvraag

Hoe kan LEU eigenaren/gebruikers bewegen om (monumentale) boerderijen, erven en landschap te beschermen en toegankelijker te maken voor een breed publiek?

Deelvragen

1. Op welke wijze beheren/beschermen eigenaren/gebruikers hun (monumentale) boerderij en het agrarisch cultuurlandschap (waardering, bescherming, beheer, zichtbaarheid en openstelling voor publiek)?

2. Hebben eigenaren/gebruikers van (monumentale) boerderijen behoefte aan ondersteuning bij het beschermen, beheren en toegankelijkheid van hun (monumentale) boerderij, erf of agrarisch cultuurlandschap?
3. Hoe zien eigenaren/gebruikers van (monumentale) boerderijen hun mogelijke betrokkenheid bij het PUAC als loketfunctie en/of bij de uitvoering van projecten voor bescherming, beheer, zichtbaarheid en toegankelijkheid van boerderijen, erven en agrarisch cultuurlandschap?
4. Is het PUAC het juiste instrument om (monumentale) boerderijen, erven en agrarisch cultuurlandschap te beschermen, te beheren en toegankelijk te maken?
5. Welke vorm van ondersteuning aan eigenaren/gebruikers van (monumentale) boerderijen en agrarisch cultuurlandschap om deze te beschermen, te beheren, zichtbaar en toegankelijk te maken past het beste bij deze doelgroep?

Groen goud

Impactstudie vrijwilligersgroepen landschapsbeheer

Door: *Hélène Hine (senior adviseur vrijwilligerswerk/programmamanager beleven & betrekken)*

Conclusies en aanbevelingen

Tellers, vertellers en herstellende; het zijn allemaal mensen die zich vrijwillig inzetten voor landschap en erfgoed in de stad of in het landelijk gebied. In de Provincie Utrecht werkt LEU samen met meer dan 10.000 vrijwilligers aan het beheer van landschap en erfgoed. De vrijwilligers zijn georganiseerd in 215 vrijwilligersgroepen. Centraal in onze aanpak om de groepen zoveel mogelijk te bereiken en te betrekken is het Steunpunt vrijwilligerswerk voor landschap en erfgoed. Het steunpunt is het advies- en informatiepunt voor (potentiële) vrijwilligers voor landschap en erfgoed én instellingen die met vrijwilligers (willen) werken. Vanuit het steunpunt ondersteunen en begeleiden we de vrijwilligers met onder meer gereedschap, arbobeleid, bij scholing/cursussen, kennisuitwisselingsbijeenkomsten, etc.

Dit onderzoek richt zich op de grootste groene vrijwilligersgroep, de landschapsbeheergroepen, met een focus op de periode 2015-2018. We hebben onderzocht in hoeverre de ondersteuning van LEU aansluit bij wat vrijwilligers(groepen) landschapsbeheer nodig hebben om zich blijvend en kwalitatief hoogwaardig in te zetten voor behoud en ontwikkeling van het landschap. Uit het onderzoek blijkt dat de vrijwilligerscoördinatoren over het algemeen tevreden zijn en de algehele ondersteuning vanuit LEU een 7,4 als gemiddeld rapportcijfer geven. De geanalyseerde cijfers laten zien dat het aantal groepen en het aantal vrijwilligers gestaag groeit. De toegenomen maatschappelijke complexiteit (aangescherpte ARBO-regels, AVG-wetgeving, digitalisering etc.) vergt daarbij extra inspanning. De jaarlijkse beschikbare middelen van LEU groeien echter niet mee met het aantal groepen dat ondersteuning nodig heeft en de toenemende complexiteit.

Uit de interviews met de vrijwilligerscoördinatoren komt naar voren dat zij veel verschillende motieven hebben om zich vrijwillig voor landschapsbeheer in te zetten. De belangrijkste zijn: iets doen voor de natuur/omgeving, buiten tijd doorbrengen en gezelligheid. In overeenstemming met landelijk onderzoek van de Radboud Universiteit⁹ is het globale profiel van de vrijwilligerscoördinator landschapsbeheer bij LEU een hoogopgeleide man van gemiddeld 56 jaar of ouder. Ook de gemiddelde leeftijd in de groepen is hoog. Wat wij uit ervaring al weten, wordt door het onderzoek bevestigd: onze vrijwilligers zijn zeer betrokken bij hun werkzaamheden, maken zich sterk voor hun omgeving, leveren een belangrijke bijdrage aan de sociale cohesie, en helpen mee aan het draagvlak voor natuur, landschap en erfgoed in de maatschappij.

⁹ Motieven en drijfveren groene vrijwilliger, Radboud Universiteit, 2018.

Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek zijn:

- Om er voor te zorgen dat de vrijwillige coördinatoren gemotiveerd en tevreden blijven over de ondersteuning van LEU, is het belangrijk om eens in de zoveel tijd een-op-een contact te hebben. De gesprekken tijdens dit interview werden bijvoorbeeld enorm gewaardeerd en de coördinatoren zijn zich meer bewust geworden van hun rol en aanpak. Deze kwaliteitsslag zal echter ook extra inspanningen van LEU vragen, aangezien we momenteel 51 vrijwilligersgroepen landschapsbeheer direct ondersteunen.
- De vrijwilligersgroepen kunnen nog meer bereiken als ze specifieke ondersteuning krijgen op organisatorische en bestuurlijke knelpunten. Door het groeiend aantal vrijwilligersgroepen en de toenemende maatschappelijke complexiteit (wetgeving rondom ARBO, AVG etc.) is er steeds minder tijd voor ze. Daarnaast kunnen we niet inspelen op de belangrijke groei in vrijwilligers. Het plafond in het ondersteunen van het aantal groepen is bereikt. Voor extra ondersteuning van bestaande en nieuwe groepen zullen met de provincie afspraken moeten worden gemaakt.
- Om de groei ook in de toekomst vast te houden, is het nodig om een breder deel van de samenleving te enthousiasmeren en het vrijwilligerswerk aan te passen aan hun mogelijkheden. LEU zal activiteiten moeten organiseren die toegesneden zijn op nieuwe (jongere) vrijwilligers, oftewel het verbreden van de diversiteit van het vrijwilligersnetwerk. De Natuurwerkdag en NL-Doet zijn daar al goede voorbeelden van. De Natuurwerkdag wordt echter niet structureel door de provincie gefinancierd en is daarom jaarlijks een behoorlijke investering voor LEU.
- De verschillende 'losse' bewonersinitiatieven moeten ook terecht kunnen bij een loket of vraagbaak, waar ze eenvoudig toegang krijgen tot kennis over bijvoorbeeld arbeidsomstandigheden of verzekeringen. Daar is nu geen tijd voor.

Over vrijwillig landschapsbeheer

De inzet van onbetaalde krachten is noodzakelijk voor het behoud van erfgoed en landschap. Daarnaast zijn vrijwilligers betrokken en enthousiaste mensen, die een schat aan levenservaring en lokale kennis meebrengen waar Landschap Erfgoed Utrecht haar voordeel mee kan doen. Vrijwilligers uit de eigen lokale gemeenschap leggen gemakkelijk contact met andere lokale organisaties of grondeigenaren en kunnen zo functioneren als ambassadeurs van LEU.

Bij de vrijwilligersgroepen staat zelfsturing centraal: de groepen organiseren zelf hun werkdagen en eigen initiatief staat voorop. Zij maken hierbij dankbaar gebruik van de expertise en faciliteiten van Landschap Erfgoed Utrecht. Een belangrijk element van het werk van LEU is het ondersteunen van de vrijwillige coördinatoren van de groepen en het organiseren van provinciale kennisuitwisseling en scholing. Zonder deze coördinatoren kan LEU al deze vrijwilligersgroepen niet goed faciliteren en ondersteunen.

Uiteraard is er een plafond in het ondersteunen van het aantal groepen, vanwege de jaarlijks beschikbare middelen hiervoor. Met het huidige budget is het streven naar continuïteit van het vrijwilligersnetwerk en de kwaliteit daarvan voor ons belangrijker dan groei (en al behoorlijk ambitieus).

De vrijwilligersgroepen

LEU werkt in de provincie Utrecht samen met meer dan 10.000 vrijwilligers in 215 vrijwilligersgroepen aan het beheer van landschap en erfgoed. Specifiek op het thema (historisch) landschap ondersteunen we structureel 110 vrijwilligersgroepen, waarbinnen een totaal van 5.628 vrijwilligers actief zijn.

Het vrijwilligersnetwerk (historisch) landschap bestond in 2018 uit:

51 Landschapsbeheergroepen	8 Groen aan de Buurt groepen
22 Klompenpadengroepen	1 Landschapsinventarisatiegroep
13 Weidevogelbeschermingsgroepen	3 Historische tuingroepen
7 Agrarische natuurcollectieven	1 Materiaalgroep

In dit onderzoek ligt de focus op de vrijwilligersgroepen landschapsbeheer. Dat zijn de groepen die buiten werken aan natuur en landschap. Van deze 51 landschapsbeheergroepen zijn er 46 plaatselijke groepen, die vrijwel alleen in het weekend werken. De overige vijf landschapsbeheergroepen zijn in de gehele provincie actief en werken vooral doordeweeks.

Theory of Change

Door de ondersteuning van vrijwilligersgroepen wil LEU uiteindelijk de volgende impact bereiken: Vrijwilligers(groepen) zetten zich blijvend en kwalitatief hoogwaardig in voor behoud en ontwikkeling van het agrarische cultuurlandschap. Hoe wij deze impact denken te bereiken is uitgewerkt in de Theory of Change (fig. 6).

Fig. 6: Theory of Change vrijwilligersgroepen landschapsbeheer

Activiteiten

Helpdesk	Beantwoorden vragen Geven advies en informeren over actuele ontwikkelingen Afstemming scholingsprogramma
Communicatie	Updates via mailchimp Vrijwilligersnieuwsbrieven (4 per jaar) uitdragen via social media Kerndata opvragen en publiceren Up-to-date houden informatie op website en digitale kaart met vrijwilligersgroepen
Aansturing en waardering	Kennismakingsgesprekken nieuwe coördinatoren Kennismakingsgesprekken nieuwe groepen Bezoek van de groepen tijdens de Natuurwerkdag Versturen digitale bedankkaart tijdens de Nationale vrijwilligersdag
Organisatie en coördinatie	Organiseren vrijwilligersdag Organiseren gezamenlijke werkdag (groepen landschapsbeheer) Mede organiseren Nederlands kampioenschap maaien met de zeis (i.s.m. de Landschappen)
Scholing	Ontwikkeling, organisatie en uitvoering van cursussen en kennisuitwisselingsbijeenkomsten
Materialen	Materialen aankopen, uitlenen en schoonmaken (in samenwerking met materiaalvrijwilligers) Werkpositioneringsharnas service (keuring organiseren en uitvoeren) Ladderservice (keuring organiseren en uitvoering)
Planning	Jaarplanning maken/bijhouden (inzicht voor de vrijwilligersgroepen)

Resultaten impactonderzoek

Vrijwilligers zijn groen goud

LEU gelooft in de kracht van de vrijwilliger en zet zich actief in om de vrijwilliger te ondersteunen en faciliteren. Uit de cijfers blijkt dat het aantal groepen landschapsbeheer gestaag groeit. Dat geldt ook voor de meeste andere groepen. De tijd die vrijwilligers aan het vrijwilligerswerk besteden is ook enorm gegroeid. Dat is deels te verklaren door het beter registreren van de tijd door de vrijwilligersgroepen zelf. Daarnaast heeft LEU een extra landschapsbeheerploeg opgezet die jaarrond 4 dagen per week werkt en dus een hoop meer uren maakt.

Jaar	aantal groepen	aantal vrijwilligers	aantal uren gewerkt
2015	49	1.218	53.850
2016	49	1.272	63.842
2017	50	1.259	69.718
2018	51	1.321	75.911

Tabel: kerndata vrijwilligersgroepen landschapsbeheer

De cijfers laten ook zien dat de vrijwilligersgroepen enorme resultaten leveren.

	Hout- wallen, singels, lanen en hagen	bermen en oevers	poelen	fruit- bomen	bomen	knot- bomen	bos- elementen	natuur- terrein	invasieve soorten bestreden	historische tuinen	biotoop- verbetering wilde bij
2015	27 km.	11 km.	29	854	1.140	3.730	46 ha.	74 ha.			
2016	54 km.	40 km.	40	1.999	1.830	4.259	69 ha.	167 ha.			
2017	53 km.	9 km.	25	1.777	1.580	5.121	72 ha.	200 ha.			
2018	35 km.	29 km.	27	1.800	580	4.409	42 ha.	100 ha.	16 ha.	24	25 locaties

Tabel: resultaten van de vrijwilligersgroepen landschapsbeheer

Jaarlijks onderzoekt LEU bovendien de maatschappelijke waarde van het vrijwilligerswerk. Hieronder zijn deze data voor de vrijwilligersgroepen landschap en erfgoed uitgelicht voor de periode 2015-2018. De maatschappelijke waarde wordt berekend aan de hand van het aantal gewerkte uren maal 22,50 euro. In deze tabel is ook te zien dat het totaal aantal vrijwilligers in 2018 is afgenomen. Dit heeft te maken met het stopzetten van het vrijwilligersproject Je School Kan de Boom in vanwege onvoldoende budget.

Jaar	aantal groepen	aantal vrijwilligers	Maatschappelijke waarde
2015	206	9.177	14,9 miljoen
2016	205	9.900	17,3 miljoen
2017	214	10.176	17,5 miljoen
2018	215	9.523	18,9 miljoen

Tabel: kerndata vrijwilligersgroepen landschap en erfgoed

Cursussen zijn belangrijk

Een van onze landschapsbeheergroepen stuurde onlangs een spontane mail als reactie op het nieuwe aanbod van E-learning modules: *“Wat goed zeg dit! Gisteravond heb ik de e-learning module besproken in het bestuur. En toen dachten we ‘zou het misschien mogelijk zijn om onze leden toegang te geven?’ Of kan ik wellicht nog een paar namen doorgeven van mensen uit de club waarvan ik weet dat ze de modules graag zouden volgen?”*.

Jaarlijks organiseert en geeft LEU cursussen om alle vrijwilligers goed opgeleid en veilig aan het werk te kunnen houden. De afgelopen jaren zijn de cursussen geëvalueerd door middel van het afnemen van enquêtes bij de vrijwilligers. In de tweede helft van 2018 heeft LEU een extra subsidie ontvangen van de afdeling Natuur en Landschap van de provincie om een impuls te kunnen geven aan scholing. Dit is goed te zien in het aantal cursussen en wordt door de vrijwilligers zeer gewaardeerd.

Jaar	aantal cursussen	aantal deelnemers	cijfer
2015	23	292	8,1
2016	18	284	8,1
2017	21	298	8,2
2018	27	334	8,2

Tabel: aantal georganiseerde cursussen door LEU voor vrijwilligers(groepen)

Het blijkt moeilijk te zijn om vrijwilligers te vinden voor de rol van coördinator of bestuurslid, waar ook steeds meer wordt gevraagd qua kennis en verantwoordelijkheden. Het goed begeleiden en opleiden van nieuwe coördinatoren vergt een extra investering van LEU. Toen we een van de coördinatoren van een knotgroep vroegen wat er mis zou gaan zonder de ondersteuning van LEU, zei hij: *“Dan heb ik geen opgeleide coördinatoren, geen gecertificeerde zagers, geen gekeurde ladders, en blijft mijn kennis niet op orde. De veldhulpverlening bijvoorbeeld is heel specifiek, daar is elders geen cursus voor. Het is anders dan een EHBO-cursus.”*

Onmisbare ladderservice

Eén van de ondersteuningsactiviteiten op het gebied van ARBO en veiligheid is de ladderservice. Vanwege de landelijk aangescherpte ARBO-richtlijnen werken betaalde krachten bij LEU vanaf het werkseizoen 2014-2015 alleen met goedgekeurde ladders. LEU adviseert sindsdien aan de plaatselijke vrijwilligersgroepen landschap om dit ook te doen. Het wel of niet werken met goedgekeurde ladders is voor eigen verantwoordelijkheid van de zelfstandige groepen. Om deze groepen te stimuleren biedt LEU sinds 2014 een jaarlijkse ladderservice aan.

Voor keuring van de ladders zijn een medewerker en vrijwilliger materiaal van LEU opgeleid en gecertificeerd. Voor ladders die uitgeleend worden aan andere partijen wordt een overeenkomst opgesteld. Bij de overeenkomst wordt een handleiding voor het gebruik verstrekt. De gebruiker dient schade aan de ladder direct te melden bij LEU. Na terugkomst checkt de medewerker materiaal de ladders op beschadigingen. LEU probeert ook nieuwe ladders te financieren/subsidiëren om zo afgekeurde ladders te kunnen vervangen.

Jaar	aantal groepen	aantal ladders gekeurd
2015	11	142
2016	18	262
2017	18	252
2018	18	295

Tabel: aantal gekeurde ladders door LEU voor vrijwilligersgroepen

Uit de interviews met de coördinatoren blijkt dat de ladderservice erg wordt gewaardeerd. Daarmee ontzorgen we de groepen. Sinds 2015 is het aantal ladders dat we keuren verdubbeld. Dat betekent ook dat de inzet van medewerkers van LEU steeds groter is en we dus andere ondersteuning minder kunnen doen. De ARBO regels zijn de afgelopen jaren (terecht) flink aangescherpt; ook voor vrijwilligers, die als semi-professionals worden gezien. Dit vergt voor LEU en de vrijwilligers extra kennis, opleiding en inspanningen terwijl de subsidies afnemen.

Nieuwe aanwas en maatwerk

Uit de interviews blijkt dat de gemiddelde hoge leeftijd in de vrijwilligersgroepen soms als een probleem wordt ervaren. Echter, niet alle groepen zijn ‘vergrijsd’. Bij de meeste

groepen is er telkens genoeg aanwas van nieuwe vroeg-gepensioneerden, mede dankzij de Natuurwerkdag. En er komen nieuwe groepen/bewonersinitiatieven bij. Wel bestaat de wens tot diversiteit in leeftijd en daarmee de behoefte aan het vasthouden van jonge(re) mensen bij de groepen. Tegelijkertijd zijn de groepen ook vaak vol (luxeprobleem) en kan men die nieuwe aanwas niet zondermeer aan. Jongere vrijwilligers geven aan zich niet altijd thuis te voelen bij de bestaande 'vergrijsde' groepen.

De interviews laten zien dat wat de verschillende groepen nodig hebben heel divers is. Dit is onder andere afhankelijk van de cultuur van de groep. Een vergrijsde groep heeft andere ondersteuning nodig dan een jonge, net startende groep. Ook opereren de vrijwilligersgroepen allemaal autonoom en ze kunnen selectief zijn over wie ze erbij willen hebben en wat ze willen doen. Dat heeft gevolgen voor wat er wel/niet gedaan wordt aan werk. Een hoogstam-brigade heeft andere kennis nodig dan een poelen-brigade of een knotgroep. Ook hieruit blijkt dat maatwerk belangrijk is. Daarom is het voor LEU heel belangrijk een-op-een contact te kunnen hebben met de groepen. Je moet de groepen kennen, weten wat ze nodig hebben en daar meteen op kunnen inspelen met een cursus- of ander ondersteuningsaanbod.

Empoweren van de groepen

De geïnterviewde coördinatoren geven aan dat zij te maken hebben met volle vrijwilligersgroepen, waar veel levendigheid en eindeloze betrokkenheid de norm is. Mensen doen echt mee voor de gezelligheid en voelen zich fit. Het merendeel van de coördinatoren is bovendien enorm enthousiast over de ondersteuning van LEU bij het versterken van hun groepen. Met name over de scholing, ladderkeuring en uitwisselingsbijeenkomsten zijn zij heel positief. Gemiddeld scoort LEU een 7,4 voor de ondersteuning. Ook het contact met de beroepskracht wordt als zeer positief ervaren.

Toch komen er uit het onderzoek ook enkele aandachtspunten. Voor de ondersteuning is een proactieve medewerker nodig die de regie pakt ('geregisseerd bottom-up'). Met 51 groepen en een beperkte hoeveelheid tijd is dat een behoorlijke uitdaging. De een-op-een gesprekken die we tijdens dit onderzoek hadden, werden zeer gewaardeerd. Hiervoor is in het huidige ondersteuningsaanbod amper tijd. Van de zes geïnterviewde coördinatoren geeft één persoon het rapportcijfer 5 voor de ondersteuning. Bij doorvragen blijkt dat hij behoefte heeft aan financiële ondersteuning. Dat kan LEU echter niet meer bieden sinds de bijdrage-regeling Kleine Landschapselementen van de provincie is opgeheven en wij ons beperken tot advies over fondsenwerving. En ook bij dat laatste kunnen wij nu niet alle groepen de hulp bieden die zij nodig hebben, zoals hulp bij het schrijven en indienen van fondsaanvragen.

De belangrijkste ondersteuningsbehoeften van de vrijwilligers zijn kennis (algehele scholing, cursussen en informatie over ARBO), ladderkeuring, een keuring voor motorzagen, uitwisselingsbijeenkomsten met andere coördinatoren uit Utrecht, samenwerking en communicatie tussen vrijwilligers en beroepskrachten, en hulp bij financiën.

Verantwoording van het onderzoek

Voor dit onderzoek hebben we tussen februari en april 2019 het volgende gedaan:

- Diepte-interviews met 6 coördinatoren van de zelfstandige vrijwilligersgroepen landschapsbeheer die ook een Natuurwerkdag organiseren (zogenaamde locatieleiders).
- Data-analyse over de periode 2015-2018 met betrekking tot:
 - Kerndata uit het vrijwilligersvolgsysteem van al het vrijwilligerswerk bij LEU (aantal groepen, aantal vrijwilligers en maatschappelijke economische waarde)
 - Kerndata van de groepen Landschapsbeheer: aantal groepen, aantal vrijwilligers, aantal uren gewerkt en behaalde resultaten in het veld
 - ARBO: het aantal groepen dat meedoet aan de ladderkeuring en het aantal gekeurde ladders per jaar
 - Scholing: telling van het aantal cursussen en deelnemers, alsook een analyse van de enquêtes die deelnemers invulden na elke training

Hoofdvraag

In hoeverre sluit de ondersteuning van LEU aan bij wat vrijwilligers nodig hebben om zich blijvend en kwalitatief hoogwaardig in te zetten voor behoud en ontwikkeling van het landschap?

Deelvragen

1. Wat kenmerkt een succesvolle vrijwilligersgroep landschapsbeheer?
2. Welke ondersteuning is er voor vrijwilligersgroepen landschapsbeheer beschikbaar?
3. Wat is de ondersteuningsbehoefte van vrijwilligersgroepen landschapsbeheer?
4. Zijn de vrijwilligersgroepen door de activiteiten van LEU organisatorisch en inhoudelijk versterkt op voor hun relevante onderwerpen?
5. Wat is het bereik van het ondersteuningsaanbod van LEU? Hoeveel vrijwilligersgroepen landschapsbeheer bereiken we waarmee?

Vrijwilligersgroepen (historisch) landschapsbeheer

Jaap (60+ en bijna met pensioen) is penningmeester voor de weidevogelgroep op het eiland van Schalkwijk. Én hij is al meer dan tien jaar actief als coördinator van de knotgroep Houten. Daaraan besteedt hij gemiddeld 3 uur per week, zo'n 131 uur per jaar. *“Wij werken op meer dan 13 locaties in de gemeente Houten.*

We doen landschapsbeheerwerk bij boerderijen, op fortten, bij kasteel Heemstede. En ook in opdracht van Staatsbosbeheer, recreatieschap de Stichtse Groenlanden en de Gemeente.” Hoe zou het gaan zonder de ondersteuning van LEU? *“Dan heb ik*

geen opgeleide coördinatoren, geen gecertificeerde zagers, geen gekeurde ladders, blijft mijn kennis niet op orde. De veldhulpverlening bijvoorbeeld is heel specifiek, daar is elders geen cursus voor, het is anders dan een EHBO-cursus.” Martijn (40+) is een andere vrijwillige coördinator, die zich sinds 2015 inzet voor landschapsbeheer in de omgeving van Harmelen.

“Ik ben ook heggenvlechter en LEU kende ik al. Ik wilde wat doen aan achterstallig onderhoud van landschapselementen in mijn eigen omgeving. Dus toen heb ik hulp gevraagd bij het oprichten van de vrijwilligersgroep Behoud Groen Erfgoed Harmelen. (...) Wij werken op circa vijf locaties in de omgeving, vooral bij boerderijen en langs het historische jaagpad.”

Martijn besteedt gemiddeld tussen de 12 en 20 uur per week aan de groep. In 2018 schrijft Martijn in een nieuwsbrief: *“De Samenwerkdag van Landschap Erfgoed Utrecht was dit jaar op Landgoed Gunterstein bij Breukelen. Niet normaal hoeveel werk er dan verzet wordt door ruim zestig vrijwilligers. Een prachtige locatie en je ontmoet ook zoveel leuke mensen op zo'n dag.”*

Klompenpaden

Een gepensioneerd echtpaar uit Brabant heeft op vakantie in 2013 de Klompenpaden ontdekt. Inmiddels lopen ze elke week en hebben ze in totaal 101 verschillende Klompenpaden gelopen. Ze vinden ze allemaal even mooi. Regelmatig lopen ze dezelfde paden, maar dan in verschillende seizoenen om zo maximaal van de natuur te genieten. Het wandelen noemen ze een ontdekkingsstocht: *“Je weet nooit wat je tegenkomt!”* Mooie natuur, dieren, landgoederen, spannende bruggetjes en trekpontjes. Het prikkelt de nieuwsgierigheid. *“We zoeken na de tocht van alles uit op het internet. Mijn vrouw maakt foto’s van elk landgoed dat ze tegenkomt. En we vertellen aan iedereen die het maar horen wil wat we hebben gezien en meegemaakt op de Klompenpaden.”* Ze noemen zichzelf zelfs echte ‘Klompenpad-ambassadeurs’. Jammer dat hun vrienden niet zo fit zijn, anders namen ze hen beslist mee. De ontmoetingen met vrijwilligers onderweg willen ze nog specifiek noemen. Die vinden ze erg aanmoedigend: *“Het enthousiasme straalt er vanaf”*. Verbeterpunten? *“Naar Brabant komen!”*

Wandelen door groen en historie

Impactstudie Klompenpaden

Door: *Pauline Jansen (senior adviseur routes en vrijwilligerswerk)*

Conclusies en aanbevelingen

Klompenpaden zijn wandelingen in het agrarisch cultuurlandschap, die LEU in de provincie Utrecht ontwikkelt en beheert in samenwerking met vrijwilligers en grondeigenaren. Via de paden wordt het landschap toegankelijker gemaakt en krijgen wandelaars de kans landschap en erfgoed langs de route te beleven. Hierdoor ontstaat als het goed is bij hen, maar ook bij vrijwilligers en eigenaren, grotere betrokkenheid bij landschap en erfgoed, verbinding met de leefomgeving en het besef dat dit het waard is om voor te zorgen, nu en in de toekomst. In 2018 onderhield het Steunpunt Klompenpaden van LEU –samen met 321 vrijwilligers in 22 vrijwilligersgroepen– 30 paden in de provincie Utrecht.

Met dit onderzoek willen we achterhalen of de activiteiten die LEU uitvoert om Klompenpaden aan te leggen en te beheren, bijdragen aan het gebruik en de waardering van de paden door wandelaars. Daarnaast is onderzocht in hoeverre de beleving van en betrokkenheid bij het landschap en erfgoed van inwoners (wandelaars, vrijwilligers, grondeigenaren) wordt vergroot. Uit het onderzoek blijkt dat de Klompenpaden een succes zijn. Wandelaars erkennen de originele tracés door het landschap, gebruiken de door ons ontwikkelde Klompenpaden-app en genieten van de verhalen die we vertellen langs de route. 40 procent van de Utrechtse Klompenpaden loopt door natuurlandschap en de paden voeren langs zo'n 180 culturele erfgoederen. Daarmee hebben wandelaars én vrijwilligers veel mogelijkheden tot natuur, landschap en erfgoedbeleving. Dat wordt gewaardeerd.

Er zijn aanwijzingen in het onderzoek dat deze beleving ook leidt tot hogere betrokkenheid bij landschap en erfgoed. Er ontstaat bijvoorbeeld de behoefte om de ervaringen te delen (foto's, wandelingen) en uit te dragen (ambassadeurschap voor Klompenpaden). De boodschap van wandelaars is vooral: voortzetten en uitbreiden van de paden (*'niets meer aan doen', 'ga zo door!'*). Het meten van het gebruik van de Klompenpaden is in dit onderzoek niet haalbaar gebleken. Wel is de conservatieve aanname van gemiddeld 6.000 wandelingen per Klompenpad per jaar verder onderbouwd. Ten slotte wijst het onderzoek uit dat de vrijwilligers-ondersteuning mogelijk onder druk staat, doordat het beheer van de Klompenpaden door toenemende complexiteit meer tijd en aandacht vraagt.

Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek zijn:

- Doorontwikkelen van Klompenpaden als goed en gewaardeerd instrument voor realisatie van beleving en betrokkenheid bij landschap en erfgoed. LEU gaat hierbij voor

geleide ontwikkeling¹⁰ en doet dit –afhankelijk van beschikbare middelen hiervoor– op basis van kwantitatieve wandeldata.

- Doorontwikkelen en ontsluiten van informatie en verhalen. Hierbij aansluiten op provinciale en gemeentelijke thema's en zorgen voor individuele keuzemogelijkheden voor wandelaars om informatie digitaal tot zich te nemen. Waar mogelijk aansluiten bij bestaande data (bijvoorbeeld links naar UtrechtAltijd, digitale erfgoedcollecties of externe sites als Topo-tijdreis). Dit vraagt om doorontwikkeling van de Klompenpaden-app en budget daarvoor.
- Onderzoeken van tijdsbesteding en financiering van de Klompenpaden in relatie tot toegenomen complexiteit van werkzaamheden en speelveld. Daaruit moet vervolgens worden afgeleid of, en zo ja hoe, aanpassingen in de organisatie (waaronder vrijwilligersondersteuning) en financiering nodig zijn om beheer en ontwikkeling in de toekomst op voldoende kwaliteit te kunnen houden.
- Rode draad is 'zoveel mensen, zoveel wensen', waarmee variatie in wandelaanbod en maatwerk een aanbeveling is (bijvoorbeeld in doorontwikkeling van de app en facebook). Hierbij dient rekening te worden gehouden met de mogelijkheden om participatie van wandelaars bij landschap en erfgoed te vergroten.

Over de Klompenpaden

Klompenpaden zijn cultuurhistorische wandelroutes in Utrecht en Gelderland die particuliere terreinen, zoals landgoederen en boerenland, toegankelijk maken voor de wandelaar. Ze gaan zoveel mogelijk over historische tracés en onverharde paden. Rust, kleinschaligheid en de combinatie van cultuur en natuur bepalen de sfeer. De paden vertellen bewoners en wandelaars over de geschiedenis van hun omgeving. Op de lange termijn zou dit moeten leiden tot een beter behoud en beheer van landschap en erfgoed, omdat meer mensen zich ervoor inzetten en financiers bereid zijn bij te dragen.

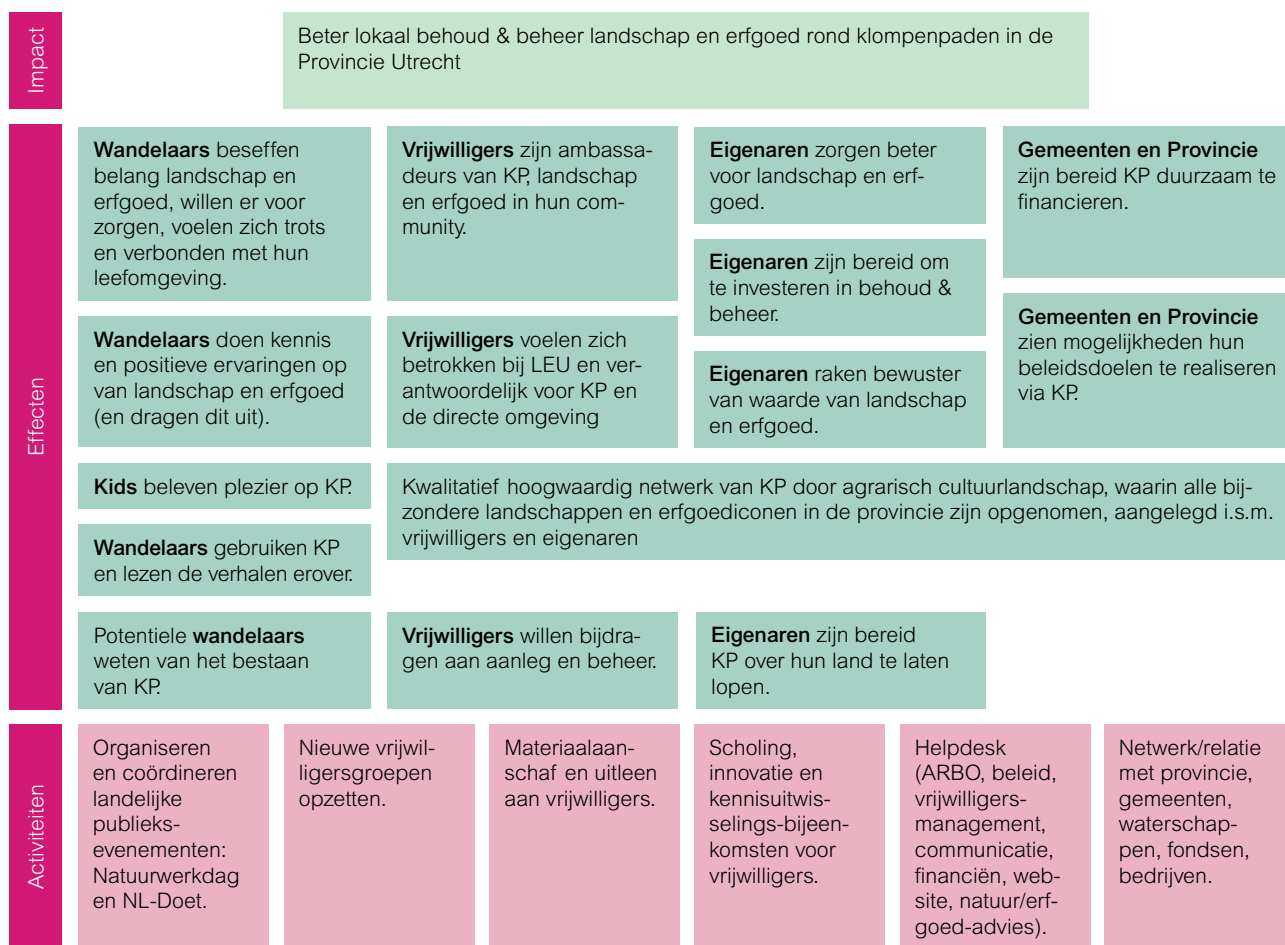
Sinds 2002 ontwikkelt LEU Klompenpaden in de Provincie Utrecht. LEU zorgt voor ontwikkeling en aanleg van de paden. We zetten ons in voor werving, training en begeleiding van vrijwilligersgroepen. En we promoten de paden en geven achtergrondinformatie bij de paden in de vorm van verhalen in folders en op de Klompenpaden-app. Tevens contracteert LEU gemeenten en grondeigenaren voor hun bijdrage aan de paden. Opdrachtgevers voor de Klompenpaden zijn Provincie en Gemeenten. Financiering komt vanuit Provincie, Gemeenten (beheer), Waterschappen en fondsen (ontwikkeling nieuwe paden).

Theory of Change

In de Theory of Change (fig.7) worden de door LEU beoogde effecten weergegeven van de activiteiten rond het ontwikkelen en beheren van klompenpaden.

¹⁰ In afstemming met ontwerpkaart Routebureau Utrecht, provinciale landschap- en erfgoedthema's en natuur & recreatiebeleid van gemeenten.

Fig. 7: Theory of Change Klompenpaden

Activiteiten

Ontwikkeling netwerk van paden

In 2018 lagen er 30 Klompenpaden in de Provincie Utrecht, met een totale lengte van 443 kilometer. In de onderzoeksperiode zijn twee nieuwe Klompenpaden ontwikkeld. Op vier paden is gewerkt aan de verbetering van de route en/of de routevoorzieningen (zogenaamde kwaliteitsimpuls).

Bijzonder was de ontwikkeling van een Klompenpad Kids, een nieuw concept gericht op een nieuwe doelgroep: (groot)ouders en kinderen van 6 tot 12 jaar. Opdrachten en speel-aanleidingen maken het wandelen tot een leuk avontuur, waarmee kinderen onderweg iets meekrijgen over de omgeving.

	2012	2016	2017	2018
Aantal paden	18	28	30	30
Waarvan kids paden	0	0	1	1
Aantal kilometer paden (incl. kids)	236 km	375 km	444 km	443 km
Aantal kwaliteitsimpuls	-	0	0	4

Bron: 2016 + 2017 kerndata LEU; 2018 GIS bestanden februari 2019

Vrijwilligersinzet en ondersteuning

In 2018 zijn er 321 vrijwilligers die samen 22 Klompenpad-brigades vormen. De brigades zorgen vooral voor markering, klein groen onderhoud, oplossen van kleine knelpunten en ze houden de paden schoon. LEU ondersteunt hen voornamelijk met werving, cursussen, lezingen en materiaal. De vrijwilligers werken onder aanvoering van een coördinator, die de verbinding vormt tussen de groep en LEU.

Regulier beheer en extra ontwikkeltrajecten

In het Steunpunt Klompenpaden organiseert LEU de reguliere jaarlijkse beheerwerkzaamheden. Het betreft: het onderhouden van paden, afstemming met vrijwilligers, promotie, het beantwoorden van vragen van wandelaars, grondeigenaren en gemeenten, en het oplossen van knelpunten op de routes.

Aanvullend zijn er jaarlijks speerpunten als contractverlengingen en jubilea. Dit regulier beheer varieert jaarlijks in intensiteit. Daar bovenop komen aanpassingen in paden (kwaliteitsimpulsen en ontwikkeling van nieuwe paden), inclusief de daarvoor benodigde offerte-trajecten en fondsenwerving. De tabel geeft inzicht in de omvang van speerpunten en ontwikkeltrajecten in 2017 en 2018.

Speerpunten en ontwikkeltrajecten	2017	2018
Speerpunten:		
Aantal verlengde/nieuwe steunpunt overeenkomsten Gemeenten	7	4
Aantal contractverlengingen met eigenaren	11	41
Viering 10 jarig jubileum pad	3	1
Ontwikkeling concept Klompenpad Kids concept	X	
Door ontwikkelen Klompenpaden App		x
Viering 100ste Klompenpad (Jufferpad)	X	
Ontwikkeltrajecten:		
Acquisitie nieuwe paden	2	3
Nieuwe paden	2	0
Acquisitie kwaliteitsimpulsen	4	2
Aantal afgeronde kwaliteitsimpulsen	0	4

Bron: administratie LEU

Samenwerkingsverbanden

Onderdeel van het beheer van Klompenpaden is het opstellen, afsluiten en vernieuwen van steunpunt-contracten tussen eigenaren en de gemeente. De paden lopen over land van 73 particuliere eigenaren. Met hen worden - namens de 16 gemeenten - contracten afgesloten voor aanleg, onderhoud en openstelling van de Klompenpaden, doorgaans met een termijn van 10 jaar.

Samenwerkingspartners LEU	Aantallen 2018
Gemeenten	16
Particuliere grondeigenaren en pachters	73
Overige grondeigenaren (TBO's Waterschappen)	6

Bron: administratie LEU

Resultaten impactonderzoek

Wandelen met een uitroepteken!

Uit de Facebook-enquête onder wandelaars blijkt een positieve waardering voor de Klompenpaden. Ook de coördinatoren van de vrijwilligersgroepen die de paden beheren geven aan vaak wandelaars tegen te komen die de paden waarderen. Zoals een wandelaar het formuleerde: *“Als je een Klompenpad loopt, weet je zeker dat het mooi is!”* Gevraagd naar tips en verbeterpunten doet 20 procent van de respondenten spontaan –en vaak met uitroeptekens– de oproep vooral zo door te gaan en/of de paden (landelijk) uit te breiden. Verbeterpunten die relatief vaak worden genoemd, zijn meer onverharde paden en meer bankjes/rustpunten onderweg.

Letterlijk veel te zien onderweg

Voor het onderzoek zijn de GIS-routebestanden van de Klompenpaden geplot op verschillende web-kaarten van de Provincie Utrecht¹¹. De tabel laat zien dat ruim een derde van de paden letterlijk door natuurlandschap lopen en langs zo'n 180 culturele erfgoederen voeren. Daarnaast raakt zo'n driekwart van de Utrechtse Klompenpaden aan gebieden die als archeologische vindplaats bekend staan.

Bijzonder landschap/erfgoed element	Omvang
Percentage Klompenpaden dat binnen Natuur Netwerk Nederland loopt	40 %
Percentage Klompenpaden dat binnen Natura 2000 gebied loopt	4 %
Percentage Klompenpaden dat binnen agrarisch cultuurlandschap loopt	84%
Percentage Klompenpaden dat binnen alle natuurgebieden loopt	43 %
Aantal erfgoedparels op of binnen 500 meter langs de route. Waarvan: <ul style="list-style-type: none">• 15 Landgoederen en buitenplaatsen (incl. landschappelijke aanleg)• 5 Kerken• 1 Begraafplaatsen• 1 Stoomgemaal• 1 Plein	23
Aantal historische buitenplaatsen	114
Aantal militair erfgoed (forten, batterijen, stellingen, lunetten, vestingen etc.) Daarnaast nog verschillende houten gebouwen, kazematten, inundatiekanalen en -velden	33
Aantal boerderijen langs de route, zoals beschreven in de Klompenpad folders	32

% in de tabel zijn afgerond op hele getallen

Beleving van bijzondere natuur, landschap en erfgoed

Uit de enquête blijkt dat de beleving van het landschap en de natuur duidelijk op de eerste plaats komt voor wandelaars. Daarnaast is ook het fysieke aspect belangrijk: lekker buiten zijn en bewegen. In de telefonische diepte-interviews wordt veel en altijd als eerste over het mooie en afwisselende landschap gesproken, vooral in combinatie met de bijzondere plekken, voorzieningen (overstapjes en bruggetjes) en de dieren onderweg. Paadjes waar je normaal nooit komt, plekken waar je met de auto al 100 keer voorbij bent gereden zonder dat ze opvielen, *“je beleeft het pas echt als je er doorheen loopt”* (wandelaar).

¹¹ <https://webkaart.provincie-utrecht.nl>

Erfgoed voegt beleving toe, maar komt op de tweede plaats

Wandelaars blijken zich vaak niet te realiseren dat het landschap waarin ze lopen onderdeel is van het cultureel erfgoed van Nederland. De enquête laat zien dat erfgoed initieel de minste interesse heeft en het voor weinig wandelaars dé reden is om een Klompenpad te lopen. Concrete interesse in boerenlandschap en buitenplaatsen is er dan weer wel. Dit kan erop wijzen dat de term erfgoed een lastige is. Uit de diepte-interviews komt een wisselend beeld: voor sommigen komt erfgoed echt op de tweede plaats (na natuur), voor anderen is het juist de reden om Klompenpaden te lopen en er meer over te weten te komen. Maar het één versterkt het ander: *“Cultuur is niet de hoofdzaak voor het kiezen van Klompenpaden, maar het maakt het wel mede leuk”* (wandelaar).

Verhalen worden goed gelezen

70 procent van de ondervraagde wandelaars maakt gebruik van de Klompenpaden-app. Van deze groep gebruikt 40 procent de app voor navigatie en 56% voor navigatie én informatie. Ruim de helft van de respondenten leest de informatieborden, en nog eens ruim 40 procent leest ze soms. Hieruit kunnen we concluderen dat de informatie over de route goed wordt gelezen. Dit beeld komt ook uit de telefonische interviews. Veel mensen geven bovendien aan achteraf de informatie na te lezen of verdieping te zoeken op internet. Wandelaars waarschuwen wel voor het toevoegen van te veel extra verhalen of informatie, want dat zou te veel afleiding geven van het wandelen en de mooie omgeving.

Betrokkenheid bij landschap en erfgoed

De meerderheid van de geïnterviewde wandelaars geeft aan dat zij een grotere betrokkenheid bij landschap en erfgoed ervaart door het lopen van de Klompenpaden. Betrokkenheid ziet men ontstaan door *“de echte beleving”*: letterlijk door het land lopen en dingen (leren) zien, herkennen en bewuster worden van de schoonheid ervan. Regelmatig wordt tijdens de interviews spontaan genoemd dat door deze beleving de noodzaak tot behoud voor veel mensen ook duidelijker wordt. Enkele geïnterviewde wandelaars leggen een verband tussen de hoge kwaliteit van de paden en de mogelijkheid die dit geeft tot meer betrokkenheid via een optimale beleving. Betrokkenheid uit zich verder in het achteraf willen googelen van een (erfgoed)onderwerp dat onderweg de interesse heeft gewekt. Ook zeggen de gesproken wandelaars dat ze hun ervaringen delen door foto's te laten zien, verhalen te vertellen en anderen mee te nemen op wandelingen. Het merendeel van de geïnterviewden ziet zichzelf inmiddels als ambassadeur van de Klompenpaden.

Uit gesprekken met de Klompenpad coördinatoren blijkt dat zij al een hoge betrokkenheid bij (vooral) landschap en erfgoed/historie hadden. Deze betrokkenheid heeft vaak geleid tot de stap om vrijwilliger en zelfs coördinator te worden. In hun rol als coördinator wordt deze betrokkenheid versterkt. Ze zijn ambassadeur voor hun 'eigen' pad en voor Klompenpaden in het algemeen. Dat wil zeggen, ze vertellen anderen erover, nemen mensen mee op pad, schrijven blogs en gebruiken social media om de paden te promoten. Een aantal coördinatoren zegt ook breder ambassadeur te zijn: voor de natuur, het landschap

De Natuurwerkdag

Sergio (57) komt oorspronkelijk uit Lissabon en was daar fervent bezoeker van musea. Nu woont hij in de Ronde Venen. In het verleden heeft hij, met behoud van uitkering, een poosje gewerkt in de groenvoorziening van de gemeente. Het kriebelde al jaren om wat in het groen te gaan doen, maar hij zette nooit de stap. Totdat hij in de nieuwsbrief van Landschap Erfgoed Utrecht, die hij ontving naar aanleiding van de prijsvraag Utrecht Wereldberoemd, las over de Natuurwerkdag. Hij schreef zich in en had een geweldige dag bij de lokale knotgroep op een mooi boerenbedrijf: *“Het werken en het samen zijn met de groep was ontzettend gezellig. Ik vond het heel goed dat er zo veel aandacht besteed werd aan veilig werken. Er was ook echt begeleiding voor mij als onervaren deelnemer. En de lekkere soep bij de lunch!”* Als aandenken heeft hij een foto van zichzelf bij de eerste wilg ooit die hij knotte. Nu heeft Sergio er een hobby bij en de knotgroep een nieuw lid, want Sergio werkt al een half jaar mee met de groep tijdens de knotdagen. Bovendien is hij van alles gaan opzoeken over de geschiedenis van de Ronde Venen en weet hij nu alles van de Vikingen en de Romeinen. In het voorjaar van 2019 zet Sergio de volgende stap: hij heeft zich aangemeld als vrijwillige weidevogelbeschermer.

en de historie in de omgeving. Twee coördinatoren zijn zelfs gids geworden en geven rondleidingen, een ander is betrokken geraakt bij de dorpsraad.

Aanname van 6.000 wandelaars per pad houdt stand

Tot nog toe heeft LEU gesteld dat er jaarlijks gemiddeld 6.000 wandelingen per pad gemaakt worden. Deze aanname is gebaseerd op de berekening van het aantal folderverkoop in 2010, waarbij werd uitgegaan van gemiddeld 2,6 wandelaars per wandelgroep. Uit de enquête die onder wandelaars van de Facebook-groep is uitgezet, kunnen we aanvullende gegevens halen. Namelijk dat deze respondenten gemiddeld 13 keer per jaar een Klompenpad wandelen met een groep wandelaars van gemiddeld 1,8 personen. Een snelle berekening laat zien dat alleen deze Facebook-respondenten met hun wandelgroep al 50.000 wandelingen per jaar maken over de Utrechtse Klompenpaden. Oftewel gemiddeld ruim 1.500 wandelingen per Utrechts pad per jaar.

Om tot een meer algehele schatting te kunnen komen, hebben we op basis van de folderverkoop en de website- en app-bezoeken in 2018 een nieuwe schatting gemaakt van het totale aantal wandelaars per pad per jaar. De uitkomst daarvan is in de tabel weergegeven. Gezien de aanschafkosten van een folder nemen we aan dat de folderverkoop in alle gevallen leidt tot wandelen. Voor de app-downloads gaan we er vanuit dat het aantal keer dat een app-download niet leidt tot wandelen wegvalt tegen het aantal keer dat mensen wandelingen meerdere keren lopen (de app houdt eenmaal gedownloade routes vast). Het aantal webpagina-bezoeken dat leidt tot een wandeling is conservatief geschat op 25%.

	aantal totaal	%	aantal per pad	% leidt tot wandelen (aanname)	gewogen aantal keer dat leidt tot wandeling	aantal wandelaars o.b.v. 1,8 mensen per wandelgroep
Utrecht folders 2018	3.208	1,54%	100	100%	100	
Utrecht app downloads 2018	62.101	29,90%	1.941	100%	1.941	
Utrecht unieke web pagina downloads 2018	142.382	68,55%	4.449	25%	1.112	
Totaal	207.488	100,00%	6.484		3.153	5.676

Klompenpaden zijn ook bedoeld voor buurtbewoners. Het is aannemelijk dat deze lokale wandelaars de routes lopen zonder gebruik te maken van routebrochures of app-downloads, en dat zij de paden niet altijd in zijn geheel lopen op hun ommetje in de buurt. Dit verhoogt zeker het gebruik van de paden, maar met hoeveel wandelingen is moeilijk te zeggen. Al met al kunnen we wel concluderen dat het gemiddelde van 6.000 wandelingen per pad als conservatieve schatting zeer aannemelijk blijft.

Onmisbare vrijwilligersinzet

De inzet van vrijwilligers is onmisbaar voor ontwikkeling en beheer van de Klompenpaden. De meeste groepen zijn goed voorzien van vrijwilligers. Onderstaande tabel geeft inzicht in inzet van vrijwilligers gedurende de afgelopen drie jaar. 2018 laat een afname zien in vrijwilligers en uren, die voornamelijk te wijten is aan de afname van het aantal project-

matige vrijwilligers. In 2018 waren er minder nieuwe Klompenpaden in ontwikkeling en ook geen bijzondere projecten (zoals eerder het Food-project, gegidste wandelingen of de app-ontwikkeling). Mogelijk zit er ook een efficiëntie-slag bij vrijwilligers.

Aantallen	2016	2017	2018
Vrijwilligers	364	363	321
Totale uren per jaar		5.494	4.367
Groepen	22	22	22
Coördinatoren		24	25

Bron: kerndata LEU

In evaluatiegesprekken met coördinatoren toetsen we hun tevredenheid over de paden, hun functie en de ondersteuning vanuit LEU. De eerste vijf gesprekken die in 2019 zijn gehouden, geven ons daarover al verschillende inzichten. Coördinatoren zien op hun eigen paden nog kansen om ze mooier/aantrekkelijker te maken. Coördinatoren zijn goed bekend met ons ondersteuningsaanbod en maken er gebruik van. Wel benoemen ze verschillende aandachtspunten voor de ondersteuning vanuit LEU: continuïteit en beschikbaarheid van de contactpersonen, duidelijke instructies en terugkoppeling, en een duidelijke taakverdeling tussen LEU en de coördinatoren. Vanuit LEU is dit herkenbaar. Continuïteit stond onder druk door ziekte en wisseling van de wacht. Daarnaast vraagt de toegenomen complexiteit in regelgeving, aantal betrokken partijen, groei in het aantal paden en het ontstaan van het wandelknooppunten netwerk meer aandacht van LEU. Aangezien de budgetten niet meegroeien, gaat dit ten koste van het vrijwilligersmanagement.

Verantwoording van het onderzoek

Tussen januari en april 2019 zijn de volgende methoden van onderzoek gebruikt:

- 1.** Interne data analyse
 - Kerndata vrijwilligerswerk en kerndata Klompenpaden LEU en Stichting Landschapsbeheer Gelderland
 - Schatting wandelingen op basis van cijfers folderverkoop, app downloads en web-bezoeken
 - Analyse projectadministratie 2017 en 2018
 - Analyse folders Utrechtse paden ten aanzien van het aantal verhalen over boerderijen
- 2.** Externe data analyse
 - Plotten GIS routebestanden Utrechtse Klompenpaden op web-kaarten van de Provincie Utrecht ten aanzien van de overlap routes met natuurlandschappen en culturele erfgoederen. Uitgevoerd door beleidsmedewerker GIS, Provincie Utrecht.
- 3.** Enquêtes en interviews
 - Evaluatiegesprekken met 5 Klompenpad-coördinatoren
 - Afstudeeronderzoek naar erfgoedbeleving op de Klompenpaden van Claudia Pirot, januari 2019 (Reinwardt Academie) onder 6.038 Facebook gebruikers/wandelaars van Klompenpaden. Respons: 5,4% (332 respondenten). Verdiepende telefonische interviews met 17 respondenten.

Hoofdvraag

In hoeverre dragen Klompenpaden bij aan de beleving van en betrokkenheid bij landschap en erfgoed van de inwoners van de Provincie Utrecht?

Deelvragen

1. In hoeverre heeft LEU in de periode 2017-2018 bijgedragen aan het creëren van een kwalitatief hoogwaardig netwerk van Klompenpaden?
2. Hoe intensief is het gebruik van Klompenpaden door wandelaars?
3. In hoeverre voelen wandelaars van Klompenpaden zich betrokken bij landschap en erfgoed als zij deze paden lopen?
4. Hoe betrek je vrijwilligers op een succesvolle manier bij het beheer en aanleggen van Klompenpaden?

Eén dagje heeft impact

Impactstudie Natuurwerkdag

Door: *Evelien Kenbeek (senior adviseur vrijwilligerswerk)*

Conclusies en aanbevelingen

De landelijke Natuurwerkdag is hét jaarlijkse evenement voor vrijwilligerswerk in het groen en vindt plaats op de eerste zaterdag van november. Het doel van de Natuurwerkdag is om bewoners kennis te laten maken met vrijwilligerswerk in het groen en ze daarmee te motiveren tot duurzame betrokkenheid bij de natuur. Jaarlijks nemen in de provincie Utrecht ruim duizend bewoners deel aan dit laagdrempelige evenement, dat door vrijwilligers en eigenaren (privépersonen en terreinbeheerders) op zo'n 50 locaties wordt georganiseerd. Landschap Erfgoed Utrecht coördineert en faciliteert dit met gelden van de Nationale Postcode Loterij en incidentele subsidies van de Provincie Utrecht.

Voor de zelfanalyse hebben we onderzocht hoe Landschap Erfgoed Utrecht bijdraagt aan de succesfactoren van de Natuurwerkdag en in hoeverre dit leidt tot duurzame betrokkenheid bij deelnemers. Het onderzoek laat zien dat de Natuurwerkdag succesvol is en grote impact heeft. De ondersteuning van Landschap Erfgoed Utrecht hierbij is belangrijk. De dag wordt als succesvol ervaren wanneer het een leuke, veilige werkdag met enthousiaste mensen is. Ook goede uitleg aan en begeleiding van de deelnemers is belangrijk als succesfactor, net als werkzaamheden die passen bij hun niveau. Locatieleiders weten grotendeels hoe ze een succesvolle locatie kunnen organiseren. De Natuurwerkdag is de belangrijkste manier om nieuwe, vaste vrijwilligers te werven. Toch blijkt het in de praktijk lastig om de aantallen deelnemers en nieuwe vrijwilligers te trekken die de vrijwilligersgroepen voor ogen hebben. Hun ambitie is niet altijd even realistisch. En zelfs dan is het de vraag of de vrijwilligersgroepen grote aantallen vrijwilligers wel zouden kunnen faciliteren tijdens de Natuurwerkdag, of daarna tijdens reguliere werkdagen.

Verder komt uit ons onderzoek naar voren dat deelname aan de Natuurwerkdag bijdraagt aan kennis, verdieping en structurele betrokkenheid van deelnemers bij landschap én erfgoed. Deelnemers worden gemotiveerd om zich in te zetten voor landschap, natuur en/of erfgoed in hun eigen omgeving. Ze zijn dan ook tevreden over hun deelname aan de Natuurwerkdag. Opvallend is de grote stap die het merendeel van de geïnterviewden zet op de participatieladder: van geïnteresseerd in het onderwerp naar actief tijdens de Natuurwerkdag, en vervolgens ook structureel actief in erfgoed of landschap.

Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek:

- Continuering van de Natuurwerkdag met passende ondersteuning van LEU. Kansen wat betreft steun van LEU liggen bijvoorbeeld in het uitwisselen van succesfactoren tussen locaties. Waar nodig kunnen we de rol en inzet van LEU meer zichtbaar maken voor deelnemers en locatieleiders. Ook is het belangrijk te blijven inzetten op locatiebezoeken door LEU tijdens de Natuurwerkdag. Daarnaast dienen we het gesprek aan te gaan met vrijwilligersgroepen over hun verwachtingen en ondersteuningsbehoefte op het gebied van verjonging/vernieuwing binnen de groep. Verder zouden we kunnen onderzoeken of een klein uitvoeringsbudget per locatie wenselijk en mogelijk is.
- Aansluiten bij motivaties en mogelijkheden deelnemers. De twee belangrijkste motivaties van deelnemers om mee te doen aan de Natuurwerkdag zijn: inzet in de eigen omgeving en zich nuttig inzetten/het maatschappelijk belang. Voor LEU is het belangrijk om bij de Natuurwerkdag te sturen op deze twee factoren door:
 - In te zetten op spreiding in de locaties. Hier hebben wij de afgelopen twee jaar al op ingezet, wat in 2018 heeft geresulteerd in locaties binnen 24 van de 26 gemeentes.
 - Te toetsen op maatschappelijk belang van de locaties (landschappelijke, historische of cultuurwaarden) en dit goed te communiceren bij de locatie-info en op de website.
- Andere doelgroepen en meer deelnemers bereiken. Willen wij het bereik uitbreiden, dan zouden we de Natuurwerkdag deels anders moeten opzetten om bijvoorbeeld bedrijven en scholieren te betrekken. Daarnaast zijn er landelijk ideeën ontwikkeld voor locaties met een andere insteek, zoals locaties voor singles, waarbij het erom gaat mensen een keer kennis te laten maken met dit soort vrijwilligerswerk. Binnen het vrijwilligersbeleid van LEU kunnen we verkennen of wij een lagere frequentie van 1x per maand aan kunnen bieden voor de zogenaamde episodische vrijwilligers. Voor verbreding en het bereik van nieuwe doelgroepen is een extra financiële investering nodig, bijvoorbeeld van de Provincie.

Over de Natuurwerkdag

De landelijke Natuurwerkdag is sinds 2000 hét jaarlijkse evenement voor vrijwilligerswerk in het groen en vindt plaats op de eerste zaterdag van november. Landelijk wordt de Natuurwerkdag gecoördineerd door LandschappenNL; in de provincie Utrecht doet Landschap Erfgoed Utrecht dit.

Het doel van de Natuurwerkdag is om bewoners kennis te laten maken met vrijwilligerswerk in het groen, en te leren over het hoe en waarom hiervan. Voorop staat het hebben van een leuke dag. De Natuurwerkdag heeft ook een aanzienlijke erfgoedcomponent, omdat veel werklocaties erfgoediconen zijn zoals forten, landgoederen en (historische) boerderijen. De Natuurwerkdag is als het ware een 'instapactiviteit' voor betrokkenheid bij vrijwilligerswerk in het landschap en erfgoed. De deelnemers bestaan behalve uit eenmalige vrijwilligers ook uit deelnemers die jaarlijks meedoen en vaste leden van de vrijwilligersgroepen.

De formule is als volgt. Op verschillende plekken (inmiddels ca. 50 in de provincie Utrecht) organiseren eigenaren van 'groen erfgoed' en/of ervaren vrijwilligersgroepen een activiteit op een bepaalde locatie. Inwoners van Utrecht worden via websites, krantenberichten, radio/tv en social media geïnformeerd over de activiteiten en geënthousiasmeerd om hieraan deel te nemen. Ze kunnen zich inschrijven via www.natuurwerkdag.nl en worden begeleid op de dag zelf door de organisatoren van de locatie. Zo kunnen ze laagdrempelig een keer deelnemen aan een werkdag in het landschap. Wanneer dit smaakt naar meer, kunnen ze zich bijvoorbeeld aansluiten bij een vaste vrijwilligersgroep of ander vrijwilligerswerk in het landschap doen.

Theory of Change

Wat we uiteindelijk willen bereiken met de Natuurwerkdag is dat inwoners van de provincie Utrecht zich verbonden voelen met de natuur, het erfgoed en het landschap in hun eigen omgeving en zich er blijvend voor inzetten. Zie figuur 8 voor de Theory of Change.

Fig. 8: Theory of Change Natuurwerkdag

Activiteiten

De rol van Landschap Erfgoed Utrecht is het enthousiasmeren en adviseren van organisatoren van locaties en hen te ondersteunen met publiciteit, kennis, kunde en materiaal. Daarnaast heeft LEU als rol het betrekken van gemeentes en andere stakeholders (zoals waterschappen en provincie Utrecht). In 2018 hebben wij (LEU) ook zelf een locatie georganiseerd. In 2018/2019 richtten we een poule van zogenaamde vrijwillige werkdagbegeleiders op; in 2019 kunnen wij hen inzetten om organisatoren van locaties extra te ondersteunen bij organisatie en begeleiding van een activiteit.

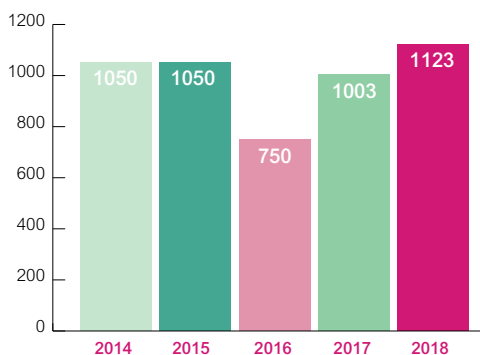
Helpdesk	Beantwoorden vragen Geven advies en informeren over trends en ontwikkelingen
Communicatie	Overkoepelende strategie bepalen Beheerder en faciliteerder www.natuurwerkdag.nl Promotiematerialen regelen zoals posters, flyers, social media Promotie en informatie via persberichten
Aansturing en waardering	Enthousiasmeren locatieleiders Updates via nieuwsbrieven Tips & tricks voor de organisatie, waaronder veilig werken Communiceren resultaten en bedanken locatieleiders
Organisatie en coördinatie	Coördinatie van totaal aantal locaties en spreiding hiervan Coördinatie van het totaal aantal deelnemers Organiseren van de startlocatie en openingsactiviteit Betrekken en verbinden van partnerorganisaties Afstemming en doorontwikkeling op landelijk en provinciaal niveau Nieuw: inzet van werkdagcoördinatoren
Scholing	Waar gewenst en nodig: ontwikkeling, organisatie en uitvoering van cursussen en kennisuitwisselingsbijeenkomsten
Materialen	Materialen aankopen, uitlenen en schoonmaken (in samenwerking met materiaalvrijwilligers)
Planning	Projectplanning maken, bijhouden en communiceren

Deelnemers en locaties

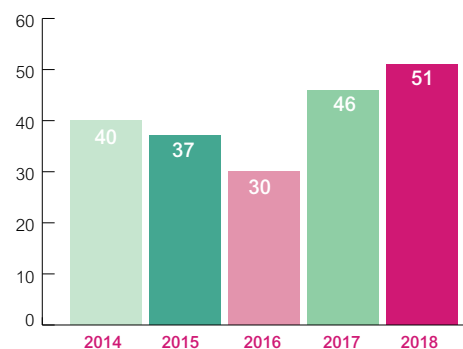
Kijkend naar de resultaten van de afgelopen vijf jaar is te zien dat, na een flinke dip in 2016, het aantal locaties en deelnemers weer in de lift zit. 2018 was een recordjaar. Het aantal deelnemers zit maximaal rond de 1.100 (zie diagrammen).

Het aantal locaties waar de Natuurwerkdag in de Provincie Utrecht wordt georganiseerd, is in de loop der jaren toegenomen. Voor de Natuurwerkdag 2018 zijn maar liefst 15 nieuwe locaties geworven. In totaal was in 24 gemeentes een locatie, 6 meer dan in 2017.

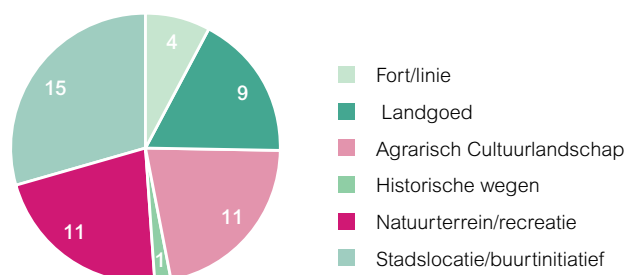
Aantal deelnemers

Aantal locaties NWD

Locaties NWD 2018

Qua thematiek komen zowel landschap, erfgoed als natuur goed aan bod in de locaties. In 2018 betreft 27% een erfgoedlocatie zoals een fort, landgoed of jaagpad. Daarnaast is 21,5% een locatie in het agrarisch cultuurlandschap, wat ook een flinke erfgoed-component heeft. Natuurliefhebbers pur sang kunnen terecht in natuurterreinen, die 21,5% van de locaties beslaan. De overige 30% van locaties bestaat uit stadslocaties en recreatie-terreinen.

Resultaten impactonderzoek

Maatschappelijke inzet

Een belangrijke motivatie voor deelnemers is het feit dat zij zich nuttig maken voor het maatschappelijk belang. Het belang van vrijwillige inzet voor historische locaties en/of landschap en natuur wordt door een aantal personen specifiek genoemd. Een deelnemer legt uit: *“Ik kies bewust een historische locatie uit op de Natuurwerkdag, omdat ik weet dat er op deze plekken veel extra handen nodig zijn. Daar draag ik graag mijn steentje aan bij.”*

Veel deelnemers kiezen er bewust voor om in hun eigen dorp of gemeente aan de slag te gaan. Ze vinden het belangrijk om zich één keer per jaar, of vaker, in te zetten in hun eigen omgeving. Dat ze daarmee die omgeving beter leren kennen of op plekken komen waar ze anders geen toegang tot hebben, speelt soms ook een rol. Een enkele geïnterviewde zet zich juist in op basis van een onderwerp waar de interesse en passie ligt, zoals een fort, andere erfgoedlocatie of een landschapselement. *“Ik ben helemaal weg van knotbomen, wat een prachtige elementen!”* (deelnemer)

Daarbij wordt door een aantal geïnterviewden ook benadrukt dat vrijwilligerswerk hen wat oplevert: een geluksgevoel of een goede work-out bijvoorbeeld. En een leuke dag met gezelligheid. *“Ik ben ervan overtuigd dat als iedereen zijn steentje zou bijdragen, veel van de knelpunten bij beheer van historische plekken opgelost kunnen worden. En niet alleen dat, mensen zouden er ook veel gelukkiger van worden.”* (deelnemer)

Succesvolle natuurwerkdagen

De geïnterviewde deelnemers geven de Natuurwerkdag een gemiddeld cijfer van 8,2. Ze zijn onder andere tevreden vanwege de *“werkzaamheden die passen bij wat ik aankan”*, een *“goede uitleg bij de werkzaamheden”* en *“leuke, enthousiaste mensen, zowel van de organisatie als mede-deelnemers”*.

Daarnaast is de locatie zelf van belang: een aansprekende historische of landschappelijke plek in de eigen woonomgeving. Ook dat het ‘maar’ één dag betreft, draagt bij aan het succes: *“Als fotograaf geniet ik enorm van het landschap. Ik vind het daarom belangrijk om me ook in te zetten voor het behoud hiervan. In het verleden was ik vrijwilliger bij Staatsbosbeheer en als mijn kinderen straks de deur uit zijn hoop ik weer genoeg tijd te hebben om zoiets te doen. In de tussentijd doe ik mee aan de Natuurwerkdag.”* (deelnemer)

De geïnterviewde locatieleiders zeggen dat zij succesvol zijn in het organiseren van een

leuke, veilige werkdag. Dat betekent ook goede begeleiding voor nieuwe vrijwilligers. Vaak worden de nieuwe mensen gekoppeld aan een ervaren vrijwilliger. Zo vertelt een locatieleider: *“Onze succesfactoren? We zorgen voor een wisselend aanbod van klussen voor ieder niveau. Het liefst werken we op een nostalgische locatie en vragen we de eigenaar, bijvoorbeeld een bio-boer, om iets te vertellen over waarom hij meedoet. We hebben voldoende en goed materiaal en voldoende begeleiders. Zelfs een AED!”*

Voor locatieleiders levert de Natuurwerkdag ook veel op. Het geeft hun locatie exposure en bredere bekendheid bij het publiek. Tijdens de dag zijn vele handen beschikbaar en kunnen ze een grotere klus aanpakken. En de Natuurwerkdag zorgt voor een essentiële jaarlijkse aanwas van vrijwilligers.

Waardevolle ondersteuning door LEU

De ondersteuning wordt bestempeld als adequaat en goed lopend, men is blij met het aanbod. Vrijwel iedereen zegt gebruik te maken van één of meer promotiemiddelen die LEU aanlevert: flyers, posters, uitnodigingen per email etc. In de interviews wordt het contact met de medewerkers van LEU als (erg) goed of prima benoemd: enthousiasmerend en positief. De medewerkers reageren snel op vragen en suggesties. Meerdere malen wordt genoemd dat men het erg op prijs stelt dat iemand van LEU langskomt tijdens het evenement.

De geïnterviewde locatieleiders geven de ondersteuning van LEU bij de Natuurwerkdag gemiddeld een 7,7. Het cijfer voor de ondersteuning valt wat lager uit door een negatieve uitschieter van één persoon. Hij heeft ook het gevoel dat hij moet meedoen om het landelijke evenement een succes te maken. Zijn medeorganisatoren zijn wat milder gestemd; zij geven aan dat zij de Natuurwerkdag nog niet helemaal eigen hebben gemaakt. Na doorvragen blijkt het hen vooral tegen te vallen dat ze zelf ook publiciteit moeten regelen. Ze zijn positief over het feit dat LEU langskomt op de dag zelf en over het lenen van materialen en helmen. Het zou voor deze locatieleiders wel een meerwaarde hebben als er een klein budget beschikbaar is voor gastheerschap/catering.

Bron voor nieuwe vrijwilligers

Er zijn enkele locaties, zoals Stichting Honswijk-Everdingen, die middels rondleidingen nieuwe vrijwilligers werven. Op de meeste locaties worden geen publieksactiviteiten georganiseerd en is de Natuurwerkdag de belangrijkste manier om nieuwe, vaste vrijwilligers voor de groep te werven. Dit blijkt ook uit de enquête die we in 2018 hebben gehouden onder alle locatieleiders na afloop van Natuurwerkdag. De meeste groepen houden 2 of 3 nieuwe vrijwilligers over aan de Natuurwerkdag, en soms zijn het er meer. *“Na elke editie van de Natuurwerkdag blijven weer nieuwe mensen ‘hangen’, wel 5 of 6 per keer”,* aldus een deelnemer.

De wens van veel locatieleiders is om nog meer deelnemers en nieuwe vrijwilligers te bereiken. Zij erkennen echter dat zij beperkte mogelijkheden voor extra deelnemers hebben. Enerzijds omdat de beschikbare plekken vaak opgevuld worden met mensen uit de vaste groep,

anderzijds omdat ze onvoldoende begeleiding hebben voor de nieuwe mensen. Hier wringt het om verschillende wensen te combineren, namelijk nieuwe vrijwilligers werven én bestaande groepsleden betrekken. Een rol voor LEU kan liggen in signalering van dit knelpunt en met de groepen samen zoeken naar aanpassingen in de invulling van de Natuurwerkdag.

Daarnaast is het belangrijk dat LEU, los van de Natuurwerkdag, inventariseert welke mogelijkheden er zijn om een plek te bieden aan potentiële vrijwilligers bij wie het huidige aanbod van vrijwilligerswerk onvoldoende aansluit, zoals uit het volgende citaat van een deelnemer blijkt: *“Graag zou ik me vaker willen inzetten als vrijwilliger, zo’n 1x per maand. Alleen voel ik mezelf nog jong en kom ik vaak terecht tussen oudere mensen. Daar voel ik me niet zo op mijn plek. En ik hou van afwisseling; na 2 jaar zou ik dan wel weer wat anders willen oppakken.”*

Toename in kennis en verdieping

“Dankzij de Natuurwerkdag heb ik er een nieuwe hobby bij! Zeer geslaagd Landschap Erfgoed Utrecht!” (deelnemer)

De Natuurwerkdag levert kennis en verdieping op ten aanzien van de lokale omgeving. Na afloop hebben 4 van de 10 geïnterviewde deelnemers zich in grote mate verder verdiept in de geschiedenis van de omgeving, de natuurwaarden van de plek, of het landschap in het algemeen. De helft van de locatieleiders zegt ook tijdens de dag specifiek in te gaan op het landschapsbeheerwerk. Een deelnemer vertelt: *“Sinds de Natuurwerkdag ben ik me verder gaan verdiepen en veel gaan lezen. Ik weet nu van alles over de historie van De Ronde Venen: Napoleon, de Vikingen, noem maar op!”*

Het historische landschap of historische plekken worden door deelnemers ook meer gewaardeerd na een Natuurwerkdag. Verschillende mensen geven aan zich te verdiepen in de mogelijkheden voor beleving: rondleidingen en/of wandelingen. Ook is bij hen meer inzicht in draagkracht van natuur en erfgoed en draagvlak voor restricties die er gelden. Zo legt een deelnemer uit: *“We liepen vaak met de hond op het landgoed. Die mag daar niet los, maar dat deden we voorheen wel. Nu doen we dat niet meer, want op de Natuurwerkdag vertelde de eigenaar dat dit voor het wild niet goed is. Wat ik ook leuk vind, is dat ik nu weet hoe de binnenkant van het kasteel waar ik altijd voorbij rijd eruit ziet.”*

Toename in betrokkenheid deelnemers

“Sinds we op de Natuurwerkdag in het gebied hebben gewerkt, voel ik me er meer verantwoordelijk voor. Dat merk ik ook aan mijn zoon (7 jaar). Het is een beetje zijn gebied geworden. Elke keer als we er nu komen, gaat hij zwerfafval opruimen.” (deelnemer)

Zeven van de tien geïnterviewde deelnemers geeft aan dat de betrokkenheid (sterk) is toegenomen. Opvallend is waarin dit zich uit: zij zijn zich allemaal vaker gaan inzetten. Zo vertelt een deelnemer: *“Naar aanleiding van de Natuurwerkdag heb ik een groepje opgericht. We gaan regelmatig in het natuurgebied aan de slag, in overleg met de beheerder.”* Vijf van de geïnterviewden zegt vaste vrijwilliger te zijn geworden bij de groep of locatie waar ze tijdens

de Natuurwerkdag gewerkt hebben. Een deelnemer legt uit: *“Tijdens de Natuurwerkdag ben ik in contact gekomen met de lokale knotgroep. Dit had ik al jaren geleden moeten doen, ik maak daar nu deel van uit. En ik ga nu ook weidevogels beschermen.”* De andere twee zetten zich vaker in zonder onderdeel uit te maken van een vaste groep vrijwilligers. Allemaal delen ze enthousiaste verhalen over het landschap en erfgoed met hun familie, vrienden en collega’s.

De overige drie personen geven aan dat ze juist meedoen aan de Natuurwerkdag omdat ze al erg betrokken zijn, en hun betrokkenheid niet zozeer is toegekomen door het evenement. Na doorvragen blijkt wel dat zij echte ambassadeurs zijn voor de Natuurwerkdag, ze adviseren anderen om ook mee te doen of nemen zelfs anderen mee naar de dag. Eén van hen geeft specifiek aan anderen te willen inspireren om zich in te zetten als vrijwilliger in cultureel erfgoed en natuur, omdat zij ziet dat het nodig is en dat vrijwilligers waarde kunnen toevoegen.

Daarnaast geven verschillende mensen spontaan aan dat ze na afloop terug zijn gekomen naar de plek om te zien wat het resultaat van hun werkzaamheden was, bijvoorbeeld of de bollen al uit waren gekomen.

Verantwoording van het onderzoek

Het onderzoek is tussen januari en april 2019 uitgevoerd d.m.v. de volgende methoden:

- Data-analyse:
 - Analyse gegevens locaties Natuurwerkdag 2018
 - Twitter-analyse Natuurwerkdag 2018
- 6 diepte-interviews met coördinatoren van zelfstandige groepen landschapsbeheer die ook een locatie op de Natuurwerkdag organiseren (zogenaamde locatieleiders).
- Telefonische interviews met 10 deelnemers aan de Natuurwerkdag 2018. Hiervoor is een oproep gedaan aan ca. 400 deelnemers. Naar aanleiding hiervan hebben 51 personen zich opgegeven voor een interview en heeft een aantal deelnemers per mail hun ervaring gedeeld.
- Evaluatie Natuurwerkdag 2018:
 - Enquête onder de 50 locatieleiders van editie 2018. Deze is door 23 personen ingevuld.
 - Interne evaluatie met het projectteam.

Hoofdvraag

Hoe kan Landschap Erfgoed Utrecht bijdragen aan kwalitatief hoogwaardige (succesvolle) locaties op de Natuurwerkdag en daarmee aan de beleving van deelnemers?

Deelvragen

1. Welke factoren bepalen wat een kwalitatief hoogwaardige locatie is of niet?
2. In hoeverre weten locatieleiders en/of werkdagbegeleiders hoe en waarom ze een kwalitatief hoogwaardige activiteit kunnen organiseren?
3. Hoe ervaren natuurwerkdagdeelnemers de activiteit en waar leidt dit toe bij hen?

Hoofdstuk 10

Relatie met prestatie indicatoren/ resultaatafspraken

Voor zover activiteiten niet aan de orde gekomen zijn bij de terugblik op strategisch en tactisch niveau, volgen hier de prestatie-indicatoren uit de beschikking.

Resultaatafspraken met bijbehorende prestatie-indicatoren

Cultuur en Erfgoed	
Erfgoedvrijwilligers	
LEU levert middels (hun) vrijwilligers een significante bijdrage aan beheer van groen erfgoed en van erfgoedcollecties en aan publieksvoorlichting in de provincie Utrecht.	Gerealiseerd (zie ook impactstudies).
LEU streeft naar minimaal 500 nieuwe vrijwilligers voor erfgoed voor de periode 2018-2020.	In uitvoering/op schema.
LEU richt jaarlijks minimaal 1 nieuwe vrijwilligersgroep voor erfgoed op. LEU onderzoekt vooraf de behoefte aan en noodzaak van een nieuwe vrijwilligersgroep.	In uitvoering/op schema.
Specifiek voert LEU een onderzoek uit naar de behoefte aan een Liniewacht voor het beheer van het tussengebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam en bij positieve resultaten werkt LEU dit verder uit, beide in samenwerking met de medewerkers van het Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie bij de provincie Utrecht, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, Stichting Liniebreed Oudememmen en particuliere eigenaren. Daarnaast voert LEU een onderzoek uit naar de behoefte aan een Archeowacht voor beheer van (onder meer) grafheuvels en bij positieve resultaten werkt LEU dit verder uit, beide in samenwerking met Het Utrechts Landschap, Staatsbosbeheer en particuliere eigenaren. Het Plan Liniewacht en Plan Archeowacht wordt in mei 2018 met de provincie Utrecht besproken.	Beide onderzoeken zijn afgerond in 2018 met een projectvoorstel, vervolg in 2019. Projectvoorstel Liniewacht is niet overgenomen door PU. Een herzien voorstel wordt 1e helft 2019 uitgewerkt. Projectvoorstel Archeowacht is in overleg met PU en RCE aangescherpt en begin 2019 geaccordeerd.
LEU rapporteert voor het bestuurlijk overleg van najaar 2018 de ontwikkelingen aan de provincie. Dit rapport omvat:	Is gerapporteerd in het bestuurlijk overleg van 2018.
De bevindingen van de onderzoeken naar behoefte en noodzaak van nieuwe groepen;	Is gerapporteerd in het bestuurlijk overleg van 2018.
De aanwas en het verloop van erfgoedvrijwilligers (directe en indirecte LEU-vrijwilligers met vermelding van samenwerkingspartner);	Is gerapporteerd in het bestuurlijk overleg van 2018.
Een overzicht van de werkzaamheden en resultaten van bestaande direct aan LEU verbonden erfgoedgroepen, waar mogelijk in relatie tot de provinciale speerpunten voor erfgoedbeleid (opgenomen in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie).	Is gerapporteerd in het bestuurlijk overleg van 2018.

Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC)	
LEU levert middels het PUAC een gerichte bijdrage aan het behoud, zichtbaarheid en beleefbaarheid van het agrarisch cultuurlandschap in Utrecht.	Zie impactstudie/behoefteonderzoek.
Hiertoe ondersteunt LEU het PUAC bij het formuleren van het gemeenschappelijk doel en trekt LEU een nieuwe, externe voorzitter aan voor de periode 2018-2020. LEU stelt een visie op over de eigen rol binnen het PUAC. Realisatie van doelen, visie en aantrekken voorzitter is uiterlijk 1 april 2018.	Afgerond in 2018. Met uitzondering van externe voorzitter, in verband met gewijzigde opzet PUAC
Ook ondersteunt LEU het PUAC bij het opstellen van een uitvoeringsagenda voor periode 2018-2020 gebaseerd op het gemeenschappelijk doel, inclusief een activiteitenplan per jaar met begroting voor de benodigde uitvoeringsuren (excl. vergaderuren c.q. organisatie van het platform). Uitvoeringsagenda en activiteitenplan voor 2019 en 2020 worden uiterlijk januari van dat jaar aan de provincie voorgelegd. Voor 2018 wordt de opleverdatum in overleg bepaald.	Afgerond in 2018, met doorloop naar 2019. Uitvoering in geaccordeerde gewijzigde opzet. Zie verder impactstudie/behoefteonderzoek PUAC.
NB. 1. Het gemeenschappelijk doel en de uitvoeringsagenda dient geen overlap te hebben met doelen en activiteiten van het nieuw op te richten Platform Landschap West. Ter bespreking van het bestaansrecht van twee platformen op hetzelfde beleidsterrein wordt een overleg georganiseerd door LEU.	Afgerond in 2018.
2. Projecten uit het activiteitenplan kunnen bekostigd worden uit projectgeld.	Nog geen middelen aangevraagd, wel 3 projectplannen in voorbereiding
Religieus erfgoed	
LEU draagt gericht bij aan het behoud en de bekendheid van religieus erfgoed, door activiteiten gericht op informatie en kennisoverdracht aan kerkeigenaren enerzijds, publieksbereik en marketing anderzijds. LEU sluit daarbij aan bij de in 2018 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vastgestelde aanpak Religieus Erfgoed.	Op 28 maart 2019 is vanuit LEU/ STAMU (i.s.m. RCE) een voorlichtings- en netwerkbijeenkomst georganiseerd voor partijen die aan de slag willen met kerkenvisies (vertegenwoordigers van gemeenten, bestuurders van kerkgenootschappen en parochies, erfgoed- en burgerorganisaties).
LEU stelt uiterlijk mei 2018 een plan van aanpak op voor gerichte activiteiten in het kader van de aanpak Religieus Erfgoed en bespreekt dit met de Provincie Utrecht	Afgerond in 2018, met doorloop naar 2019. Projectvoorstel is niet aangenomen door PU, herzien voorstel is voorgelegd begin 2019 en met PU besproken. Akkoord hierop is in afwachting van de wijze van invulling van het rijksbeleid door de RCE en de rol die zij daarbij aan steunpunten (STAMU) toebedelen.
Publieksvoorlichting/UtrechtAltijd	
LEU ondersteunt jaarlijks 10 erfgoedinstellingen op het gebied van publieksvoorlichting. LEU rapporteert voor het bestuurlijk overleg van najaar 2018 aan welke projecten een bijdrage is geleverd.	Op schema en gerapporteerd in BO.
UtrechtAltijd heeft jaarlijks 100.000 unieke bezoekers.	Gehaald in november 2018.
Archeohotspot	
LEU stemt in maart 2018 de eigen visie op de Archeohotspot af met de provincie. Op basis hiervan wordt in overleg de verdere aanpak bepaald.	Afgerond in 2018 en gerapporteerd in BO.
Limes	
LEU en de erfgoedhuizen van Zuid-Holland en Gelderland stellen in het kader van de aanvullende projectsubsidie van de Nederlandse Limes Samenwerking (NLS) een landelijk meerjarenprogrammering op voor de Romeinse Limes, gericht op het vergroten van de bekendheid en het begrip over de Romeinse Limes.	Landelijke meerjarenprogrammering is in 2018 opgezet en wordt naar verwachting in 2019 afgerond. Inmiddels wordt gewerkt met het meerjarenplan dat aan de NLS is voorgelegd, vanuit de daarvoor verkregen jaarsubsidie.

LEU draagt (samen met de andere erfgoedhuizen) een gedeelde verantwoordelijkheid voor de gezamenlijke en eenduidige communicatie over de Romeinse Limes in Nederland, waarbij versnippering wordt tegengegaan.	In uitvoering in samenspraak met de andere erfgoedhuizen.
In de rol van verbinder (basissubsidie):	
ondersteunt LEU erfgoedinstellingen en vrijwilligers met kennis en deskundigheid op het gebied van de Limes en productontwikkeling - in lijn met het interpretatieraamwerk.	In uitvoering.
stimuleert LEU dat regionale erfgoedpartners aanhaken op landelijke projecten, evenementen en communicatiestromen en gebruik maken van de landelijke huisstijl.	In uitvoering.
LEU faciliteert samen met de andere erfgoedhuizen de kennisuitwisseling tussen partners door middel van tenminste 3 netwerkbijeenkomsten per jaar (landelijk of regionale - nader te bepalen door de erfgoedhuizen) en het bevorderen van digitale kennisuitwisseling tussen de partners. Voor de organisatie van deze netwerkbijeenkomsten is uitvoeringsbudget beschikbaar vanuit de interprovinciale Limessamenwerking via Erfgoed Gelderland.	In uitvoering/op schema.
NB. Voor onder meer de afstemming met de andere erfgoedhuizen alsmede de website en de netwerkbijeenkomsten is budget beschikbaar uit de interprovinciale Limessamenwerking. Bovengenoemde prestatie-indicatoren sluiten aan bij de kerntaken van LEU. Voor specifieke projecten die hierboven niet genoemd zijn kan projectsubsidie verstrekt worden.	Middelen NLS zijn jaarlijks aangevraagd (Erfgoed Gelderland). Er zijn projecten in voorbereiding met netwerk Limes.
Educatie	
70% van de basisscholen neemt direct of via Kunst Centraal producten en diensten van Landschap Erfgoed Utrecht af.	Op schema
Erfgoed komt aan bod in minstens 30% van de projecten in het cultuureducatieprogramma.	Op schema
Klompenpaden	
LEU beheert het Steunpunt Klompenpaden in de provincie Utrecht: LEU werft, traint en begeleidt vrijwilligersgroepen voor de Klompenpaden, fungeert als aanspreekpunt bij vragen of klachten en is verantwoordelijk voor de promotie van de paden.	In uitvoering.
De komende periode zet LEU vanuit het Steunpunt Klompenpaden sterk in op formulering van de doelen van de klompenpaden (waarbij aansluiting gezocht wordt bij provinciale doelen), positionering van de klompenpaden binnen het Routenetwerk, monitoring (is bijsturing nodig in de aanpak, bijvoorbeeld m.b.t. het aantal paden) en doorontwikkeling. Hiertoe stelt LEU:	In uitvoering.
een visie en strategie op voor de Klompenpaden voor de periode tot 2025 in nauwe samenwerking met Routebureau en in overleg met provincie en gemeenten en legt deze uiterlijk in 2019 voor aan de provincie. In de visie en strategie wordt aangegeven aan welke doelen, onder meer op het gebied van erfgoed en recreatie de Klompenpaden bijdragen.	Concept doelen en gepresenteerd aan accounthouders in oktober 2018. Definitieve visie stuk volgt in 2019, mede o.b.v. impactstudie.
een programmering op voor de periode 2019-2020 (en indien gewenst verder) met detailbegroting van de geplande activiteiten binnen het Steunpunt Klompenpaden, inclusief monitoring, promotie, doorontwikkeling en innovatie.	Volgt in het definitieve visie-stuk in 2019.

<p>in overleg met het Routebureau een gezamenlijke visie op ontwikkeling en beheer van de Klompenpaden op. LEU maakt hiervoor in overleg met het Routebureau de verschillen inzichtelijk tussen Klompenpaden en andere wandelroutes in wijze van bekostiging, beheer (waaronder inzet vrijwilligers), meldpunt, routebeheer.net (of vergelijkbaar), vergoedingen, bebording, etc. In het kader van de visie probeert LEU met de Klompenpaden waar mogelijk aan te sluiten op de geformuleerde aanpak voor het Routebureau (bijvoorbeeld 1 factuur naar de gemeenten) en hierover afspraken te maken met het Routebureau. Op punten waar dit aantoonbaar voor meerwaarde zorgt, kunnen de Klompenpaden afwijken van deze aanpak.</p>	<p>Voorjaar 2019 is er een inventarisatie-studie gedaan naar de overeenkomsten, verschillen en mogelijkheden van samenwerking voor Klompenpaden beheer met het Routebureau en besproken met PU. Later dit jaar volgt, mede op basis van impactstudie het definitieve visiestuk.</p>
<h2>Natuur en Landschap</h2>	
<p>In 2020 heeft Landschap Erfgoed Utrecht een provincie-dekkend Steunpunt Vrijwilligerswerk georganiseerd en bemenst. Dat steunpunt zorgt ervoor dat uit het totaal van ca. 9.000 vrijwilligers voor erfgoed en landschap een enthousiast en adequaat netwerk van tenminste 5.000 'groene vrijwilligers (verdeeld over tenminste 100 vrijwilligersgroepen) beschikbaar is voor het beheer en herstel van kleine natuur- en landschapselementen op de terreinen van particuliere grondeigenaren en organisaties. Het steunpunt streeft naar continuïteit in het aantal beschikbare vrijwilligers, naar het op peil houden en vernieuwen van het vereiste kennisniveau en naar veilige arbeidsomstandigheden.</p>	<p>In uitvoering.</p>
<p>In 2020 hebben vrijwilligers van LEU 25.000 ha aan agrarisch cultuurlandschap in kaart gebracht. Daar waar mogelijk stuurt Landschap Erfgoed Utrecht op inzet van vrijwilligers voor het behoud en herstel van het daartoe in kaart gebrachte netwerk van landschapselementen, dat een bijdrage kan leveren aan het provinciale soortenbeleid.</p>	<p>In uitvoering/op schema.</p>
<p>In de provincie Utrecht ondersteunt LEU zo'n 350 vrijwilligers voor weidevogelbescherming, verdeeld over 14 vrijwilligersgroepen. Elk voorjaar worden ongeveer 3.000 weidevogelnesten beschermd, voornamelijk bij agrariërs.</p>	<p>In uitvoering/op schema.</p>
<h2>Evaluatie</h2>	
<p>LEU voert doorlopend evaluatie op uitvoerend niveau uit (zelfanalyse en klanttevredenheid) en rapporteert de bevindingen jaarlijks aan de provincie voor het bestuurlijk overleg in het najaar.</p>	<p>Gerealiseerd.</p>
<p>LEU scoort in 2019 op klanttevredenheid minimaal een 7,5.</p>	<p>In de impactstudies zijn verschillende klant(tevredenheid)onderzoeken opgenomen, dat geldt ook voor andere projecten en activiteiten van LEU.</p> <p>Na de zomer van 2019 zal conform de beschikking, waar nodig nog een apart klanttevredenheidsonderzoek worden uitgevoerd.</p>
<p>LEU voert in samenwerking met de provincie een evaluatie uit op tactisch niveau (realisatie indicatoren, uiterlijk 1 juli 2019)</p>	<p>Bij deze!</p>

Hoofdstuk 11

Financiën

Gevolgen indexering

Over voor de gevolgen van de indexering heeft de provincie aan de partnerorganisaties een aantal specifieke financiële vragen gesteld die wij hier zullen beantwoorden.

Omvang subsidies, opdrachten en andere inkomstenbronnen

Hier geven we een omvang van de exploitatiesubsidie, projectsubsidie, opdrachten provincie en andere inkomstenbronnen in de periode 2014 - 2017.

	exploitatie subsidie	project subsidie	opdrachten provincie	overig inkomsten
2014	1.570.126	223.572	21.998	925.859
2015	1.514.674	100.021	330	1.033.009
2016	1.305.000	490.732	30.745	678.071
2017	1.322.000	393.637	82.496	667.442

Bron: jaarrekeningen 2014 t/m 2017

Opgebouwde reserves

Wat waren in de periode 2014 t/m 2017 per jaar de opgebouwde reserves uit exploitatiesubsidie?

	reserves uit exploitatie subsidie
2014	151.157
2015	164.640
2016	140.158
2017	94.351

Bron: jaarrekeningen 2014 t/m 2017

In de subsidieverlening van 2018-2020 heeft de Provincie Utrecht aangegeven dat de met exploitatiesubsidie opgebouwde egaliseringsreserve uiterlijk eind 2020 dient te zijn besteed, omdat als gevolg van de DAEB aanwijzing geen overcompensatie mag plaatsvinden.

De bedrijfsrisico's dienen dan geheel gedekt te worden uit de algemene reserve opgebouwd uit overschotten uit het niet DAEB deel. De algemene reserve dient als waarborg voor de continuïteit van de organisatie. Het streven is dat de algemene reserve tussen de €500.000,- en 1 maal de jaarkosten van de werkorganisatie is. Deze bedroegen in 2018 €1.816.400,-. Op basis van een eerste risicoanalyse zou de hoogte van de algemene reserve €1.500.000,- moeten bedragen. Per 31-12-2018 bedraagt deze algemene reserve €381.061,-. Het aandeel exploitatiesubsidie Provincie Utrecht (DAEB deel) bedraagt gemiddeld 55%, het aandeel overige inkomsten 45%. Het probleem is dat de algemene

reserve alleen opgebouwd mag worden uit de overschotten uit overige inkomsten (45%), terwijl het bedrijfsrisico ook voor 55% betrekking heeft op de organisatiekosten gedekt uit de exploitatiesubsidie. Wij menen daarom dat reservevorming uit de exploitatiesubsidie weer mogelijk moet worden, omdat opbouw van de reserve in de huidige situatie anders niet voldoende gewaarborgd is.

Welke kosten dekt u uit de exploitatiesubsidie?

De systematiek van kostentoe rekening die Landschap Erfgoed Utrecht hanteert is uitgewerkt in de bij de provincie Utrecht ingediende meerjarenbegroting 2018-2020, conform format provincie Utrecht en vastgelegd in de meerjarensubsidieverlening 2018-2020 van de provincie Utrecht. In de meerjarensubsidieverlening zijn activiteiten aangewezen als Diensten van Algemeen Economisch Belang (DAEB), met daarbij vastgelegde resultaatafspraken.

De totale integrale kosten van onze organisatie bestaan uit salarislasten, overige personeelskosten en apparaatskosten. Op basis van het totaal aantal berekende declarabele uren is een integraal uurtarief berekend (totale integrale kosten/aantal declarabele uren). Deze declarabele uren worden per taakveld toegerekend aan de diverse activiteiten in het werkplan (aantal uren x integraal uurtarief). Daarnaast worden er aan de activiteiten directe uitvoeringskosten toegerekend.

De kosten van de DAEB activiteiten waarvoor specifieke resultaatafspraken zijn gemaakt, worden op grond van de systematiek van kostentoe rekening bekostigd uit de exploitatiesubsidie. Deze activiteiten kunnen aanvullend gedekt worden met overige inkomsten.

In hoeverre rekent u projectkosten door naar de exploitatiesubsidie?

Aan de projecten die niet bijdragen aan de verwezenlijking van de resultaatafspraken en/of die niet onder de DAEB vallen, wordt geen exploitatiesubsidie doorberekend.

Welke knelpunten gaat u met de indexering van de exploitatiesubsidie ingaande 2018 oplossen?

In de afgelopen jaren zijn de salaris- en apparaatskosten gestegen. Dit resulteert in een hoger integraal uurtarief, het aantal declarabele uren neemt immers bij gelijke bezetting niet toe. Gevolg hiervan is dat bij een gelijkblijvend exploitatiesubsidie minder tijd en geld ingezet kan worden om de afgesproken resultaten te bereiken. Met de indexering kunnen wij weer meer inzetten op de activiteiten bekostigd uit de exploitatiesubsidie.

In welke mate is de provinciale subsidie nodig om de exploitatie sluitend te krijgen (afhankelijkheid)?

	Totaal	Exploitatie subsidie Provincie	Overige (project) inkomsten	Totaal	Exploitatie subsidie Provincie	Overige (project) inkomsten
2014	2.741.555	1.570.126	1.171.429	100%	57%	43%
2015	2.648.034	1.514.674	1.133.360	100%	57%	43%
2016	2.504.548	1.305.000	1.199.548	100%	52%	48%
2017	2.465.575	1.322.000	1.143.575	100%	54%	46%
Totaal	10.359.712	5.711.800	4.647.912	100%	55%	45%

Over de jaren 2014 t/m 2017 bedraagt het aandeel exploitatiesubsidie van de provincie Utrecht gemiddeld 55% van de totale inkomsten. De subsidie is dus van wezenlijk belang om de totale kosten van de exploitatie te kunnen dekken. Zonder exploitatiesubsidie aangevuld met de overige inkomsten zou het niet mogelijk zijn de doelstellingen van de provincie te kunnen realiseren. Hierin speelt mee dat de overige (project) inkomsten een onzekere factor zijn. Deze bestaan uit incidentele bijdragen. Hierop dient elk jaar weer opnieuw ingezet te worden om een sluitende begroting te krijgen.

Welke andere financieringsbronnen zijn naast de subsidie van de provincie aanwezig?

Naast de exploitatiesubsidie en projectsubsidies van de provincie Utrecht ontvangen wij bijdragen van gemeenten, waterschappen, fondsen, de Nationale Postcodeloterij en bedrijven en particulieren.

In welke mate wordt gezocht naar andere bronnen?

Met het oog op de toekomst wordt binnen Landschap Erfgoed Utrecht hard gewerkt aan LEU3.0, de (interne) naam voor de strategische koersverandering die van de organisatie een ondernemende maatschappelijke organisatie moet maken. Niet voor niets is dit in het laatste meerjarenbeleidsplan (2018-2020) tot een van de acht kernthema's bestempeld. Met extra inkomsten vergroten we onze armslag en zorgen we voor een duurzame verankering van ons werk op het gebied van landschap en erfgoed. Voorbeelden hiervan zijn partnermarketing, cofinanciering en sponsoring- en adoptieprogramma's. Van de organisatie en de medewerkers vraagt dit een meer ondernemende en doelgerichte mentaliteit. Voor de marketing en externe communicatie betekent deze omslag dat een grotere zichtbaarheid van de eigen organisatie gewenst is. Een nieuwe website, naam en huisstijl en marketingaanpak zijn hier de meest in het oog springende elementen van.

Governance en compliance

Ervaringen met het nieuwe aansturingsmodel

De invoering van het nieuwe aansturingsmodel partnerinstellingen in 2016 had voor Landschap Erfgoed Utrecht nogal wat voeten in de aarde. Een van de eerste grote beleidsbeslissingen onder het nieuwe regime was de afwijzing van het toen voorliggende meerjarenbeleidsplan door de provincie. Voor een meerjarig aansturingsmodel dat gestoeld is op vertrouwen en controle achteraf, is dat een pittig uitgangspunt/startpositie geweest.

Als partnerorganisatie kijken we medio 2019 terug op twee spannende jaren waarin we samen met verschillende vertegenwoordigers van de provincie en niet te vergeten onze medewerkers gestaag de weg van het herstel hebben ingezet en wat uiteindelijk bekroond werd met de uiteindelijke totstandkoming en goedkeuring van het nieuwe beleidsplan in november 2017.

Het nieuwe aansturingsmodel doet recht aan een nieuwe werkelijkheid waarin ook maatschappelijke organisaties een grote mate van beslissingsruimte nodig hebben om hun doelstellingen te kunnen halen. De spanning tussen loslaten, op gepaste afstand blijven en de neiging op detailniveau in te willen grijpen en te controleren is in de praktijk een lastige. Met het nieuwe aansturingsmodel zijn niet alle oude reflexen meteen over boord. Beide organisaties hebben hier een verantwoordelijkheid in te nemen.

Wat verder wel eens vergeten wordt, is dat Landschap Erfgoed Utrecht een relatief kleine organisatie is, met een bescheiden vaste kern (18,5 fte) die veel, sterk uiteenlopende taken en activiteiten uitvoert. Denk aan het Meldpunt Archeologie, de aansturing van vrijwilligers, wervingsacties, cursussen, organiseren evenementen, onderhoud, beheer, ontwikkeling en PR van de Klompenpaden, deelname aan het Limesnetwerk, het faciliteren van verschillende erfgoedplatforms, het verhalenplatform UtrechtAltijd, het ontwikkelen van erfgoededucatie-programma's, STAMU, het binnenhalen van externe financiering, monitoring en rapportage van projecten, bijhouden nieuwe ontwikkelingen op het vakgebied, innovatie en nieuwe planontwikkeling.

Als organisatie staan we open voor samenwerking, suggesties van de provincie (en anderen) en het ontwikkelen van nieuwe plannen en initiatieven, maar er is wel een grens aan wat de organisatie menselijkerwijs aankan. Anders dreigt versnippering en versplintering van onze krachten. Dat is niet bevredigend en niet effectief. Met de lancering van de nieuwe website, marketing- en communicatiestrategie zullen we de komende tijd nog meer focussen op onze belangrijkste beleidsdoelen en ons toeleggen op wat echte prioriteit heeft. Dat betekent wellicht ook dat we vaker nee zullen zeggen.

Governance code cultuur

Als partnerinstelling van de provincie Utrecht onderschrijft LEU de richtlijnen van de Governance Code Cultuur en handelt daarnaar. De negen principes van de Governance Code Cultuur zijn:

- Het bestuur is verantwoordelijk voor het in acht nemen van de Governance Code Cultuur.
- Het bestuur kiest het besturingsmodel van de organisatie bewust. LEU kiest voor het Raad van Toezicht-model. Dit model is geïmplementeerd en opgenomen in de statuten.
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de organisatie. Het bestuur is in- en extern duidelijk over de taken, bevoegdheden en de werkwijze. LEU voldoet hieraan en heeft bovendien een vertrouwenspersoon aangesteld bij wie medewerkers terecht kunnen.
- De raad van toezicht stelt rechtspositie en bezoldiging van het bestuur zorgvuldig vast en is hierover zo open mogelijk. Het bezoldigingsbeleid is vastgesteld en vastgelegd, samen met de inrichting van de organisatie. Het beleid, de uitvoering en de verantwoording zijn ook vastgelegd. Belangrijke besluiten worden in notulen opgenomen. Aan het informatieprotocol werken we nog.
- De raad van toezicht legt zijn taken, verantwoordelijkheden en werkwijze vast en handelt daarnaar.
- De raad van toezicht is verantwoordelijk voor zijn samenstelling: hij waarborgt deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid.
- De raad van toezicht geeft van tevoren aan welke inzet van de leden wordt verwacht en welke eventuele vergoeding daartegenover staat. Alle leden van de raad van toezicht doen hun werk onbezoldigd, ongeacht de hoeveelheid tijd die dit vergt en eventuele kosten die daarmee zijn gemoeid.
- Toezichthouders en bestuurders vermijden elke vorm van belangenverstrengeling. De raad van toezicht ziet hierop toe.
- Het bestuur is verantwoordelijk voor financieel beleid en risicobeheer door sluitende interne procedures en externe controle. LEU werkt intern via scheiding van functies. De raad van toezicht benoemt de externe accountant en stelt de jaarverslagen vast.

Duurzaamheid

LEU wil maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dat wil zeggen dat we zijn gericht op economische prestaties (profit), met respect voor de sociale kant (people), binnen de ecologische randvoorwaarden (planet). Met deze gedachte sluiten we aan op de behoeften van het heden “zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen”.

- Het meest relevant in ons werk zijn momenteel de volgende aspecten van duurzaamheid:
- Schone technologie stimuleren en mogelijk maken en negatieve klimaat- en milieueffecten voorkomen: denk aan zonnepanelen, windmolens, water- en milieuaspecten en dergelijke in onze advisering over het ‘gebruik’ van landschap en erfgoed.

- Bewoners stimuleren om een bijdrage te leveren aan het Utrechtse landschap en erfgoed: wij hebben vacatures voor en ondersteunen vele vormen van vrijwilligerswerk en stages en we maken bewonersparticipatie mogelijk.
Duurzame producten maken: de mogelijkheden van de continuïteit van (bestaande) producten wegen we telkens af tegen het ontwikkelen van nieuwe of eenmalige producten.
Duurzame arbeidsrelaties aangaan: we zijn zuinig op de deskundigheid in de organisatie, we werken aan de continuïteit van beleid en onze netwerken, met kennis van de historie van de organisatie en haar producten. Dat betekent dat we graag langjarig investeren in mensen, in plaats van met veel tijdelijke krachten of ZZP'ers te werken.
Samenwerken in huisvesting met de Oostbroek-organisaties: we delen waar mogelijk vergader-ruimtes, schoonmaak, beveiliging enzovoort.
- Bijdragen aan hergebruik of alternatief gebruik: denk aan het aanbieden snoeihout voor biomassa, hergebruik van verpakkingsmaterialen en recycling van afval.
- Zuinig energiegebruik: op kantoor de verwarming laag en lichten uit bij afwezigheid, seizoensluiting van ons kantoor, medewerkers zo veel mogelijk op de fiets of met OV, voor werkbezoeken de (zuinige) bedrijfsauto's gebruiken, energiezuinige kantoorvoorzieningen, spaarlampen en apparaten uit bij afwezigheid.
- Geen verspilling: papiergebruik en drukwerk beperken, meer digitaliseren, kantoorpullen en -meubilair niet eerder vervangen dan wanneer het kapot is.
- Duurzame producten gebruiken: FSC-hout, inkoop milieuvriendelijke producten (voedsel, papier etc.), beperken global footprint, geen gebruik van RoundUp bij groenbeheer.
- Duurzaam bankieren: onze bank is de Triodos Bank.

Bedrijfsvoering: huisvesting, overhead, personeelsformatie (vast, flexibel en inhuur)

Huisvesting

Wij huren sinds 2007 een deel van het Koetshuis en een werkschuur van Het Utrechts Landschap op Oostbroek, De Bilt, waarbij wij ook gebruik kunnen maken van de vergaderzalen met faciliteiten van Het Utrechts Landschap in het Grote Huis. De totale kosten bedragen € 81.600,-. Deze kosten zijn de afgelopen jaren in zoverre teruggebracht dat we uitsluitend het oppervlakte huren dat we voor de huidige graad van bezetting (aantal medewerkers en voorzieningen t.b.v. onze werkzaamheden) nodig hebben. Wij zijn voornemens deze situatie de komende periode te handhaven. Er is in 2018 een interne opfrisbeurt gegeven aan het interieur om zo de arbeidsomstandigheden te verbeteren en 'ARBO-proof' te houden. Tevens heeft een noodzakelijke update plaatsgevonden van enkele ICT-voorzieningen en onze telefonische bereikbaarheid.

Overhead

Onder overhead verstaat Landschap Erfgoed Utrecht het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van medewerkers in het primaire proces.

Gesteld kan worden dat wij deze overhead niet boven de 25% willen laten komen. Deze norm hebben wij intern vastgesteld. Normen hiervoor verschillen per bedrijfstak en soort werkzaamheden. Goede vergelijkende cijfers zijn niet voorhanden. De ontvangen subsidies en gemeenschapsgelden dienen zo efficiënt mogelijk aan de doelstelling besteed te worden, zodat met zo weinig mogelijk middelen een zo groot mogelijk resultaat en effect wordt bereikt. Een goede kwalitatieve en kwantitatieve ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces is hierbij onontbeerlijk.

De omvang van de totale overhead van de organisatie bedraagt cf. de bijgestelde begroting 2019 22% van de totale organisatiekosten. Deze overhead omvat management, secretariaat, (financiële) administratie, P&O, ICT en communicatie.

Wij streven voor de medewerkers die aan declarabele activiteiten/projecten werken naar een verdeling van minimaal 80% declarabel (direct productief) en maximaal 20% niet declarabel (indirect productief). Onder de 20% vallen verlof, algemeen intern overleg, studie, personeelsuitjes, e.d.

Formatie

De huidige formatie (peildatum 1 mei 2019) is 18,5 fte vast, verdeeld over 25 medewerkers. De vaste formatie werkt aan de uitvoering van het beleidsplan 2018-2020 en dan voor een groot deel aan de basisactiviteiten waarover resultaatafspraken zijn gemaakt met de Provincie Utrecht. Daarnaast maken wij gebruik van ZZP'ers, hoofdzakelijk voor ondersteuning van (anders gefinancierde) projecten en ter vervanging van langdurig zieken. ZZP'ers worden flexibel ingezet, er worden geen langdurige overeenkomsten afgesloten.

Utrechtse erfgoednetwerken in beeld

Door: *Anton Cruysheer (programmamanager erfgoed)*

Erfgoednetwerken

Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt, verbindt en verrijkt een aantal erfgoednetwerken, te weten:

1. Platform Utrechtse Buitenplaatsen (PUB)
2. Platform Utrechtse Molens (PUM)
3. Kerken (religieus erfgoed)
4. Musea
5. Meldpunt Archeologie
6. Netwerk Romeinse Limes Utrecht
7. Archeologie (AWN & ArcheoHotspots)
8. Historische Verenigingen
9. Platform Utrechts Agrarisch Cultuurlandschap (PUAC)
10. Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht (STAMU)

In de overkoepelende Theory of Change (fig. 9) is uitgewerkt hoe we middels de tien erfgoednetwerken onze impact denken te bereiken. Voor deze zelfevaluatie is –naast een uitgebreid onderzoek naar de Historische Verenigingen en het PUAC– ook een inventarisatie gemaakt van de overige erfgoednetwerken door middel van een korte enquête onder de projectleiders en het opstellen van een Theory of Change per erfgoednetwerk (zie fig. 10-16)¹². Het Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht (STAMU) is buiten beschouwing gelaten.

Uit de inventarisatie blijkt dat de netwerken een belangrijke schakel zijn in het realiseren van de missie van LEU: het verbinden van bewoners en bezoekers met en het betrekken bij de lokale geschiedenis en het cultureel erfgoed in de provincie Utrecht. LEU voegt waarde toe aan de netwerken door vergroting van kennis en het geven van advies op gebieden als digitalisering, collectiebeheer, ledenwerving en fondsenwerving. Daarnaast stimuleert LEU concrete initiatieven en projecten. En de netwerken voegen waarde toe aan Landschap Erfgoed Utrecht, binnen bijvoorbeeld UtrechtAltijd, STAMU en de Klompenpaden.

¹² De volgende mensen hebben hieraan meegewerkt: Alexander van de Bunt (adviseur archeologie), Marianne de Rijke (senior adviseur musea en erfgoed), Marianne Visser (senior adviseur archeologie en erfgoed) en Anton Cruysheer (programmamanager erfgoed).

De inventarisatie laat op verschillende fronten ruimte voor verbetering zien:

- LEU wil netwerkvorming blijven stimuleren. We vinden het van belang dat mensen en organisaties elkaar kennen en van elkaar leren door ervaringen te delen en samen te werken. Ook het versterken van ambities ten aanzien van het bereiken van publiek dat verder reikt dan de eigen leden valt hieronder. Wij denken hiermee impact te vergroten en nog meer mensen te interesseren voor lokale geschiedenis en erfgoed.
- Met specifieke onderwerpen, thema's en projecten als digitalisering, brengen we focus aan in onze ondersteuning. Op dit moment staat de digitalisering van erfgoedgegevens in de provincie Utrecht nog in de kinderschoenen. We weten niet hoeveel kerken, buitenplaatsen, molens, grafheuvels en boerderijen er in de provincie zijn. Evenmin weten we wie er over welke gegevens gaat en hoe deze worden beheerd. Het vergroten van de kwaliteit van erfgoeddata en erfgoedinformatie biedt kansen voor beleid, ruimtelijke ordening, erfgoededucatie, recreatie, toerisme en participatie (Omgevingswet).
- Vergrijzing is een realiteit. Netwerken hebben moeite met het werven van (jongere) leden en vrijwilligers. Bij veel betrokken clubs bestaan zorgen omtrent continuïteit. LEU zou hierop specifiekere kunnen anticiperen door haar ervaring met het betrekken van jongeren bij groen en erfgoed projectmatig over te dragen op de vrijwilligersorganisaties binnen de verschillende netwerken.

Fig. 9: Utrechtse Erfgoednetwerken (overkoepelende Theory of Change)

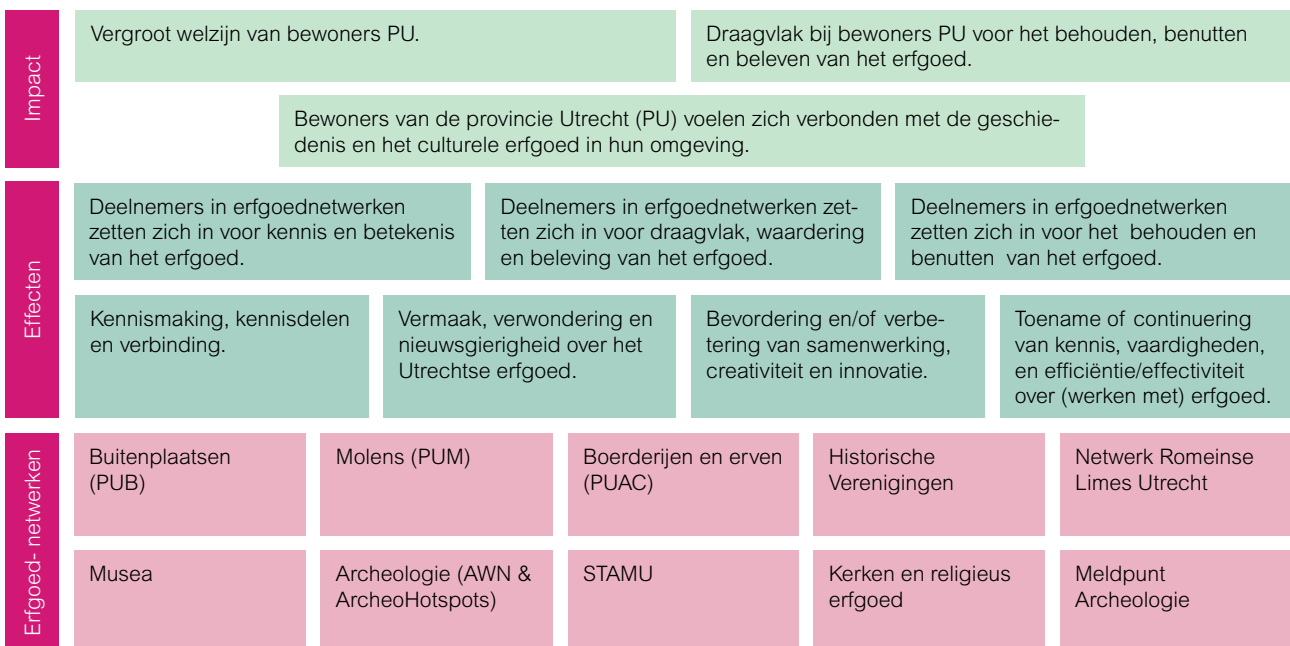

Fig. 10: Platform Utrechtse Buitenplaatsen (PUB)

Impact	Bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht voelen zich verbonden met en betrokken bij buitenplaatsen.				
Effecten	Eigenaren zijn beter in staat om hun buitenplaatsen in stand te houden, en aantrekkelijk en (waar mogelijk) toegankelijk te maken.	Overheden hebben oog voor buitenplaatsen in beleid en ruimtelijke ordeningsvraagstukken (Omgevingswet, ruimtelijke kwaliteit).	Er is breed draagvlak (bij publiek, eigenaren en overheden) voor behoud van buitenplaatsen.		
	In het PUB netwerk wordt actief kennis en ervaring gedeeld en uitgedragen naar overheden, andere eigenaren en publiek.	Projecten van LEU op het gebied van buitenplaatsen (bijv. t.a.v. publieksbereik, vrijwilligerswerk, participatie, toerisme en recreatie) worden gesteund en gevoed door het PUB-netwerk.	Communicatie en projecten vanuit PUB en LEU leiden tot vergroten kennis, deelname aan activiteiten en draagvlak voor buitenplaatsen.		
Activiteiten	Organiseren, faciliteren en deelname aan vergaderingen van het PUB (i.s.m. STAMU).	Organiseren, faciliteren en deelname aan werkgroepen en daaruit voorkomende producten van het PUB t.b.v. de gezamenlijke agenda (i.s.m. STAMU).	Organiseren, faciliteren en deelname aan netwerkbijeenkomsten (symposium, wethouders-bijeenkomsten, e.a.) van het PUB (i.s.m. STAMU).	Het onderhouden van relevante contacten ten behoeve van het PUB-netwerk (bijv. met SKBL).	Interne afstemming (LEU) ten aanzien van alle (relevante) activiteiten die spelen rondom buitenplaatsen in samenwerking met het PUB en projecten.

Fig. 11: Platform Utrechtse Molens (PUM)

Impact	Bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht voelen zich verbonden met en betrokken bij molens.				
Effecten	Moleneigenaars zijn beter in staat hun molens te exploiteren.	Molens worden beter in stand gehouden.	Er is meer draagvlak voor behoud van molens bij overheden, bewoners en bezoekers.		
	Beleidsadvies en aandachtspunten instandhouding molens (bijv. financiering) zijn bekend bij de provincie.	PUM-leden hebben meer kennis en gedeelde ervaring.	Erfgoedambtenaren gemeenten hebben oog voor molens (bijv. behoud, omgevingsbeleid, molenbiotop en recreatie).	Bewoners en bezoekers leren de molens beter kennen.	
Activiteiten	Afstemmen molenzaken met ambtenaar Provincie Utrecht en met LEU medewerkers STAMU t.b.v. advies gemeenten.	Organiseren en voorzitten van overleggen met vertegenwoordigers van moleneigenaars (incl. SIMAV en Utrechts Land.).	Organiseren en voorzitten van 2 netwerkbijeenkomsten per jaar voor moleneigenaars.	Verhalen van molens delen via Utrecht Altijd verhalenplatform en Klompenpaden.	Moleneigenaars naar behoefte ondersteunen met inzet vrijwilligers (bijv. exploitatie).

Fig. 12: Kerken (religieus erfgoed)

Impact	Bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht voelen zich verbonden met en betrokken bij kerken.				
Effecten	Kerkeigenaren, gemeenteambtenaren, omwonenden en alle denkbare betrokkenen delen een gezamenlijk gedragen kerkvisie omtrent instandhouding en bestemming van kerken.		Kerken komen meer onder de aandacht bij de burgers als bron van verhalen, kunst, bouwhistorie, plek van emotie/herinnering, los van een eredienst.		
	Kerkeigenaren zijn beter geïnformeerd om samen met de gemeente en andere betrokkenen een kerkvisie op te stellen voor hun kerk.	Gemeenteambtenaren hebben een kerkvisie die de basis vormt voor het gesprek met betrokkenen over de toekomst van een kerk.	Er is een netwerk van kerkeigenaren en andere partijen dat kennis deelt, ervaringen uitwisselt, samenwerking bevordert (bijv. over kerkvisies, openstelling, inzet van vrijwilligers).	Bewoners, toeristen zijn geïnformeerd door verhalen, foto's en weetjes die ingezet worden voor een breder draagvlak voor behoud van kerken.	
Activiteiten	Wegwijzer Ondersteuning, inzicht bieden (o.a. op de LEUwebsite) en bevorderen van samenwerking tussen kerkeigenaren op het gebied van: behoud, herbestemming, vrijwilligers, publieksbereik, participatie (i.s.m. het netwerk).	Kerkvisies Het onder de aandacht brengen via STAMU van het belang van kerkvisies bij kerkeigenaren en het adviseren over het opstellen ervan bij gemeentebesturen (i.s.m. het netwerk).	Netwerkopbouw Netwerkopbouw met kerkeigenaren in samenwerking met overheden, RCE, LEU, MooiSticht, STAMU e.a., rond relevante thema's (kerkvisies, openstelling, etc.).	Voorlichting en verhalen brede publiek <ul style="list-style-type: none"> • Social media • LEU website • UtrechtAltijd 	

Fig. 13: Musea

Impact	Musea dragen optimaal bij aan het vergroten van kennis over en de betrokkenheid van bewoners en bezoekers bij de lokale geschiedenis en erfgoed in de provincie Utrecht.							
Effecten	Kwaliteit van de musea is vergroot. Musea hebben meer kennis in huis om basistaken goed uit te voeren.	Musea hebben een groter, diverser publieksbereik en spelen een maatschappelijke rol door aan te sluiten bij maatschappelijke onderwerpen en zich open te stellen voor andere activiteiten.	Museumcollecties zijn beter digitaal toegankelijk en zichtbaar en musea zijn zich bewust van de prestaties van vrijwillige inzet.	Musea zijn meer professioneel met gemotiveerd en kundig personeel/vrijwilligers.	LEU heeft meer inzicht in de behoeftes van de musea.	Het grote publiek heeft meer kennis van de musea, de collecties, verhalen en bijzondere weetjes.	Musea vergroten hun reikwijdte en hun maatschappelijke rol door samen te werken met andere organisaties. Ze leren van en met elkaar.	Musea gebruiken de uitkomsten van de cijfers om zichtbaarheid en gebruik van hun collecties te vergroten en meerwaarde van het vrijwilligerswerk beter bij te houden.
Activiteiten	Advies m.b.t. de museale basistaken (behoud & beheer, informatiebeheer, educatie, publieksbereik, collectiebeleid, normen Museumregister) <ul style="list-style-type: none"> • Workshops & trainingen • Info vanuit het Landelijk Contact Museumconsulenten • Werkbezoeken • Loketfunctie 	Netwerkbijeenkomsten <ul style="list-style-type: none"> • Ophalen van behoefte ondersteuning • Verbinden van musea met elkaar • Maatschappelijke rol benadrukken 	PR & voorlichting <ul style="list-style-type: none"> • Richting brede publiek via socialmedia en UtrechtAltijd • Richting musea (vakpubliek) via digitale nieuwsbrieven • Vergroting vindbaarheid, zichtbaarheid en bruikbaarheid collecties 	Samenwerking bevorderen (verbinden) <ul style="list-style-type: none"> • Regionaal • Met andere (erfgoed) organisaties 	Kerndata <p>Wens om cijfers te verzamelen over zichtbaarheid collecties naast alleen die van vrijwilligers (hoeveel, hoeveel uren, wat gerealiseerd).</p>			

Fig. 15: Netwerk Romeinse Limes Utrecht

Impact	Bewoners en bezoekers van de Provincie Utrecht voelen zich verbonden met en betrokken bij het Romeinse (Limes) erfgoed en de bijbehorende verhalen.					
Effecten	Er is meer kennis, waardering en beleving van het Romeinse erfgoed bij het publiek.	De Romeinse Limes in Nederland krijgt de UNESCO status.	Er is meer aandacht en draagvlak voor behoud van het Romeinse erfgoed bij het publiek.			
	In het netwerk wordt actief kennis en ervaring gedeeld en uitgedragen naar elkaar, overheden en publiek. Bijv: Inheems Romeins, Publiekprojecten, Integrale samenwerkingen, UNESCO-nominatie.	Bij samenwerkingspartners en limes gerelateerde partijen komen nieuwe initiatieven en producten tot stand die bijdragen aan nieuwe kennisvorming, publieksbereik en UNESCO-nominatie.	Verhalen en collecties van betrokken Limes partijen zijn onder de aandacht gebracht van het grote publiek via UtrechtAltijd.	Romeins erfgoed wordt beter beheerd, behouden door gemeentes, provincie en erfgoed instanties, en toegankelijk gemaakt voor bezoekers/publiek.		
Activiteiten	Organiseren van netwerkbijeenkomsten 'Romeinse Limes netwerk Utrecht' om betrokken partijen en met elkaar te verbinden: Musea, Historische Verenigingen, Archeologische Verenigingen, Provincie, Recr./Toerisme, Gemeenten, Ondernemers.	Werkbezoek aan betrokken Limes partijen voor kennismaking en kennisuitwisseling t.a.v. Publieksbereik, Samenwerking, Beheer.	Meedenken over en/of participeren aan landelijke/regionale Limes gerelateerde projecten en bijeenkomsten. Bijv. Romeinenweek, NWO aanvraag Universiteit Utrecht, Nederlandse Limes Netwerk.	Delen van Limes nieuws via: <ul style="list-style-type: none"> • Utrecht Altijd • website van de RLN (Romeinse Limes Nederland) • Social Media • Pers 	Via STAMU (Steunpunt Archeologie & Monumenten Utrecht) samenwerken en afstemmen t.a.v. Ruimtelijke Ordening m.b.t. beheer Limes erfgoed (terreinen) aan gemeenten.	

Fig. 16: Archeologie (AWN & ArcheoHotspots)

Impact	Bewoners en bezoekers van de provincie Utrecht genieten van het (archeologisch) erfgoed in hun omgeving en van de bijbehorende verhalen.				
Effecten	Archeologische vrijwilligers zetten zich in voor kennis en betekenisgeving van het Utrechtse erfgoed.	Archeologische vrijwilligers zetten zich in voor het draagvlak, waardering en de belevingswaarde van het Utrechtse erfgoed.	Archeologische vrijwilligers zetten zich in en dragen bij aan het behoud en beheer van het Utrechtse erfgoed.		
	Archeologische vrijwilligers leren elkaar kennen, wisselen kennis uit en zijn met elkaar verbonden.	Bevorderen en/of verbeteren van kennis, vaardigheden, netwerkvorming, samenwerking, creativiteit en innovatie.	Archeologische vrijwilligers dragen bij aan bijv. (nood) opgravingen, kennisvorming over het verleden, signaleren bedreigde vindplaatsen.	Archeologische vrijwilligers dragen bij aan projecten van LEU (bijv. verhalen UA, Meldpunt Archeologie).	
Activiteiten	Organiseren van, bijdragen aan en doorverwijzen naar cursussen.	Contact met o.a. archeologische werkgroepen en ArcheoHotspots onderhouden (werkbezoeken, kennisuitwisseling, advies).	Contact met archeologische vrijwilligers onderhouden (hun tijdschriften en nieuwsletters lezen, volgen van landelijke en regionale trends).	Organiseren van, adviseren over en/of participeren aan archeologie gerelateerde projecten en bijeenkomsten (bijv. ArcheoDag, Archeologiedag Boswerf Zeist, Nat. Archeologiedagen, etc.).	Ons netwerk informeren en aangaan houden via: Nieuwsbrieven Sociale media Utrecht Altijd.

Colofon

Contact

Landschap Erfgoed Utrecht
Bunnikseweg 25
3732 HV De Bilt
info@landschaperfgoedutrecht.nl
030 – 220 55 34

Redactie

Gert Hindriks (LEU) en Sarah Brants (MAD impact)

Begeleiding onderzoek en rapportage

MAD impact is een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau dat zich richt op impactvraagstukken van maatschappelijke organisaties. www.madimpact.nl

Opmaak

Subsoda

De Bilt, 21 juni 2019.

